

บทที่ 5

ผลการศึกษา

จากการศึกษา ผู้ศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การจัดเก็บข้อมูลโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการศึกษาจากบุคคล เอกสาร จากนั้น จัดระบบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ผล โดยแบ่งออกเป็น 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนไทยทรงดำ
2. วัฒนธรรมชุมชนไทยทรงดำ ภายใต้ระบบการผลิต ระบบความสัมพันธ์ และระบบคุณค่าที่มีผลต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน
3. การพึ่งตนเองของชุมชนไทยทรงดำในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

1. การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน

1.1 ความเป็นมาของโครงการ

หมู่บ้านท่องเที่ยวของชุมชนไทยทรงดำ บ้านเขาย้อยได้จัดตั้งขึ้นในนามโครงการเยี่ยมเรือนเยือนเหย้าชาวไทยทรงดำเมื่อประมาณปลายปี พ.ศ. 2540 และได้ทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2541 โดยมีบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการริเริ่มให้มีการก่อตั้งโครงการฯ นี้ขึ้นมา คือ กำนันประนอม สืบอ่ำ ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งทั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านตำบลเขาย้อยและทำหน้าที่เป็นประธานสหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาย้อย โดยกำนันประนอม สืบอ่ำได้สังเกตเห็นว่าหมู่บ้านเขาย้อยแห่งนี้มักจะมีผู้มาเยือน เพื่อการศึกษาดูงานสหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาย้อยบ่อยครั้ง แต่ละครั้งก็จะมีการพักค้างคืน โดยให้ผู้ที่มาศึกษาดูงานพักกับชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาย้อย ผู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดการคือกำนันประนอม สืบอ่ำ และคณะกรรมการสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ ในตอนกลางคืนได้จัดให้มีกิจกรรมการแสดงของชาวไทยทรงดำให้ได้ชม ร้อยละ 60 ของจำนวนประชากรในหมู่บ้านเขาย้อยเป็นไทยทรงดำ ดังนั้นสมาชิกส่วนใหญ่ของสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ จึงเป็นชาวไทยทรงดำ นอกจากการศึกษา

ดูงานด้านการจัดการสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯแล้ว ทางคณะกรรมการสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ ได้จัดให้มีการเที่ยวชมวัฒนธรรมชุมชนในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี และการละเล่นของชาวไทยทรงดำอยู่เสมอ ประกอบกับชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่ใกล้กับเส้นทางหลวงหมายเลข 4 ซึ่งเป็นถนนสายหลักในการเดินทางลงสู่ภาคใต้ และการเดินทางไปยังภาคต่างๆ ผู้ที่เดินทางจากถิ่นอื่นๆ จึงมักจะแวะพักผ่อนและเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวที่ชื่อว่าเขาย้อย หมู่บ้านเขาย้อย การพักบ่อยครั้งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ศึกษาดูงานในชุมชน และผู้นำชุมชนคือกำนันประนอม สืบอ่ำ เพราะในการให้พักค้างคืนนั้นไม่ได้มีการเก็บค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น ซึ่งทางผู้ศึกษาดูงานต่างๆก็เกิดความเกรงใจ เพราะทางสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ และกลุ่มสมาชิกต้องเสียค่าใช้จ่ายในการต้อนรับแต่ละครั้ง จึงได้มีการเสนอว่าน่าจะมีการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมบ้างเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการเตรียมต้อนรับและเพื่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน ดังนั้น กำนันประนอม สืบอ่ำ จึงได้นำแนวคิดในการทำเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวพริก และนำเสนอต่อหน่วยงานของรัฐ คือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 2 สำนักงานพัฒนาชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลเขาย้อย ซึ่งในขณะนั้นบ้านเขาย้อย หมู่ 5 ยังอยู่ในเขตการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาย้อย ปัจจุบันได้อยู่ในเขตการบริหารงานของเทศบาลตำบลเขาย้อย

1.2 การดำเนินงาน

1) การก่อตั้งกลุ่มและคณะกรรมการ

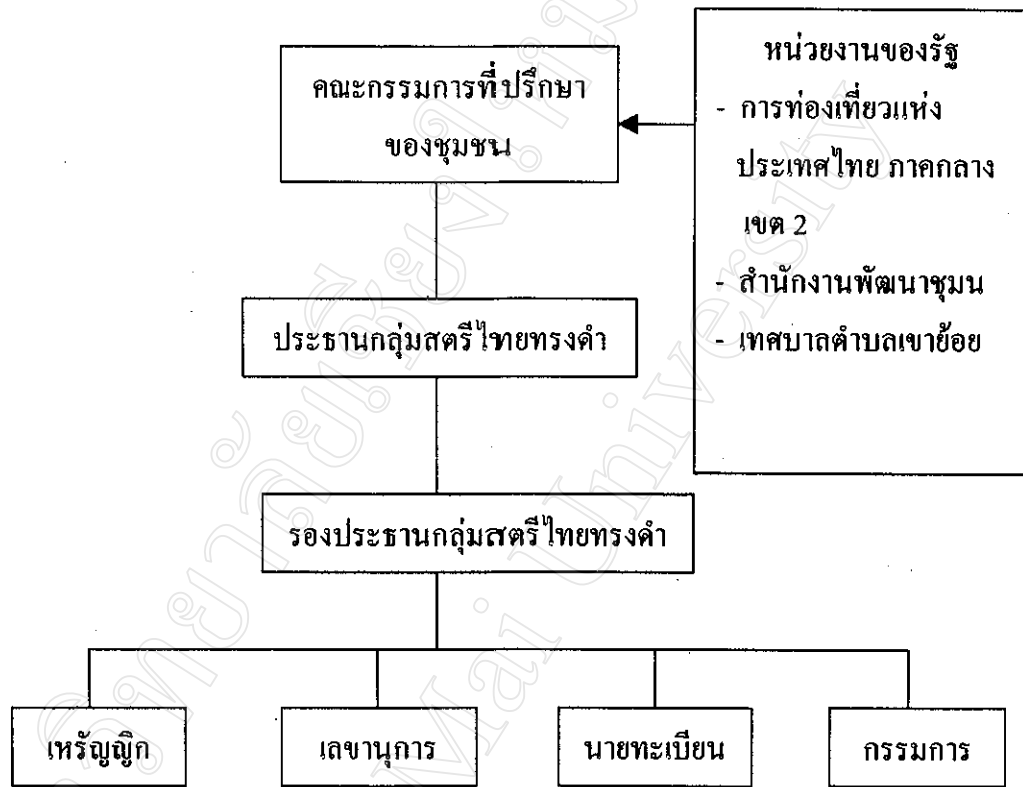
การเป็นเจ้าบ้านในการให้บริการที่พัก และอาหารรองรับจำนวนผู้ที่มาศึกษาดูงานด้านการจัดการสหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาย้อย ทำให้เกิดการเสนอแนะจากผู้มาพักในการให้จัดเก็บค่าธรรมเนียมในการพัก เนื่องจากมีความเกรงใจ ที่มาพักบ่อยครั้งและครั้งละจำนวนมาก นอกจากนี้ หมู่บ้านเขาย้อยแห่งนี้ยังเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีกลุ่มชนไทยทรงดำอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นสถานที่สนใจของนักศึกษา นักศึกษา นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศในการเข้ามาศึกษา ดูงาน ตลอดจนการเที่ยวชมเกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และการละเล่นของชาวไทยทรงดำทำให้กำนันประนอม สืบอ่ำ มีความคิดที่อยากจะทำให้หมู่บ้านเขาย้อยแห่งนี้ เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว เนื่องจากชาวไทยทรงดำในบ้านเขาย้อยยังคงสามารถรักษาวัฒนธรรมของตนเองได้ เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน อีกทั้งยังสามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการเสริมสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน สร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน และเป็นหมู่บ้านตัวอย่างให้กับชุมชนอื่นๆ ที่ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชน อีกทั้งยังช่วยให้ชุมชนได้เผยแพร่ วัฒนธรรมชุมชนของไทยทรงดำที่แตกต่างไปจากชนกลุ่มอื่น ดังนั้นกำนันประนอม สืบอ่ำจึงได้นำแนวความคิดนี้ไปปรึกษากับผู้อำนวยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ภาคกลาง เขต 2 ซึ่งได้ให้การสนับสนุนและเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะจัดทำเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้างให้จังหวัดเพชรบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใหม่เกิดขึ้น และยังเป็นการส่งเสริม ปีการท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand 1998-1999) รวมถึงการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เิงนิเวศ โดยเจ้าหน้าที่จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 2 ได้เข้ามาช่วยเหลือ ในการประชาสัมพันธ์ การแนะนำในการเป็นเจ้าบ้าน และการจัดทำคุณสมบัติของครัวเรือนที่จะ เข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเขาชัยยอดและองค์การบริหาร ส่วนตำบลเขาชัยยอด ซึ่งขณะนั้นบ้านเขาชัยยอดอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบล เขาชัยยอด ต่อมาภายหลังได้ถูกย้ายเข้าไปอยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลเขาชัยยอด โดยได้เข้า มาร่วมมือและให้การช่วยเหลือ เพื่อสานต่อโครงการนี้ในนาม "โครงการเยี่ยมเรือนเยือนเหย้าชาว ไทยทรงดำ" และการจัดสรรงบประมาณค่าใช้จ่ายของโครงการเยี่ยมเรือนเยือนเหย้าชาวไทยทรงดำ โดยมีสมาชิกชาวไทยทรงดำเข้าร่วมโครงการฯนี้ 201 หลังคาเรือน

การทำงานจำเป็นต้องจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดำเนินงาน โดยกำนันประนอม สืบอำ ได้ร่วมกันปรึกษาและจัดตั้งกลุ่มทำงานขึ้นชื่อ "กลุ่มสตรีไทยทรงดำ" ประกอบด้วยคณะกรรมการ ที่ปรึกษา และคณะกรรมการฝ่ายบริหารงาน จำนวน 15 คน (แผนภูมิที่ 6) เพื่อทำหน้าที่

1. เป็นศูนย์กลางในการดำเนินโครงการฯและการจัดการเข้าพักของนักท่องเที่ยว
2. การจัดทำบัญชีรายชื่อ ประวัติและข้อมูลของชาวบ้านที่มีความประสงค์จะสมัครเข้าร่วม ในโครงการ
3. การดำเนินงานจัดการด้านการเงินของศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำที่หักจากรายได้ การเข้า พัก การแสดงและการขายของที่ระลึก เพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาและการปรับปรุง สถานที่
4. ดำเนินการจัดฝึกอบรมอาชีพให้กับกลุ่มสมาชิก

แผนภูมิที่ 6 โครงสร้างการทำงานของคณะกรรมการกลุ่มสตรีไทยทรงดำ

2) การรวมกลุ่ม

ภายหลังจากผู้นำได้มีความคิดริเริ่มการทำให้ชุมชนกลางเป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงได้มีการประชุมกลุ่มคณะกรรมการและหน่วยงานของรัฐ โดยการระดมลูกบ้านที่เป็นชาวไทยทรงดำ เพื่อร่วมกันหารือเกี่ยวกับแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและสมัครเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ การประชุมได้รับความสนใจและความร่วมมือเป็นอย่างมาก แต่ละครัวเรือนได้ส่งตัวแทนมาร่วมประชุมเกือบจะทุกครัวเรือน และเต็มใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมที่ได้รับทราบ โดยพบว่า มีครัวเรือนเข้าร่วมโครงการในระยะแรก 201 หลังคาเรือน แต่ละครัวเรือนมีความยินดีที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว แต่ทางคณะกรรมการและหน่วยงานของรัฐได้กำหนดคุณสมบัติของครัวเรือนที่จะเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว ดังนั้นจึงมีครัวเรือนที่มีคุณสมบัติเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวจำนวน 16 ครัวเรือน อย่างไรก็ตาม สมาชิกโครงการมีความเต็มใจที่จะร่วมกันทำกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนในด้านอื่นๆ

3) การจัดหาแหล่งเงินทุน

การจัดสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำแห่งนี้กำหนดประนอม สืบอ่ำ ได้จัดทำเป็นโครงการเยี่ยมเรือนเยือนเหย้าชาวไทยทรงคำขึ้น โดยมีสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเขาย้อยเข้ามาช่วยเหลือในการเป็นที่ปรึกษาและให้การสนับสนุนการเขียนโครงการ โดยโครงการฯ ได้นำเสนอต่อกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เพื่อจัดของงบประมาณการดำเนินการก่อสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ งบประมาณที่ได้รับนั้นได้ส่งผ่านทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาย้อย เพื่อจัดสร้างเรือนลาวโง่งหรือเรือนไทยทรงคำจำนวน 1 หลัง อาคารเอนกประสงค์และสถาน การแสดงเป็นจำนวนเงิน 510,000 บาท แต่งงบประมาณที่ได้รับนั้นไม่เพียงพอในการก่อสร้าง กำหนดประนอม สืบอ่ำ และคณะกรรมการบริหารชุมชนจึงได้ร่วมกันหรือและจัดทำโครงการ เพื่อของบประมาณจากกองทุนชุมชน (SIP) โดยทางกองทุนได้ส่งเจ้าหน้าที่มาประเมินถึงศักยภาพและความจำเป็น รวมถึงความเป็นไปได้ที่ว่าโครงการนี้จะสามารถก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดแก่คนในชุมชน และตรงตามวัตถุประสงค์ของกองทุน

จากการเข้ามาประเมินของทางกองทุนพบว่า เรือนลาวโง่งหรือเรือนไทยทรงคำที่ใช้สำหรับการประชุมหรือการทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนนั้น มีความจำเป็นต้องปูพื้นกระเบื้อง และจัดสร้างห้องแสดงสินค้าไทยทรงคำ ทั้งนี้โดยเห็นปัญหาเพราะสินค้าของที่ระลึกที่คนในชุมชนได้นำมาเสนอขายนั้นไม่มีสถานที่สำหรับจัดเก็บ สินค้าของที่ระลึกที่ชาวบ้านได้นำมาขายส่วนใหญ่เป็นผ้าทอไทยทรงคำที่มีสินค้า ทุกวันชาวบ้านจะนำผ้ามาขายให้แก่ก้นก่องเที่ยวหรือผู้มาศึกษาดูงานที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ โดยนำไปพักตามเส้าหรือปูวางที่พื้น ลักษณะของหลังคาเรือนลาวหรือไทยทรงคำนั้นจะมุงด้วยหญ้าคา โครงหลังคาทำจากหวายและพินกับฟากทำด้วยไม้ไผ่ ดังนั้นจึงมีมอดครว่งลงมาเป็นจำนวนมาก ผ้าที่เป็นสินค้าจึงง่ายต่อการเปื้อน ทำให้ดูไม่สวยงามแลดูเหมือนผ้าเก่า ชาวบ้านต้องนำผ้าไปมาระหว่างบ้านกับศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำทุกวัน ทำให้เกิดความรู้สึกเหน็ดเหนื่อย บางครั้งนำผ้ามาแล้วแต่ไม่มีก้นก่องเที่ยวหรือมีแต่ก็ไม่ได้ซื้อ จึงรู้สึกเสียเวลาที่จะนำมาขาย เพราะแต่เดิมแล้วชาวบ้านจะทอผ้าที่บ้านและขายที่บ้าน สินค้าของที่ระลึกบางประเภทที่เด็กๆ ในชุมชนได้ทำขึ้นมาก็แตกหักง่าย เพราะเป็นงานฝีมือที่ทำมาจากแป้ง ดังนั้นทางกองทุนจึงได้เป็นความสำคัญ และอนุมัติงบประมาณในการจัดสร้างห้องแสดงสินค้า ปูพื้นกระเบื้องและกั้นกระตุกสำหรับทอผ้าอีกจำนวน 5 ตัว โดยเห็นว่าผ้าทอไทยทรงคำนั้นมีลักษณะเฉพาะถิ่น การทอด้วยมือทำให้ช้าและไม่ทันต่อความต้องการของตลาด เพื่อความรวดเร็วในการทอจึงได้ให้กั้นกระตุกจำนวนนี้มา นอกจากนี้ยังได้มีผู้บริจาคกั้นกระตุกเพิ่มอีก 1 ตัว จึงรวมกั้นกระตุกที่มีในศูนย์แห่งนี้ 6 ตัว แต่ด้วยความที่ไม่มีเคยใช้และไม่มีความรู้ในการใช้กั้นกระตุกมาก่อน จึงไม่ทราบว่าภายในกั้นกระตุกนั้นต้องมีอุปกรณ์และเครื่องมือในการทออีก ทางคณะกรรมการ

ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำจึงได้ร่วมกันปรึกษาและได้จัดทำโครงการขึ้นมาฉบับหนึ่ง เพื่อขอความช่วยเหลือในด้านงบประมาณจากเทศบาลตำบลเขาย้อย โดยทางเทศบาลฯ ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างมากในการจัดหางบประมาณและจัดหาอุปกรณ์ ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำแห่งนี้ได้ขึ้นอยู่กับสภาภิบาลเขาย้อยมาก่อน เมื่อได้มีการปรับเปลี่ยนระบบการบริหารและการปกครองจากสภาภิบาลมาเป็นเทศบาล บ้านเขาย้อย หมู่ที่ 5 จึงได้ขึ้นตรงต่อเทศบาลตำบลเขาย้อย และเทศบาลเองก็ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้

สถานที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำปัจจุบัน ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเขาย้อย ที่ดินผืนนี้เป็นพื้นที่สาธารณะ และได้รับความอนุเคราะห์จากทางเทศบาลให้นำไปใช้ประโยชน์ในการจัดสร้างศูนย์วัฒนธรรม ด้วยแลเห็นว่าโครงการฯ นี้มีประโยชน์และเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ขึ้นมาต่อคนในชุมชนทุกคนและบุคคลภายนอก ทางเทศบาลตำบลเขาย้อยจึงได้อนุมัติให้สามารถก่อสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ โดยมีจำนวนพื้นที่ทั้งหมด 7 ไร่ นอกจากนี้ทางเทศบาลฯ ยังได้จัดหางบประมาณเพิ่ม ในการจัดสร้างโรงเรือนสำหรับการฝึกทำขนมให้แก่ประชาชนในชุมชน ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกับศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ

การนำวิทยากรหรือการนำความรู้ที่แปลกใหม่เข้ามาสู่ชุมชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการทำงาน ทางคณะกรรมการบริหารงานศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำจึงได้ขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ในการจัดหาวิทยากรจากการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ซึ่งจะต้องทำโครงการนำเสนอแก่ทางการศึกษานอกโรงเรียน โดยทางการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดวิทยากรในการฝึกอบรมเรื่อง การใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารอย่างง่าย ๆ ให้กับครัวเรือนที่ร่วมในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว การทอผ้าที่กระตุก การทำขนม การปั้นแป้งและทำของที่ระลึก การทอผ้าจะฝึกอบรมในวันธรรมดาคณะเวลา 9.00-12.00 น. โดยมีวิทยากรจากชุมชนใกล้เคียง ซึ่งเป็นชาวไทยทรงดำเป็นผู้มาฝึกอบรมให้ การทำขนมจะฝึกทำในตอนเย็น ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมไม่ได้กำหนดว่าต้องเป็นชาวไทยทรงดำเท่านั้น แต่เป็นการเปิดกว้างให้กับคนในชุมชนซึ่งมีความสนใจ การปั้นแป้งและการทำของที่ระลึกนั้นจะอบรมให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน เพื่อให้ความรู้และสร้างรายได้ให้กับเด็ก ๆ

บริเวณพื้นที่ในการทำกิจกรรมของศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำมีการทำความสะอาดทุกวัน โดยมีผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลความสะอาดเรือนลาวหรือเรือนไทยทรงดำและบริเวณโดยรอบ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่มาฝึกอบรมการทอผ้าหรือการฝึกทำขนม และเด็ก ๆ ที่มาฝึกทำและเล่นดนตรีก็ได้ช่วยกันทำความสะอาดและดูแลรักษาตัวบ้านและบริเวณรอบบ้าน ชาวไทยทรงดำบางคนก็จะนำต้นไม้มาปลูกเพื่อความสวยงาม บริเวณบ้านและศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำมีบริเวณสำหรับจอดรถอย่างเพียงพอ

4) การร่วมกันจัดกิจกรรมและการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

การดำเนินงานของโครงการเชื่อมเรือนเยือนเหย้าชาวไทยทรงดำ มีจำนวนของสมาชิกที่สมัครใจเข้าร่วมในโครงการ 201 หลังคาเรือน ในการประชุมกลุ่มสมาชิกได้ร่วมกันหารือเกี่ยวกับการกำหนดรูปแบบ และกิจกรรมที่จัดให้นักท่องเที่ยวได้ชม โดยกำหนดกิจกรรมในการท่องเที่ยวหลักในชุมชนได้แก่ หมู่บ้านท่องเที่ยว การแสดงวิถีชีวิต พิธีกรรม และการละเล่นของชาวไทยทรงดำ การเยี่ยมชมศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำและแหล่งท่องเที่ยวรองของชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- หมู่บ้านท่องเที่ยว การจัดทำหมู่บ้านท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำให้มากขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้ครัวเรือนที่เข้าร่วมในกิจกรรมนี้มีรายได้จากการเข้าพัก ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว 16 ครัวเรือน โดยมีคณะกรรมการบริหาร และหน่วยงานของรัฐได้เข้ามาช่วยดูแลในการประเมินคุณสมบัติของครัวเรือนที่เข้าร่วมในโครงการฯ ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 2 สำนักงานพัฒนาชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล การประเมินเบื้องต้นได้มีการรวบรวมกลุ่มสมาชิกและชาวบ้านที่มีความสนใจและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ โดยครัวเรือนที่จะเข้าร่วมได้นั้นต้องมีคุณสมบัติคือ สมาชิกในครัวเรือนต้องยินยอมและยินดีที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้ามาพักได้ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็ต้องพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือในกรณีที่เกิดปัญหา ที่พักต้องมีความสะอาด โดยเฉพาะอุปกรณ์เครื่องนอนต้องซักทุกครั้งหลังจากนักท่องเที่ยวเข้าพัก ห้องน้ำ อาหาร มีความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆตามความเหมาะสม

ลักษณะของบ้านที่เป็นทรงไทยหรือบ้านโบราณจะได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ ครัวเรือนที่เข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว มีคุณสมบัติครบตามที่คณะกรรมการได้ตั้งไว้ ผู้เข้าร่วมในโครงการจะไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมใดๆทั้งสิ้น แม้ว่าภายใต้เงื่อนไขของการเป็นสมาชิกโครงการฯ สมาชิกต้องมีเครื่องนอนที่พอเพียง เครื่องนอนดังกล่าวทุกบ้านในชุมชนแห่งนี้มีทุกหลังคาเรือน เนื่องจากมักจะมีญาติพี่น้องไปมาหาสู่กันเสมอ ภายในระบบความสัมพันธ์กันโดยระบบเครือญาติทำให้มีการเดินทางพบปะกันอย่างน้อยปีละ 1 ครั้งในกลุ่มสมาชิกไทยทรงดำ ประกอบด้วยคนทั้งภายในจังหวัดเพชรบุรีและในจังหวัดใกล้เคียง หรือแม้แต่อยู่ห่างไกลถึงจังหวัดพิจิตร จังหวัดกำแพงเพชรต้องมาพบกัน ทำให้แต่ละครัวเรือนที่เป็นไทยทรงดำมีจำนวนเครื่องนอนที่มากพอและเพียงพอต่อผู้มาพัก แต่ก็มีบางครัวเรือนที่ตื่นเต้นและกระตือรือร้นซื้อเครื่องนอนมาใหม่ เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวและไม่ให้นักท่องเที่ยวรู้สึกรังเกียจหรือกลัวว่าจะได้ใช้เครื่องนอนเก่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่แต่ละครัวเรือนสามารถรองรับได้และเป็นไปตามที่มติของคณะกรรมการและสมาชิกที่เข้าร่วมคือ ครัวเรือนละประมาณ 5 คน

การเข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการฯ นั้นมีผู้ให้ความสนใจมากมายหลายครัวเรือน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าครัวเรือนอื่นๆ ไม่มีคุณสมบัติไม่ครบตามที่คณะกรรมการได้กำหนดไว้ เพราะการสมัครต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ และด้วยเงื่อนไขบางประการ ที่พบมากคือสมาชิกในบ้านต้องออกไปทำงานนอกบ้าน จึงไม่มีเวลาเพียงพอที่จะดูแลและนักท่องเที่ยวได้ บางบ้านก็มีคนแก่ที่เจ็บป่วยหรือเด็กอ่อน แต่เมื่อภายในชุมชนมีกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและไม่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรม

ปัจจุบันพบว่า มีจำนวนครัวเรือนที่สามารถให้บริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวเพียงไม่กี่ครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่ได้ลงชื่อไว้ในครั้งแรกนั้นมีการเปลี่ยนแปลง โดยมีครัวเรือนที่ให้บริการที่พักได้เพียง 7 ครัวเรือนและอีก 1 ศูนย์วัฒนธรรม รวมที่พักที่สามารถให้บริการกับนักท่องเที่ยวได้ 8 แห่ง จากเดิมที่มีสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ 16 ครัวเรือน ทั้งนี้มีสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การเข้าพักเป็นกลุ่มคณะ ทางฝ่ายคณะกรรมการได้ปรึกษาร่วมกัน และมีความคิดเห็นจะให้พักที่ศูนย์วัฒนธรรมฯ ทั้งนี้เพื่อให้ศูนย์ได้เกิดรายได้ ซึ่งศูนย์สามารถรองรับกับจำนวนผู้เข้ามาพักได้สูงสุด 30 คน บางครัวเรือนที่เข้าเป็นสมาชิกมีความไม่พร้อมที่จะให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้เนื่องจากมีผู้ป่วยและเด็กอ่อน ไม่มีผู้ดูแลและนักท่องเที่ยว อีกประการหนึ่งคือนักท่องเที่ยวที่พักตามบ้านสมาชิกมีความประสงค์ที่อยากจะพักบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่ง 7 ครัวเรือนนี้ได้อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน โดยตั้งอยู่ในซอยบ้านใต้เครดิตยูเนียน ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลจากศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำกับ สหกรณ์ เครดิตยูเนียนฯ (ดูแผนภูมิที่ 5) ด้วยเหตุนี้ ทำให้ครัวเรือนที่อยู่ในซอยอื่นๆ ได้รับความจัดสรรจำนวนนักท่องเที่ยวพักค้างคืนน้อย บางครัวเรือนก็ไม่ได้ให้บริการรองรับนักท่องเที่ยวเลย นับตั้งแต่เข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการฯ อย่างไรก็ตาม แม้ไม่สามารถให้บริการด้านที่พักได้แต่ในการเข้าร่วมทำกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่นต้อนรับนักท่องเที่ยว การแสดงรำแคน การเล่นดนตรี การถ่ายทอดเรื่องราวของไทยทรงดำ การจัดเตรียมงาน ชาวไทยทรงดำทุกคนในชุมชนบ้านเขาย้อยก็จะเข้ามาช่วยเหลืออยู่เสมอ

การเข้าพักของนักท่องเที่ยว ครัวเรือนที่ให้บริการที่พักและอาหารจะต้องบอกผีเรือนทุกครั้งก่อนที่นักท่องเที่ยวจะขึ้นเรือนเข้าพัก โดยการนำหมาก พลูไปไหว้ผีเรือนที่ห้องผี หรือ “กะล่อห้อง” สมาชิกในครัวเรือนจะต้องอธิบายถึงบริเวณที่พัก ห้องน้ำ ห้องครัว บริเวณที่สามารถใช้ได้หรือบริเวณที่หวงห้าม ได้แก่ห้องผีหรือ “กะล่อห้อง” การแนะนำสมาชิกภายในครัวเรือน การสอบถามเรื่องอาหารที่ต้องการทานว่า จะร่วมทานกับสมาชิกในครัวเรือนหรือไม่สามารถทานอาหารท้องถิ่นได้หรือไม่ โดยส่วนใหญ่จะทานร่วมกับสมาชิกครัวเรือนและสามารถทานอาหารท้องถิ่นได้ และมีความต้องการในการดักบาตรในตอนเช้า

- การจัดแสดงวิถีชีวิต พิธีกรรม และการละเล่นของชาวไทยทรงดำ การเที่ยวชมภายในหมู่บ้านนั้นนักท่องเที่ยวจะเดินเที่ยวชมภายในหมู่บ้านเอง นักท่องเที่ยวสามารถได้เห็นวิถีชีวิตที่เป็นอยู่อย่างแท้จริงและเป็นกิจกรรมที่ได้กระทำทุกวันจนเป็นประจำ เช่น การทอผ้า การทำอาหาร การทำบุญ และกิจกรรมที่อยู่ในฤดูกาล เช่น การทำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวสามารถชมการทำพิธีกรรมอื่นๆ ของคนในชุมชนได้ ซึ่งการทำพิธีอื่นๆ เช่น พิธีปาดตง พิธีเสน และอื่นๆ นักท่องเที่ยวต้องสอบถามจากเจ้าของบ้านเอง โดยทางเจ้าของบ้านได้ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี การทำพิธีกรรมตามบ้านนั้น แต่ละครอบครัวจะมีการจัดพิธีกรรมที่ไม่ตรงกัน การนับวันของไทยทรงดำก็จะมี การนับที่ไม่เหมือนกับ การนับวันของคนไทย

ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่ถูกจัดขึ้น เพื่อแสดงให้กับนักท่องเที่ยวได้ชม นั้น ได้มีการร่วมกันกำหนดขึ้นมา โดยเฉพาะผู้อาวุโสของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมาก ในการกำหนดกิจกรรมและรูปแบบและขั้นตอนของแต่ละพิธีกรรม ได้แก่ การทำพิธีเสนเรือน การจัดพิธีเสนเรือนได้เน้นถึงการแสดงความเคารพของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษ และการไม่ทอดทิ้งบรรพบุรุษ นักท่องเที่ยวที่ชมพิธีจะทราบถึงการจัดเตรียมของเช่น ขั้นตอนของการเรียกผีมารับเครื่องเช่น เครื่องเช่นที่ใช้ในการแสดงมีความแตกต่างจากพิธีการจริง เนื่องจากเครื่องเช่น เช่น หมู ของควาหวาน ต้องใช้จำนวนมากและต้องใช้เวลาในตระเตรียมนาน นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายจากการจัดทำแต่ละพิธีถูกกำหนดไม่มาก ดังนั้นจึงต้องใช้วัสดุและอุปกรณ์ที่ใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงแทน เช่น การใช้หัวหมูแทน ของควาหวานที่ใช้ในการประกอบพิธีก็ลดจำนวนลง อย่างไรก็ตาม ในการจัดแสดงได้ให้ผู้ทำพิธีคือหมอเสนจริงเป็นผู้ทำพิธี ผู้เข้าร่วมในพิธีแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำ การจัดแสดงพิธีแต่งงานและพิธีเสนแก่เคราะห์(แม่มด) มีลักษณะของการจัดพิธีที่เน้นเนื้อหาสำคัญแต่ต้องสั้นและกระชับต่อเวลาที่จัดแสดง ซึ่งขึ้นอยู่กับค่าใช้จ่าย

การเล่นลูกช่วง (อินกอน) ประกอบกันขับร้องลำนำลาว การฟ้อนรำแคนดนตรีพื้นบ้านของไทยทรงดำ เป็นการแสดงที่นิยมจัดแสดงในตอนกลางคืน การเล่นลูกช่วงเป็นการแสดงเกี่ยวกับการละเล่นที่เกี่ยวข้องกับความรักของหนุ่มสาวไทยทรงดำ ผู้แสดงเป็นเด็กๆ ในหมู่บ้านที่ได้รับการสอนการเล่นลูกช่วงและการฟ้อนรำแคน ซึ่งประกอบด้วยเด็กไทยทรงดำและเด็กไทยที่มีความสนใจการจัดแสดงพิธีต่างๆ ต้องแจ้งล่วงหน้าและเป็นคณะตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังสามารถกำหนดกิจกรรมที่นอกเหนือจากที่กำหนดได้ เช่น การแสดงพิธีปาดตง เป็นต้น สถานที่ในการจัดทำพิธี และการแสดงดังกล่าวเดิมเคยจัดแสดงที่ลานหรือพื้นที่ว่างที่ใดก็ได้ จากนั้นได้นำมาแสดงที่สนามโรงเรียนบ้านวังเขาฮ้อย เมื่อสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเสร็จเรียบร้อย จึงให้มีการจัดแสดงที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด

- ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน นอกจากได้มีการพัฒนาหมู่บ้าน เขาย้อยให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวแล้ว ได้มีการจัดสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำขึ้นมา เพื่อเป็น แหล่งท่องเที่ยวที่ผู้มาชมสามารถได้เห็นลักษณะของบ้านไทยทรงดำ โดยกำหนดประนอน สืบอ่า ผู้นำชุมชนได้เป็นผู้ริเริ่มให้มีการจัดสร้างขึ้นมา ซึ่งก็ได้มีการประชุมหารือกับคนในหมู่บ้าน ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ในการสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำขึ้นมานั้น เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี การละเล่นของชาวไทยทรงดำที่มีมาอย่างยาวนานกว่า มิให้สูญหายไปและเกรงว่า ลูกหลานรุ่นต่อไปอาจไม่รู้จักวัฒนธรรมของตนเอง เพราะในกลุ่มรุ่นลูกหลานเหล่านี้บางคนไม่ ได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน กลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานไม่ได้อยู่ในชุมชนตลอดเวลา เนื่องจากต้องทำงาน และเรียนหนังสือ อีกประการหนึ่งคือ การมีศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำแห่งนี้ สามารถใช้เป็น สถานที่ที่คนในชุมชนเข้ามาใช้ทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชนไทยทรงดำได้ เช่น การประชุม การใช้ เป็นสถานที่ออกกำลังกาย สถานที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ การทอดผ้า การฝึกซ้อมรำและเล่น ดนตรี ที่ปัก แหล่งท่องเที่ยว จำหน่ายสินค้าของที่ระลึกไทยทรงดำที่ชาวบ้านในชุมชนทำขึ้นมา แหล่งความรู้ และแหล่งการศึกษาด้านวัฒนธรรมชุมชนไทยทรงดำ ซึ่งจะมีเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ที่ชาวไทยทรงดำได้ใช้ทั้งในอดีตและปัจจุบันให้ชม ดังนั้น ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำจึงเป็นอีก แหล่งท่องเที่ยวหนึ่งที่ให้นักท่องเที่ยวได้ชมและได้รับความรู้เกี่ยวกับไทยทรงดำ

- แหล่งท่องเที่ยวรองของชุมชน นอกจากแหล่งท่องเที่ยวหลักของชุมชนแล้ว ยังมี แหล่งท่องเที่ยวรองที่ชุมชนไทยทรงดำแห่งนี้ต้องการให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชม คือถ้ำเขาย้อยและ วัดกุฎี การชมพิพิธภัณฑ์ไทยทรงดำ โรงเรียนเขาย้อยวิทยา วัดยาง อีกทั้งชุมชนได้เป็นศูนย์กลาง ทางการท่องเที่ยวและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โดยได้จัดทำเป็นเครือข่ายร่วมกับชุมชนใกล้เคียง และเป็นการกระจายจำนวนนักท่องเที่ยว กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมและมีส่วนร่วมใน กิจกรรมคือ การนั่งวัวเทียมเกวียน หรือการไถกระดานหาหอยของชาวบ้าน อำเภอบ้านแหลม ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเขาย้อยประมาณ 35 กิโลเมตร แต่ยังไม่มีความชัดเจนในการจัดการของ ชุมชนบ้านแหลม

5) การจัดสรรผลประโยชน์และการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว

การจัดสรรผลประโยชน์ การติดต่อเพื่อเข้าพักหรือชมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนสามารถ ติดต่อผ่านทางผู้นำชุมชนคือกำนันประนอน สืบอ่า ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคือคุณสมศรี สาครพันธุ์ และ สหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาย้อย หรือหน่วยงานราชการของอำเภอเขาย้อย บุคคลที่รับผิดชอบ ในการจัดการและดำเนินการเกี่ยวกับที่พักและกิจกรรมการแสดงต่างๆ คือ กำนันประนอน สืบอ่า ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุณสมศรี สาครพันธุ์ และคณะกรรมการกลุ่มสตรีไทยทรงดำ โดยจัดให้ นักท่องเที่ยวได้พักหมุนเวียนในแต่ละครัวเรือนที่เข้าเป็นสมาชิก ถ้าครอบครัวใดไม่พร้อมก็จะแจ้ง

กับกำนันหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้ทราบ ในกรณีที่นักท่องเที่ยวมาเป็นกลุ่มหรือคณะใหญ่ การจัดการด้านที่พักนั้นจะจัดให้นักท่องเที่ยวหญิงพักกับครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนการพักที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ ซึ่งเป็นบ้านแบบลาวโซ่งหรือไทยทรงคำ จัดให้เฉพาะนักท่องเที่ยวที่เป็นผู้ชาย การให้นักท่องเที่ยวเข้าพักที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทางศูนย์วัฒนธรรมมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น สำหรับนำไปเป็นค่าใช้จ่ายให้กับทางศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ ซึ่งจะเป็นรายได้ที่นอกเหนือจากการขายผลิตภัณฑ์สินค้าที่ระลึก และเงินสำหรับบริจาคศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ

การกระจายรายได้ให้กับสมาชิก สินค้าของที่ระลึกที่เด็กๆทำขึ้นมา เมื่อจำหน่ายได้จะไม่มี การหักค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น แต่ถ้าเป็นสินค้าคือผ้าทอหรือผลิตภัณฑ์ที่ผู้ใหญ่ได้ทำขึ้นมา นั้น ทางศูนย์วัฒนธรรมจะหักค่าใช้จ่ายร้อยละ 5 ของรายได้ เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอุปกรณ์ต่างๆ ของศูนย์วัฒนธรรม อุปกรณ์ในการทอผ้าทางศูนย์วัฒนธรรมจะเป็นผู้จัดหา จัดจำหน่ายเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกกับผู้ทอผ้า รายได้จากการเข้าพักของนักท่องเที่ยว เจ้าของ ครัวเรือนจะได้รับรายได้ทั้งหมด โดยไม่มีการหักค่าใช้จ่ายใดๆ รายได้จากการทำพิธีได้แก่ พิธี เสนอเรือน พิธีแต่งงาน และพิธีแก้เคราะห์ (แม่มด) นั้นเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดเตรียมวัสดุที่ใช้ ประกอบ ในการทำพิธี ค่าใช้จ่ายที่เหลือเป็นรายได้ให้กับศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ เพื่อนำไปเป็น ค่าใช้จ่ายเช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด เป็นต้น รายได้จากการแสดงเล่นลูกช่วงและการฟ้อน รำแคนนั้น ถูกจัดแบ่งรายได้ให้กับเด็กๆ ที่มาร่วมแสดงทุกคน โดยไม่มีการหักค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น

6) การกำหนดราคาค่าใช้จ่ายและการประชาสัมพันธ์ในการท่องเที่ยวในชุมชน

การคิดราคาค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวนั้น คณะกรรมการกลุ่มสตรีไทยทรงคำ ผู้นำชุมชน และกลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนวัดยางเขาย้อย ได้ร่วมกันจัดทำราคาในการท่องเที่ยว หลังจากนั้นได้นำไปปรึกษาหน่วยงานของรัฐได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลางเขต 2 ถึงความเหมาะสมในการคิดราคา แต่เดิมราคาค่าใช้จ่ายในการเข้าพักหมู่บ้านของ นักท่องเที่ยวได้คิดในราคาที่ค่อนข้างสูง แต่ด้วยชุมชนยังไม่เป็นที่รู้จักจึงไม่ควรคิดราคาสูงจน เกินไป ดังนั้นราคาค่าใช้จ่ายจึงมีดังนี้

- ค่าที่พักคืนละ 100 บาท /คน
- ค่าอาหารมื้อละ 50 บาท/คน/มื้อ (ส่วนใหญ่เป็นอาหารมื้อเย็นและมื้อเช้า)
- ค่าของทำบุญตักบาตรตอนเช้า 50 บาท/คน
- ค่าการแสดงพิธีกรรมละ 1,000 บาท (แต่ถ้าให้จัด 3 พิธีขึ้นไป ราคา 2,500 บาท)

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้าพักค้างคืนนิยมเหม่าจ่ายค่าอาหาร และค่าของทำบุญตักบาตร ในตอนเช้า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพัก ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวคนไทยและคนต่างประเทศ

แต่ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวคนไทย จุดประสงค์ของการท่องเที่ยวและพักผ่อนภายในชุมชนแห่งนี้คือเพื่อการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวัฒนธรรมไทยทรงดำ การทำกิจกรรมประจำวันของชาวไทยทรงดำ การทอผ้า การทำอาหาร การละเล่นดนตรี การรำและพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ ของไทยทรงดำ นอกจากนี้ยังมีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาดูงานของสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ อีกประการหนึ่งคือ การใช้เป็นสถานที่แวะพักระหว่างการเดินทางไปยังภาคต่างๆ

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โครงการเยี่ยมเยือนเรือนเหย้าชาวเขาช้อยนั้น ได้มีการจัดทำแผ่นพับ การประกาศเสียงตามสายภายในหมู่บ้าน การเชิญสื่อมวลชนเข้ามาถ่ายทำในขณะที่มีการจัดทำพิธีต่างๆของชาวไทยทรงดำ การจัดทำป้ายหมู่บ้านท่องเที่ยวมี 2 จุด คือบริเวณหน้าบ้านป่าหวัน คงสนิท ตั้งอยู่ที่ซอยบ้านวัง และป้ายหมู่บ้านท่องเที่ยวหน้าสหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาช้อย ส่วนป้ายชื่อโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวที่จะติดตั้งบริเวณหน้าชุมชน กำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการติดต่อบขออนุญาตติดตั้งป้าย

สรุป จากการศึกษาสามารถกำหนดได้ว่า การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนภายใต้การทำงานร่วมกันของกลุ่มสมาชิก ได้ผ่านกระบวนการที่เกิดจากผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ โดยต้องการพัฒนาให้ชุมชนเกิดทางเลือกด้านเศรษฐกิจ เพื่อเพิ่มรายได้และผลประโยชน์ทางสังคมให้กับชุมชน จากนั้น จึงเกิดการสื่อสารกันภายในชุมชน เพื่อเสนอแนวคิดและให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวผ่านผู้นำชุมชน ด้วยการประกาศเสียงตามสายและการเดินทางไปยังแต่ละครัวเรือน เพื่อแจ้งข่าวให้ทราบด้วยตนเอง แนวคิดนี้จึงได้แพร่ขยายภายในชุมชนและเกิดการรวมกลุ่ม เพื่อร่วมกันระดมความคิดเห็นในการหาแนวทางในการพัฒนาที่เหมาะสมให้กับชุมชน โดยมองถึงศักยภาพหรือข้อได้เปรียบของชุมชนที่มีอยู่และนำมาเป็นจุดพัฒนาหรือจุดขายเพื่อการท่องเที่ยว การบริหารและการจัดการเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการที่ผ่านการสรรหา ร่วมกันภายในชุมชน โดยให้ผู้ที่มิชอบพาทในชุมชน มีความรู้ ความสามารถในการทำงานเป็นตัวแทนของกลุ่ม หน้าที่ที่ได้รับคือการดำเนินการด้านการจัดสรรผลประโยชน์ การทำงานร่วมกับกลุ่มสมาชิก การประสานงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โครงการฯ ประการสำคัญคือ สมาชิกโครงการเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อความเคลื่อนไหวทางกิจกรรมของชุมชน ซึ่งการเข้าร่วมโครงการฯของสมาชิกต่างมาร่วมด้วยความยินดีและความเต็มใจ เนื่องจากความเข้าใจในในวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อแสดงถึงพลังกลุ่มในการทำงานเพื่อชุมชน โดยมีจำนวนสมาชิกที่พร้อมเข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการฯ ทุกครั้ง แม้ว่าสมาชิกบางกลุ่มไม่ได้รับรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนก็ตาม แสดงให้เห็นถึงการทำงานของชุมชนที่ต่างมี

การประสานงานร่วมกันในแต่ละกลุ่มเป็นอย่างดี สมาชิกต่างมีความสามารถและความเสียสละทำงานเพื่อชุมชน

ดังนั้นจึงเห็นว่าการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนต้องประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญได้ดังนี้

1. การสื่อสารภายในกลุ่ม เพื่อให้ข้อมูลและสร้างความเข้าใจร่วมกันของกลุ่มสมาชิก
2. การรวมกลุ่มของชาวไทยทรงดำ
3. สักยภาพหรือข้อได้เปรียบของพื้นที่และสิ่งที่มีอยู่ภายในชุมชน โดยสามารถนำมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. ความเข้าใจในวัตถุประสงค์โครงการร่วมกัน
5. ความร่วมมือของกลุ่มด้วยความเต็มใจและยินดีที่ให้การสนับสนุนโครงการฯ
6. สมาชิกมีความสามารถและความเสียสละที่ให้กับชุมชน

2. วัฒนธรรมชุมชนไทยทรงดำภายใต้ระบบการผลิต ระบบความสัมพันธ์ และระบบคุณค่าที่มีผลต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

2.1 ระบบการผลิต

ผู้ศึกษาได้แบ่งระบบการผลิตของชุมชนไทยทรงดำออกเป็น 5 ประเภท และเสนอการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ดังนี้

1) รูปแบบการผลิต

ระบบการผลิตที่สำคัญของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ศึกษา แต่เดิมเป็นการผลิตเพื่อมุ่งตอบสนองในความต้องการของตนเองเป็นหลัก วิธีการผลิตของชุมชนนั้นเกิดขึ้นได้นั้น ได้อาศัยปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดให้เกิดเป็นระบบการผลิตที่ได้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจัยที่สำคัญและส่งผลต่อระบบการผลิตคือลักษณะภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีต การผลิตตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันยังคงแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมในการตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีพรูปแบบของการดำเนินชีวิตไปจนถึงวัฒนธรรม ประเพณี ที่ยังคงเดิมอยู่ ดังจะเห็นได้ว่าในสมัยอดีตเมื่อครั้งชาวไทยทรงดำอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี ชุมชนเหล่านี้ได้อาศัยอยู่ที่อำเภอบ้านแหลม ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศติดกับทะเลและเป็นพื้นที่ลุ่ม ทำให้ชาวไทยทรงดำปรับตัวยากต่อการดำเนินวิถีชีวิต ตลอดจนวิธีในการผลิตของชุมชนที่มีมาตั้งแต่สมัยปู่ย่า ความไม่เหมาะสมของพื้นที่จึงได้อพยพมาอยู่ที่อำเภอเขาชัยยศ โดยได้เข้ามาตั้งรกรากที่ตำบลหนองปร่ง อำเภอเขาชัยยศเป็นแห่งแรก เนื่องจากมีลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญคือเป็นพื้นที่ดอน ลักษณะดัง

กล่าวส่งผลต่อการผลิตของชุมชน การผลิตที่สำคัญของชาวไทยทรงดำมีการทำนาข้าวเหนียว นาข้าวเจ้า การทำไร่ ทำสวน หาปลา เลี้ยงสัตว์ การปลูกฝ้าย เลี้ยงไหม สำหรับการทอผ้า การทำเครื่องจักสาน การหาของป่า การถนอมอาหาร การบริโภคจะรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก ข้าวเจ้าส่วนใหญ่มักจะปลูกประมาณ 1-2 ไร่ ของพื้นที่ถือครอง ทั้งนี้ ข้าวเจ้าจะนำไปใช้สำหรับการบริโภค การทำบุญตักบาตร การทำนาจะช่วยกันทำโดยมีการบอกกันภายในชุมชนว่าบ้านไหนจะทำก่อนหรือหลัง

การดำเนินชีวิตในกิจกรรมต่างๆ ทำให้ชาวไทยทรงดำมีผลผลิตที่สามารถบริโภคได้ตลอดปี ดังนั้น รูปแบบและวิธีการผลิตจึงมุ่งเน้นในการผลิตเพื่อการบริโภค เมื่อมีผลผลิตที่เหลือมากพอต่อการจำหน่ายก็จะนำไปขายภายในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียว การผลิตเหล่านี้สะท้อนให้เห็นการคงรักษาประเพณีและวิธีการผลิตดั้งเดิมที่ชาวไทยทรงดำเคยปฏิบัติกันมา สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันได้ค่อนข้างเหนียวแน่น

นอกจากอาหารจะเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นเกิดระบบการผลิตแล้ว ชุมชนยังต้องการปัจจัยอื่นๆ เพื่อความอยู่รอด ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม โดยชาวไทยทรงดำมีการผลิตเพื่อแจกจ่ายแก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ต้องจัดสรรให้เพียงพอ รายละเอียดของผ้าไทยทรงดำยังคงแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของรูปแบบที่ยังคงเหมือนเดิม การใช้ประโยชน์ของผ้าแต่ละรูปแบบที่ผลิตขึ้นมาต้องตรงตามวัตถุประสงค์ที่สร้างขึ้น โดยความรู้ต่างๆ ที่ได้ถ่ายทอดกันมาและเป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้หญิงไทยทรงดำที่ต้องปฏิบัติ และถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ให้กับรุ่นลูกหลานต่อไป นอกจากนี้ ที่อยู่อาศัยเป็นสิ่งจำเป็นและได้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำ โดยการปรับตัวและสร้างที่อยู่อาศัยอย่างสอดคล้องกับเงื่อนไขทางลักษณะภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อมและการผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมชุมชนที่ได้รับการปลูกฝัง ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษขณะที่ยังไม่ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทย ลักษณะบ้านของชาวไทยทรงดำจึงยังคงเอกลักษณ์ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวที่เป็นกรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชน

ดังนั้น ระบบการผลิตจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยสี่ ที่อิงอาศัยกับเงื่อนไขความพร้อมด้านภูมิประเทศระบบนิเวศ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไทยทรงดำในการจัดการกระบวนการผลิตดังกล่าว

การเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบและวิธีการผลิตของชุมชนไทยทรงดำ

รูปแบบและวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมของชุมชน มุ่งเน้นเพื่อตอบสนองความต้องการในการผลิตเพื่อบริโภคอย่างพอเพียงในครอบครัว เมื่อมีจำนวนผลผลิตที่เหลือจึงนำออกไปจำหน่าย ในการผลิตโดยใช้วิธีแบบดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นการผลิตเพื่อการจำหน่ายหรือเพื่อการค้ามากขึ้น ที่พบเห็นได้อย่างชัดเจนคือการทำนาปลูกข้าว ซึ่งแต่เดิมจะปลูกข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า เพราะต้องใช้สำหรับการบริโภคภายในครัวเรือน แต่ปัจจุบันระบบกลไกทางการตลาด เข้ามาเป็น

ตัวกำหนดรูปแบบของผลผลิตที่ชุมชนผลิตได้ให้กลายเป็นสินค้า ชาวไทยทรงดำใน ชุมชนหันมาปลูกข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียว เพราะสามารถนำผลผลิตจำหน่ายให้แก่คนในชุมชนและภายนอกชุมชน อีกประการหนึ่งคือ บ้านเขาย้อยเป็นศูนย์กลางของอำเภอเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ ทำให้มีจำนวนของคนไทยเพิ่มขึ้น ความต้องการในการบริโภคข้าวเจ้าจึงมีมากกว่าข้าวเหนียว อีกทั้ง ได้เพิ่มการผลิตจากการทำนาปีละครั้งเป็นปีละ 2 ครั้งคือ การทำนาปรังและนาปี รวมถึงการจัดระบบชลประทานที่สามารถแจกจ่ายน้ำได้อย่างเพียงพอ ทำให้ชุมชนสามารถเพิ่มรายได้จากการเพิ่มผลผลิตเพื่อการค้า ดังนั้นพื้นที่ในการทำนาข้าวเหนียวลดลง บางครัวเรือนก็ไม่ปลูกเลย นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการบริโภคคือนิยมทานข้าวเจ้าแทน แต่ข้าวเหนียวก็ยังคงมีความจำเป็น โดยเฉพาะการทำพิธีกรรมของไทยทรงดำ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงระบบคุณค่าได้แฝงตัวอยู่และมีอิทธิพลต่อระบบการผลิตของชุมชน รวมถึงการแสดงถึงความอ่อนน้อมต่อความเชื่อของชุมชนที่ยังคงปรากฏอยู่

นอกจากนี้ อำเภอเขาย้อยได้ถูกจัดเป็นพื้นที่เขตนิคมอุตสาหกรรมเขาย้อย บริเวณใกล้เคียงชุมชนจะมีจำนวนของโรงงานอุตสาหกรรมมากมาย และจึงทำให้เกิดการเข้าไปรับจ้างทำงานในโรงงานมากกว่าการทำนา กลุ่มที่เข้าไปทำงานในโรงงานถูกจัดอยู่ในกลุ่มวัยทำงานและกลุ่มวัยรุ่น ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า “การทำนานั้นต้องคอยฟ้าคอยฝน ซึ่งไม่คอยคกต้องตามฤดูกาล และต้องใช้เวลารอคอยที่ยาวนานกว่าจะได้ผลผลิต ซึ่งการทำงานในโรงงานนั้นได้เงินที่เร็วกว่าแน่นอนกว่า ถ้าขยันมากก็ได้เงินมาก หรืออยากให้ลูกรับราชการหรือทำงานอื่นๆที่มั่นคงกว่า...” (สัมภาษณ์ลุงทอง สายเย็น วันที่ 19 มกราคม 2543) ข้อมูลส่วนนี้กับลักษณะทางกายภาพของชุมชนเกิดความขัดแย้งกัน ผู้ศึกษามีความคิดเห็นว่าการทำการทำนาต้องอาศัยแรงงานจำนวนมาก การทำนาให้ผลิตที่ช้าและไม่มีความแน่นอนในเรื่องของรายได้ การได้รับการศึกษา การคมนาคมขนส่งที่ดีและการประกอบอาชีพเช่น รับราชการ รับจ้างทำให้เกิดทางเลือกของรายได้ที่แน่นอนและมั่นคงกว่า

นอกจากการรับเอารูปแบบและวิธีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ยังทำให้พฤติกรรมการบริโภคอาหารของชาวไทยทรงดำเปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย โดยการรับเอาอาหารของคนไทยมาบริโภคในแต่ละมื้อมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังคงรูปแบบของอาหารประจำถิ่นที่นิยมทานคือปลาร้า หน่อไม้ และใช้เพื่อประกอบในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ การดำเนินวิถีชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลงไป โดยพบว่าจะซื้อวัตถุดิบจากผู้ผลิต เพื่อการจำหน่ายหรือการค้าขายทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

การแต่งกายของชุมชนไทยทรงดำในปัจจุบันไม่นิยมแต่งกายด้วยชุดประจำถิ่น นอกจากการแต่งกายเพื่อประกอบในพิธีกรรมหรือพิธีสำคัญๆ ทำให้การผลิตผ้าทอไทยทรงดำในชุมชน

แห่งนี้ลดลง แต่ครัวเรือนที่ยังคงทอผ้าไทยทรงดำกลับได้รับผลประโยชน์จากการเพิ่มจำนวนผลผลิตให้มากขึ้น แสดงให้เห็นถึงความต้องการใช้ผ้าทอไทยทรงดำยังคงอยู่ และเป็นการหมุนเวียนรายได้ภายในชุมชน ผู้ศึกษาพบว่า กลุ่มที่ ยังคงแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มผู้อาวุโสของชุมชน กลุ่มผู้อาวุโสได้กลายเป็นผู้ผลิตผ้าทอ เพื่อใช้ในครัวเรือนและจำหน่าย เมื่อชุมชนได้พัฒนาให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวได้เกิดการกระตุ้นให้บางครัวเรือนมีการผลิตเพิ่ม และเพิ่มจำนวนของผู้หันกลับมาทอผ้า รวมถึงการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าให้กับรุ่นเด็กที่เข้าร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเริ่มจากการฝึกหัดปักผ้าด้วยลวดลายเฉพาะของชาวไทยทรงดำ การแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำเพิ่มขึ้น อีกประการหนึ่ง คือชุมชนแห่งนี้ไม่ได้มีการผลิตเส้นด้ายสำหรับตนเอง เนื่องด้วยเห็นความสะดวกสบายของการเดินทางไปยังแหล่งผลิตอื่น ได้แก่ อำเภอเมืองและหมู่บ้านใกล้เคียงที่ผลิตเส้นด้ายเพื่อการจำหน่าย วัดฤๅษะมีราคาถูก รวมถึงกำลังซื้อวัดฤๅษะและประหยัดเวลาในการลดขั้นตอนการผลิตผ้าทอ

ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงและสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนคือ ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวไทยทรงดำ จากการปลูกสร้างบ้านในลักษณะที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว กล่าวคือ การสร้างบ้านมุงหลังคาด้วยหญ้าคา ชายคาทอดยาวลงมาเป็นเสมือนฝาบ้าน ครัวเรือนยกพื้นสูง เพื่อให้อากาศสามารถถ่ายเทได้สะดวก เนื่องด้วย จ. เพชรบูรณ์อยู่ในเขตเมืองร้อน การใช้ประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่ได้ถูกรื้อถอน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการยอมรับของชุมชนที่ต้องการมีสิ่งปลูกสร้างที่คงทนและแข็งแรง ประกอบกับปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบกับชุมชน อย่างไรก็ตาม ชาวไทยทรงดำมิได้เปลี่ยนแปลงจนสูญเสียคุณค่า หรือไม่รู้จักนำเอาเงื่อนไขได้แก่ลักษณะทางกายภาพ ภูมิอากาศมาปรับประยุกต์ให้เหมาะสม แต่เป็นการปรับที่สอดคล้องกับเงื่อนไข กล่าวคือบ้านเรือนไทยทรงดำเป็นบ้านทรงไทยแบบภาคกลาง ยกพื้นสูง การใช้รถจักรยานยนต์ยังคงรูปแบบเหมือนเดิม ทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนมีข้อได้เปรียบจากรูปแบบการผลิตที่แม้ว่าจะเปลี่ยนไป แต่คุณค่าที่ใส่เข้าไปในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ยังบ่งบอกให้เห็นถึงความเป็นชุมชนไทยทรงดำอยู่

ดังนั้น รูปแบบและวิธีการผลิตของชุมชนไทยทรงดำเป็นการผลิตเพื่อยังชีพและเพื่อการค้า เนื่องจากมีปัจจัยภายนอกเข้ามากระทบต่อชุมชน อย่างไรก็ตาม รูปแบบและวิธีการผลิตยังคงอยู่ภายใต้เงื่อนไขของชุมชน โดยเฉพาะเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับระบบคุณค่าได้แก่ ความเชื่อ พิธีกรรม

2) ทรัพยากรในการผลิต

ทรัพยากรที่นำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตของชาวไทยทรงดำนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ฤดูกาล ที่ทำให้มีทรัพยากรจากธรรมชาติ เอื้อประโยชน์ต่อการนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำกิจกรรมเพื่อการยังชีพ ประกอบกับความชาญฉลาดของชาวไทยดำ ในการปรับ

ตนเองและการประยุกต์ รวมถึงการผสมผสานเอาทรัพยากรจากสิ่งแวดล้อมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของตนเอง แม้ว่าลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ล้น สภาพดินไม่ค่อยมีความสมบูรณ์ แต่การมีแหล่งน้ำที่เอื้ออำนวยได้ตลอดปี ทำให้ชุมชนสามารถทำนาข้าวเหนียวและนาข้าวเจ้าได้ ชาวไทยทรงดำจะทำนาปีละครั้ง โดยเริ่มต้นฤดูกาลการเพาะปลูกในช่วงหน้าฝนคือเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม แหล่งน้ำในการผลิตอาศัยน้ำฝน ถ้าคลองสาธารณะและแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ขุดไว้

ภายหลังจากการทำนาปลูกข้าวก็จะพากันออกหาปลา ชาวไทยทรงดำมีความสามารถในการจับปลาเป็นอย่างมาก แหล่งในการหาปลาคือทั้งในท้องทุ่งนาโดยจะจับช่วงระหว่างการทำนา และตามแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน อุปกรณ์ในการหาปลาทำจากวัสดุที่ได้มาจากธรรมชาติและทำขึ้นมาเอง วัสดุที่นิยมใช้คือไม้ไผ่และมีมากในชุมชนทำให้ชาวไทยทรงดำมีความสามารถในการทำเครื่องจักสาน เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเขาย้อยมีป่าไผ่จำนวนมาก ทำให้ชาวไทยทรงดำสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างมากมาย และหลากหลายประเภท ได้แก่ การนำไม้ไผ่ทำเป็นโครง ฟากและฝาในการสร้างบ้านไทยทรงดำ เครื่องมือและอุปกรณ์ทางการเกษตร การหาปลา การทำเครื่องจักสานสำหรับเป็นเครื่องเรือน กี๋ทอผ้า เป็นต้น อีกทั้งหน่ออ่อนของไผ่ที่สามารถนำมาบริโภคได้ ชาวไทยทรงดำจะออกหาหน่อไม้ตามป่าไผ่และนำมาคองในช่วงหน้าฝน หน่อไม้คองของไทยทรงดำเป็นอาหารอีกชนิดหนึ่งที่นิยมบริโภค เช่นเดียวกับหน่อไม้คองกับการรับประทานปลาร้า การคองหน่อไม้และการหมักปลาร้าของแต่ละครัวเรือนจะทำไว้ เพื่อการบริโภคอย่างเพียงพอในแต่ละปี อย่างไรก็ตาม ปริมาณของการถนอมอาหารขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่สามารถหาได้ในแต่ละปี การหาอาหารขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่ทรัพยากรนั้นมีเป็นจำนวนมากและมีอย่างอุดมสมบูรณ์ การซื้อเพื่อการบริโภคของชาวไทยทรงดำมีน้อยมาก หากจะซื้อก็จะเป็นสิ่งของที่ไม่สามารถผลิตเองได้

ชาวไทยทรงดำในอดีตนิยมปลูกผักเพื่อการบริโภคในพื้นที่ของตนเองตามเรียกสวน ไร่ นา และภายในบริเวณบ้าน พืชผักที่ปลูกบางชนิดก็เอื้ออำนวยในการทำเป็นแนวกันรั้ว เช่น กระจิน มะขาม เมื่อต้องการบริโภคก็จะไปเด็ดตามรั้วหรือขอตามบ้านอื่น อาหารที่ชาวไทยทรงดำนิยมรับประทานคือ ผักจ๊ับเป็นอาหารที่ทำจากผักต่างๆที่มีหาได้ง่ายในชุมชน

หลังจากการทำนาชาวไทยทรงดำจะเข้าป่าหาของป่าและล่าสัตว์ การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ปลูกฝ้าย เส้นใยที่ได้จะถูกนำไปถักทอและย้อม เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของไทยทรงดำมีสีดำ เนื่องจากไทยทรงดำมีระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ดังนั้นจำเป็นต้องใช้เสื้อผ้าที่มีสีเข้มเพื่อไม่ให้เห็นรอยเปื้อน การดูแลรักษาง่าย จึงเป็นที่มาของการเรียกชื่อชนกลุ่มนี้ สีที่นำมาย้อมได้มาจากธรรมชาติคือต้นครามที่ให้ความเป็นสีนิลดำ ขั้นตอนในการย้อมผ้าไม่ได้เสร็จสิ้นที่การย้อม

คราม แต่ยังคงนำไปใช้ในโคลนทุ่งนา เพื่อให้ผ้าที่ได้มีความทนทานและสีไม่ตกมาก นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในการย้อมผ้าโดยใช้สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ และไม่จำเป็นต้องหาซื้อหรือการใช้สารเคมีในการย้อมผ้า

การจัดลำดับชั้นทางสังคมของไทยทรงดำได้แก่ผู้ดีและผู้รายน้อย มีความแตกต่างในการใช้ทรัพยากร เช่น การห้ามผู้ดีขอยืมพันธุ์พืชจากผู้รายน้อย เพราะถือว่าจะสูญพันธุ์ การห้ามผู้รายน้อยเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ หมู 5 กีบ ห่าน ควาย ไก่ต๊อก และไก่วงเป็นต้น แต่ภายหลังจากการได้มาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ความแตกต่างเหล่านี้ค่อยจางหายไป เนื่องจากระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยถือว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน รวมถึงเหตุผลด้านเศรษฐกิจด้วย

การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรในระบบการผลิตของชุมชนไทยทรงดำ

การแสวงหาทรัพยากรเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบการผลิตของชุมชนเคยอิงอาศัยอยู่กับลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบและวิธีการผลิต แต่ในสภาพปัจจุบันกลับพบว่า การใช้ทรัพยากรได้แก่ การใช้ประโยชน์ด้านที่ดินเพื่อการผลิตมีการถ่วงเท การโอนอำนาจและการใช้ประโยชน์ไม่เหมือนดั้งเดิม อันเนื่องมาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชุมชน ดังที่ได้กล่าวในข้างต้น กล่าวคือ เดิมฐานการผลิตเพื่อยังชีพคือการทำนา การทำไร่ ทำสวน หาของป่า แต่กระแสทุนนิยมทำให้ชุมชน ผันตนเองเข้าสู่ระบบกลไกทางการตลาดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บางครัวเรือนขยายพื้นที่การผลิตเพื่อป้อนวัตถุดิบเข้าสู่ตลาด ในทางกลับกัน บางครัวเรือนก็ขายที่ดินให้กับนายทุน และหันมาประกอบอาชีพที่ได้รายได้ที่มากและแน่นอน แม้ว่าจะมีวัตถุประสงค์ของการเพิ่มผลผลิตเพื่อป้อนสู่ตลาด แต่ภายในชุมชนเองยังคงสอดแทรกรูปแบบเดิมไว้ เช่น การทำนาข้าวเหนียว ที่ยังชี้ให้เห็นถึงความต้องการบริโภคของชาวไทยทรงดำและการใช้ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมหรือความต้องการผ้าทอไทยทรงดำ ทำให้มีผลผลิตกระจายอย่างเพียงพอในชุมชน แต่ชุมชนมีความจำเป็นในการซื้อจากตลาดภายนอก ซึ่งเป็นผลผลิตหรือสินค้าที่ไม่สามารถผลิตเองได้ในชุมชนหรือไม่เพียงพอ แต่เป็นสิ่งจำเป็นต่อระบบการผลิต เช่น พลาสติก หน่อไม้ เส้นด้าย เส้นไหม เทคโนโลยี เป็นต้น ประกอบกับปัจจัยด้านกายภาพที่ทำให้เกิดการเดินทางที่สะดวก คนในชุมชนจึงมีทางเลือกในการใช้ทรัพยากรจากที่อื่นมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรูปแบบการผลิตอื่นๆ ส่งผลให้ชุมชนได้แสดงถึงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมให้กับนักท่องเที่ยวได้รู้จัก และชาวซึ่งถึงวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ ประกอบกับการทรัพยากรที่ส่งเสริมในการการผลิตอย่างเพียงพอ ทำให้ชุมชนสามารถมีการผลิตได้ตลอด ดังเช่นการทำนาที่อาศัยแหล่งน้ำจากคลองชลประทานและแหล่งน้ำธรรมชาติ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถพบเห็นวิถีชีวิตนี้ได้ตลอด รวมถึงการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว

ดังที่กล่าวในข้างต้นแล้วว่ารูปแบบและวิธีการผลิตของชุมชน มุ่งตอบสนองขั้นพื้นฐาน ด้วยปัจจัยสี่ของแต่ละครัวเรือน ดังนั้น ทรัพยากรที่สนองในแต่ละปัจจัยจำเป็นต้องเพียงพอต่อความต้องการ ปัจจุบันทรัพยากรที่จำเป็นต่อการบริโภค อุปโภค อาศัยจากชุมชนและภายนอกชุมชน โดยมีระบบตลาดเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการแสวงหาและแลกเปลี่ยนสินค้า

อย่างไรก็ตาม ชาวไทยทรงดำยังคงสามารถรักษารูปแบบของทรัพยากรในการผลิตไว้ได้ ที่พบเห็นได้อย่างชัดเจนคือ การถนอมอาหารและการทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือน ซึ่งเป็นผลมาจากระบบคุณค่าของชุมชนเพื่อใช้ในพิธีกรรม ทำให้คงอยู่และได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยว นับได้ว่าเป็นการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวันของชุมชน และยังสามารถคงไว้ซึ่งลักษณะเด่นของชุมชนได้ สามารถสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวได้รู้สึกว่ ภายใต้อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชน แต่ไม่สามารถทำให้ชุมชนละทิ้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานได้ ในขณะเดียวกัน เมื่อการท่องเที่ยวได้เกิดขึ้นในชุมชนยังทำให้ชุมชนเองเห็นคุณค่าและความสำคัญในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ผู้ศึกษาเห็นว่าแนวโน้มของการพึ่งพาการใช้ทรัพยากรภายนอกมีมากขึ้น แต่เนื้อหาของความเป็นชุมชนยังคงอยู่ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้อาวุโสที่เป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิถีของตนให้กับรุ่นต่อไป

ดังนั้น การใช้ทรัพยากรในการผลิตของชุมชนเป็นไปตามกลไกทางการตลาด และกระแสของทุนนิยม แต่ชุมชนเองยังคงสอดแทรกรูปแบบที่เกี่ยวเนื่องกับระบบคุณค่า ทำให้การผลิตส่วนหนึ่งมุ่งใช้ทรัพยากร เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ส่งผลต่อการท่องเที่ยวของชุมชนได้รับโอกาสของการใช้ทรัพยากร โดยได้กลายเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของชุมชน

3) แรงงาน

การผลิตจำเป็นต้องใช้แรงงาน เพื่อให้ได้ผลผลิตในจำนวนที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ทนต่อฤดูกาลและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ดังนั้น การทำกิจกรรมทางการผลิตจึงจำเป็นต้องอาศัยแรงงานจำนวนมาก ชาวไทยทรงดำอาศัยแรงงานภายในครัวเรือนในการประกอบกิจกรรม ซึ่งในอดีตนิยมให้มีบุตรหลายคน เพื่อเป็นแรงงานสำคัญในการทำกิจกรรม แรงงานภายในชุมชนได้อาศัยความเอื้อเฟื้อ ความอาหารต่อกัน การร่วมแรงร่วมใจ ความสามัคคี และการเสียสละทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะการทำหน้าที่จำเป็นต้องอาศัยจำนวนมาก เนื่องจากยังไม่มีเทคโนโลยี เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ทันสมัย เมื่อช่วยกันทำงานของบ้านใดบ้านหนึ่งแล้วก็จะไปช่วยกันต่อไปจึงทำให้เกิดการเอื้อมือ การแลกเปลี่ยนแรงงานในการทำงานทำให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างเป็นกลุ่มก้อน ภายหลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวโดยในช่วงเดือนเมษายนเป็นการ ไปเยี่ยม

เยือนกันของกลุ่มที่ช่วยเหลือกัน จนเกิดเป็นประเพณีการเล่นคอนหรืออินคอนของหนุ่มสาวไทยทรงดำ

นอกจากนี้ภายในกลุ่มสตรียังได้อาศัยแรงงานในการทำกิจกรรม เช่นการปั่นฝ้าย สาวไหม คำข้าว โดยจะเลือกบ้านใดบ้านหนึ่งเป็นสถานที่ในการมาร่วมกันทำงาน การทำงานนี้จะเริ่มทำในตอนเย็นหรือช่วงเวลารว่างจากการทำนา บ้านใดที่ได้รับเลือกให้เป็นสถานที่ลงช่วงถือว่าได้รับการนับหน้าถือตาของคนภายในชุมชน การมาร่วมกลุ่มเพื่อร่วมกันทำงานของหญิงสาวทำให้หนุ่มๆ ในชุมชนหรือต่างถิ่นมาเกี่ยวพาราสี และเกิดเป็นประเพณีเกี่ยวกับความรักคือประเพณีการลงช่วง เพื่อเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มาพบปะกัน

การเปลี่ยนแปลงด้านแรงงานในระบบการผลิตของชุมชนไทยทรงดำ

แรงงาน ที่ใช้ในการผลิตก็เกิดเป็นกระบวนการที่มีระบบระหว่าง ผู้จ้างกับลูกจ้างมากขึ้น นอกจากนี้ ได้มีการใช้แรงงานจากเทคโนโลยีที่ทันสมัยทดแทนแรงงานคนและสัตว์ ทำให้การทำงานแบบพึ่งพากันเหมือนครั้งในอดีตลดน้อยลง ครัวเรือนไม่นิยมมีบุตรมากเหมือนดังแต่ก่อน แต่ยังคงมีบางครัวเรือนที่อาศัยการร่วมกันทำงานหรือการเอามือร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มกันเก็บฝ้าย ปั่นฝ้าย กลายเป็นต่างคนต่างทำ เนื่องจากไม่ต้องอาศัยแรงงาน แต่ก็สามารถหาซื้อวัตถุดิบในการทอได้จากตลาดในเมือง หรือจากครัวเรือนที่ปั่นฝ้ายเพื่อจำหน่ายแรงงานในการทอและเครื่องมือยังคงใช้วิธีแบบเดิม บางครัวเรือนใช้ที่ทอผ้าตั้งแต่สมัยรุ่นพ่อแม่ ผู้ศึกษาพบว่าผู้ที่สามารถทอผ้าได้คือผู้สูงอายุของแต่ละครัวเรือน โดยจะทอผ้าบริเวณใต้ถุนบ้านของตนเอง ส่วนรุ่นลูกหลานได้ออกไปทำงานนอกบ้านจึงไม่มีเวลาที่จะทอผ้า ดังนั้น จึงทำให้ประเพณีบางอย่างของไทยทรงดำได้สูญหายไป เช่นประเพณีลงช่วง อินคอน เนื่องจากกิจกรรมในการผลิตแต่ละครัวเรือนแตกต่างกันไป การอาศัยแรงงานในการทำงานร่วมกันเพื่อการผลิตน้อยลง อย่งไรก็ตาม แม้ว่าชุมชนไม่มีการอาศัยแรงงานซึ่งกันและกันในระบบการผลิต อันอาจนำไปสู่ความเห็นห่างทางสังคมของชุมชนไทยทรงดำ แต่ชุมชนยังมีระบบความสัมพันธ์ และระบบคุณค่าที่เชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในชุมชน ทำให้การทำงานได้รับความร่วมมือ ร่วมแรง ภาย แรงใจและการเสียสละเป็นอย่างดี

ดังนั้น แรงงานในระบบการผลิตของชาวไทยทรงดำแบ่งเป็น แรงงานเพื่อการผลิตแบบทุนนิยม กล่าวคือมีการจ้างแรงงานและการได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน อีกประเภทหนึ่งคือ แรงงานเพื่อการผลิตแบบวัฒนธรรมชุมชน แรงงานประเภทนี้เป็นการอาศัยความสมัครใจ การเอามือเอาร่างร่วมกัน โดยไม่ได้มีการระบุถึงหน่วยของการผลิต หรือสิ่งตอบแทนที่เป็นเม็ดเงิน แต่คู่ผลสำเร็จของงานที่ได้ร่วมกัน การอาศัยแรงงานประเภทหลังนี้ได้เป็นแรงสำคัญต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

4) ทุนทางการผลิต

ระบบการผลิตของไทยทรงค่าได้อาศัยต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน กล่าวคือการอาศัยความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน การมีที่มาจากที่เดียวกัน ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อ ความเอื้ออาทรต่อกัน ความสามัคคี และความเป็นระบบเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ดังนั้น การอาศัยแรงงานในการผลิตจึงใช้ความสัมพันธ์ทางสังคม มากกว่าการว่าจ้างแรงงาน โดยการไ้ระบบกลไกทางการเงิน นอกจากนี้ การผลิตเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการ เพื่อความอยู่รอดมิได้กำหนดให้มีการผลิตที่เกินกำลังและนำผลผลิตที่ได้นำไปขาย เนื่องจากการผลิตเพื่อการค้าจำเป็นต้องใช้แรงงานหรือทุนจำนวนมาก ผลผลิตที่ได้จากการทำงานภายในครัวเรือน หรือการทำงานร่วมกันของชุมชนในแต่ละครั้งจะถูกจัดสรรไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อนำไปเป็นทุนในการผลิตครั้งต่อไป เช่น การเก็บเมล็ดข้าวไว้ส่วนหนึ่งเพื่อรอฤดูฝนในครั้งต่อไป ซึ่งจะต้องมีการคำนวณว่า ในแต่ละครั้งของการผลิตต้องใช้เมล็ดข้าวจำนวนเท่าใด จึงจะเพียงพอต่อพื้นที่นาที่ครอบครอง การพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชนจึงเป็นการอยู่อาศัยร่วมกันอย่างประนีประนอม

ระบบทางการเงินได้เข้ามามีบทบาททางการผลิต ในส่วนที่ไม่สามารถผลิตหรือหาได้เองในชุมชน หรือไม่พอเพียง เช่น ยารักษาโรค เกลือ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงด้านทุนทางการผลิตของชุมชนไทยทรงค่า

ทรัพยากรในการผลิตเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น ดังนั้น การเพิ่มผลผลิตเพื่อการจำหน่ายจำเป็นต้องใช้เงินในการจัดหาและการจัดซื้อวัตถุดิบในการผลิต การจ้างแรงงานในการผลิต รวมทั้ง การซื้อเทคโนโลยีที่ทันสมัยและรวดเร็วมาใช้ในกระบวนการผลิต แหล่งที่มาของทุนประกอบด้วยทุนส่วนตัว สถาบันการเงินภายนอกและสถาบันการเงินภายในชุมชน คือ สหกรณ์ เครดิทยูเนียนวัดยางเขาย้อย ต้นทุนทางสังคมที่อาศัยการทำงานร่วมกัน การเสียสละเวลามาช่วยเหลือกันทำงานลดน้อยลง เนื่องจากการผลิตเข้าสู่ระบบการตลาด จึงต้องอาศัยการจ้างงานมากขึ้น ดังนั้น ทุนทางการผลิตของชุมชนได้อิงอาศัยเม็ดเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต มากกว่าการอาศัยการทำงานร่วมกันเหมือนดังแต่ก่อน

ทุนทางการผลิตเพื่อการท่องเที่ยวเองต้องอาศัยงบประมาณจำนวนมาก ในการพัฒนา โดยเฉพาะทุนในการก่อสร้างบ้านไทยทรงค่าหรือเรือนลาว การจ้างวิทยากร ซึ่งเป็นทุนที่ต้องขอจากรัฐ การชมการแสดงของชุมชนจำเป็นต้องใช้เงินอีกเช่นกัน เพื่อจัดซื้อวัตถุดิบในการแสดงแต่ละประเภท โดยเก็บจากนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นปัจจัยที่ชุมชนไม่สามารถจัดหาเองได้ แต่ในการดำเนินงาน การจัดแสดงกิจกรรมต่างๆเกิดการเคลื่อนไหวได้ โดยอาศัยต้นทุนทางสังคม ดังที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต โดยปราศจากค่าจ้าง แต่จะเป็นในรูปแบบของรายได้เพื่อชุมชน และกลุ่มที่ผลิตสินค้าจำหน่ายหรือให้บริการที่พักสำหรับเป็นทุนในการซื้อวัตถุดิบการผลิตครั้งต่อไป

ดังนั้น ทุนในการผลิตเพื่อการค้าของชุมชนอาศัยเงินเป็นปัจจัยสำคัญ แต่ทุนในการผลิตเพื่อการท่องเที่ยวอาศัยแรงงานแบบวัฒนธรรมชุมชนเป็นหลัก ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกปลาบปลื้ม เกิดจิตสำนึกสาธารณะร่วมกันและจิตใจที่เห็นชุมชนมีคุณค่า ได้รับการยอมรับและยกย่องจากภายนอก

5) เทคโนโลยีทางการผลิต

ระบบการผลิตนอกจากต้องใช้แรงงาน ทรัพยากรในการผลิตแล้ว ยังจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีช่วยในการผลิตในแต่ละกิจกรรม เช่น การใช้คราด แอก กระดิ่งพืดข้าว มอง (ครกตำข้าว) ที่ทอผ้า หลัว ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรวดเร็วมากขึ้นและประหยัดแรงงาน อีกทั้งยังสามารถอำนวยความสะดวกต่อการผลิต เทคโนโลยีที่เกิดจากการคิดค้นของชาวไทยทรงดำเป็นเทคโนโลยีขนาดเล็กกล่าวคือ เป็นเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ภายในครัวเรือนและใช้ในกิจกรรมทางการผลิต เช่น การทำนา การทอผ้า เป็นต้น

การใช้เทคโนโลยีจำเป็นต้องอาศัยการผสมผสานระหว่างความรู้บุคคลและสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน โดยสิ่งแวดล้อมที่มีทรัพยากรอยู่จะกำหนดรูปแบบของการผลิตและการนำมาใช้ให้เกิดเป็นเทคโนโลยี เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน เทคโนโลยีที่ใช้ไม่มีความซับซ้อน และสามารถหาวัตถุดิบในการทำได้ภายในชุมชน ผู้ที่ควบคุมยังเป็นมนุษย์และต้องใช้แรงงานมากกว่าเทคโนโลยีในปัจจุบัน เทคโนโลยีที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่สมัยอดีตที่เรียกกันว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยอาศัยการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยการผลิตและการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยสามารถสื่อออกมาในเชิงรูปธรรม เช่น การสร้างบ้านที่ต้องคำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และต้องมากพอต่อการก่อสร้าง ได้แก่ ไม้ไผ่ หญ้าคา ลักษณะทางภูมิอากาศที่เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปทรงของบ้านไทยทรงดำที่ต้องยกได้สูง เพื่ออากาศถ่ายเทได้สะดวก และการใช้พื้นที่โล่งในการทำกิจกรรม

การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีทางการผลิตของชุมชนไทยทรงดำ

ชาวไทยทรงดำได้มีการนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีความรวดเร็วมาใช้ในระบบการผลิตมากขึ้น โดยเฉพาะการผลิตเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า ผู้ศึกษาพบว่าในการทำนาที่เคยใช้แรงงานคนและสัตว์ และอุปกรณ์ที่คิดค้นขึ้นมาจากภูมิปัญญาชาวบ้านได้ถูกละทิ้ง และได้หันมาให้ความสำคัญกับเครื่องยนต์ ที่แม้จะมีราคาแพงแต่ก็ให้ผลคุ้มค่าในด้านเวลาและค่าใช้จ่ายแรงงานที่น้อยลงกว่าเดิม การหันมาใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความคงทนกว่าเดิม การละทิ้งในภูมิปัญญาดังกล่าวทำให้ครัวเรือนแต่ละหลังที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปศึกษา จึงพบแต่เครื่องมือและอุปกรณ์ที่เก็บไว้บริเวณใต้ถุนบ้าน อย่างไรก็ตาม ในบางกิจกรรมทางการผลิตก็ยังใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิม เช่น การทอผ้าที่ผลิตเพื่อใช้เอง และการถ่ายทอดวิธีการทำปลาร้า การดองหน่อไม้ เป็นต้น แต่มีได้

หมายความว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้จะสูญเสียคุณค่า เนื่องจากการท่องเที่ยวได้ทำให้เทคโนโลยีเหล่านี้เสมือนได้ถูกนำกลับมาใช้อีก โดยผ่านการเล่าเรื่องราว วิธีการใช้ให้แก่นักท่องเที่ยวได้รู้จัก และเข้าใจถึงความฉลาดของชาวไทยทรงดำที่ได้คิดค้นเครื่องมือในการผลิตเพื่อยังชีพ

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีมีมาก โดยนิยมใช้เทคโนโลยีแบบใหม่ แต่เทคโนโลยีที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ ได้ถูกนำมาถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำที่ได้ปรับตัวและประยุกต์สิ่งแวดล้อมให้เข้ากับระบบการผลิตของตน

สรุป ระบบการผลิตของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง จากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นเพื่อการค้าขาย เนื่องจากกลไกทางการตลาด ลักษณะที่ดัง การคมนาคม แต่การดำเนินวิถีชีวิต บางอย่างยังคงดำรงอยู่ ได้แก่การบริโภค การผลิตผ้าทอสำหรับสมาชิกในครอบครัว ที่ยังสามารถแสดงถึงความเป็นชุมชนไทยทรงดำได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการผลิตยังอยู่ภายใต้ระบบคุณค่า พิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ เพียงแต่มีความแตกต่างด้านวิธีการและแหล่งวัตถุดิบที่สามารถหาซื้อได้ ซึ่งทดแทนการผลิตเอง ซึ่งเป็นการปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง การอาศัยแรงงานและทุนที่มาจากพื้นฐานทางสังคมของวัฒนธรรมชุมชน ดังนั้นระบบการผลิตจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากความเฉพาะตัวที่ยังคงปฏิบัติอยู่อย่างสม่ำเสมอ ทำให้ชุมชนได้เกิดการสืบทอด และการถ่ายทอดระบบการผลิตแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยวโดยผ่านผู้อาวุโส ผู้ที่มีความรู้ในรูปแบบและวิธีการผลิตเป็นอย่างดี และเป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพทางปัญญา และอยู่ในสภาพที่เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงเรื่องราวและวิถีชีวิตของตนเอง ในทางกลับกัน การท่องเที่ยวก็ได้ส่งผลให้มีการเพิ่มผลผลิตเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนเองรู้สึกพอใจที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้น

2.2 ระบบความสัมพันธ์

1) ครอบครัว

ชาวไทยทรงดำมีความสัมพันธ์และความผูกพันกันผ่านการแต่งงาน ในอดีตการแต่งงานจะต้องเป็นเฉพาะไทยทรงดำด้วยกันเองทั้งภายในชุมชนหรือข้ามหมู่บ้าน หลังจากแต่งงานแล้วฝ่ายชายอาจไปช่วยพ่อแม่ฝ่ายหญิงทำงานในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เรียกว่า “ไปเขย” เมื่อพ้นระยะหนึ่งไปแล้วก็จะพาสะใภ้กลับมาอยู่บ้านตนเอง การนับถือผีจะนับถือทางฝ่ายสามีหรือนับถือผีบรรพบุรุษฝ่ายพ่อ ปัจจุบัน การแต่งงานไม่ได้มีความเคร่งครัดเหมือนสมัยก่อน คนหนุ่มสาวไทยทรงดำจึงมีทางเลือกและโอกาสในการเลือกคู่ครองที่ไม่ใช่ชาวไทยทรงดำ ทั้งนี้ เนื่องจากเวลาผ่านไป

การพบปะผู้คนมีมากขึ้น การได้รับการศึกษา เทคโนโลยีสมัยใหม่ การคมนาคมสะดวก คนภายในชุมชนออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น คนในชุมชนเองก็มีการปรับตัวและการยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ อย่างไรก็ตาม สมาชิกใหม่ก็ต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของ ไทยทรงดำ โดยเฉพาะพิธีที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับระบบเครือญาติของชาวไทยทรงดำ แม้ว่าไม่ได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านก็ต้องมีการนับถือผีอย่างเคร่งครัด ความสัมพันธ์ในครัวเรือนมีการแบ่ง แยกหน้าที่และบทบาทในการทำงาน กล่าวคือ ผู้อาวุโสของครอบครัวเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพ และเป็นผู้นำครอบครัว รวมถึงการทำพิธีกรรม ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจของครอบครัว ผู้หญิงมี หน้าที่ดูแลสมาชิก ทำงานบ้านดูแลเรือน การผลิตเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้กับสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนการทำงานในเรือกสวนไร่ร่วมกับฝ่ายชาย ส่วนฝ่ายชายมีหน้าที่ในการเป็นผู้นำ ครอบครัวยุคใหม่ การสืบทอดและถ่ายทอดพิธีกรรม การประกอบอาชีพหลักเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ในอดีตหน้าที่หลักคือการทำนา เมื่อว่างเว้นจากการทำนาก็เข้าป่าล่าสัตว์ หาของป่า จับปลา ปัจจุบันยังพบว่าอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจอยู่ที่ฝ่ายชายหรือผู้อาวุโส แต่ฝ่ายหญิงมีการออกไป ทำงานนอกบ้าน การดูแลบ้านและการผลิตเครื่องนุ่งห่ม เป็นหน้าที่ของ ผู้อาวุโสหญิง

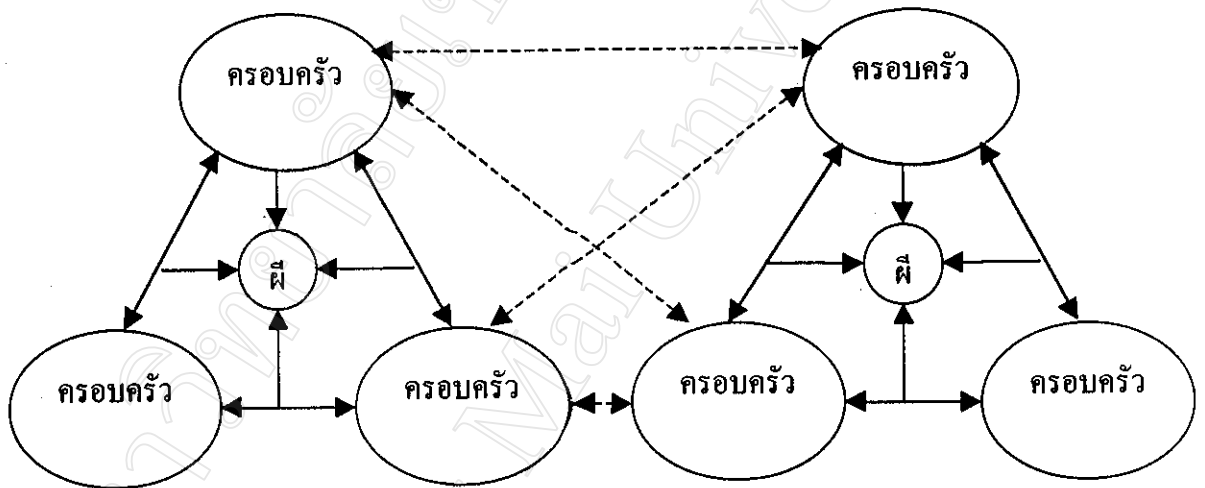
ดังนั้น ความสัมพันธ์เบื้องต้นของชาวไทยทรงดำคือครอบครัว โดยแต่ละครอบครัว มีการแบ่งแยกโครงสร้างหน้าที่อย่างชัดเจน ผู้ที่มีบทบาทในครอบครัวคือฝ่ายชายและมีผลต่อ การตัดสินใจคือผู้อาวุโสซึ่งเป็นผู้ที่รับหน้าที่ในการสืบทอดและถ่ายทอดความเชื่อ พิธีกรรม ต่างๆ ให้แก่สมาชิกในครอบครัว และเป็นสิ่งที่สมาชิกต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยผ่านการเรียนรู้ การเข้าร่วมในการทำพิธีกรรม และการปฏิบัติ

2) ระบบเครือญาติ

ครอบครัวชาวไทยทรงดำมีธรรมาศัยไม่ตรีที่ติดต่อกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทั้งนี้เนื่อง จากแต่ละครัวเรือนนั้นมีความสัมพันธ์กันที่เครือญาติ และเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ โดยผ่าน พิธีการแต่งงานและการอยู่ในชนชั้นผู้น้อยเช่นเดียวกัน อีกประการหนึ่งคือในอดีตสมาชิกของแต่ละ ครัวเรือนนั้นประกอบอาชีพทำนาเหมือนกัน ฉะนั้น ในการทำนาคือต้องอาศัยแรงงาน ความร่วม แรงร่วมใจ ความสามัคคีในการทำงานจึงจะทำให้เกิดการสัมฤทธิ์ผลได้ และระบบความสัมพันธ์ ดังกล่าวก็ยังดำรงอยู่มาจนปัจจุบัน แม้ว่าจะไม่มีการทำงานที่เหมือนกันหรือร่วมกันทำงาน เหมือนดังแต่ก่อน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ชี้ขาดถึงความเป็นชุมชน หมายถึงความสัมพันธ์ของบุคคลใน ชุมชน โดยการอาศัยอย่างสันติ มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน มีฐานะและอาชีพที่เหมือนหรือ คล้ายคลึงกัน ลักษณะของวิถีชีวิตที่มีการดำเนิน และได้แสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวกัน การอาศัย อยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนานของชาวไทยทรงดำในชุมชนแห่งนี้ ถือว่าทุกคนเป็นคนในชุมชนเดียวกัน เป็นกลุ่มเดียวกัน ภายในระบบความสัมพันธ์นี้ยังทำให้มีการสืบทอดวิถีแห่งวัฒนธรรมของตนเอง

ไปยังรุ่นลูกหลานของคน (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้คนในชุมชนทราบหมดว่ามีครอบครัวใดที่เป็นไทยทรงดำ อีกทั้งยังสามารถบอกได้ว่าเป็นพี่น้องกันทางฝ่ายไหน ทุกคนสามารถบอกชื่อและตำแหน่งที่ตั้งของครัวเรือนนั้นอย่างถูกต้อง จนถึงสามารถลำดับได้ว่า ครัวเรือนใดมีพี่เลี้ยงกันบ้าง และทราบถึงลูกชายคนโตของครอบครัวผู้ซึ่งจะสืบทอดตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวคนต่อไปคือใคร โดยชาวไทยทรงดำมีความเชื่อว่าการเรียกชื่อจริงของคนเองนั้นไม่ดี แต่จะใช้วิธีการเรียกชื่อลูกคนแรกของครอบครัวนั้นแทน

แผนภูมิที่ 7 เครือข่ายความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติไทยทรงดำ

ปัจจัยที่ชี้ถึงความสัมพันธ์ของชาวไทยทรงดำ ทั้งภายในครอบครัว เครือญาติและชุมชน คือ การนับถือผีทางฝ่ายชายที่สมาชิกต้องแสดงถึงความเคารพ ความนอบน้อม ความกตัญญูต่อผีบรรพบุรุษหรือผีเรือน ผู้คอยปกป้องรักษา ดูแลทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว จากแผนภูมิที่ 7 แสดงให้เห็นถึงการนับถือผีฝ่ายชายของแต่ละครอบครัว (เส้นทึบ) สมาชิกแต่ละครอบครัวต้องเข้าร่วมพิธีกรรมของผีทางฝ่ายชาย ไม่สามารถกลับไปเข้าร่วมในพิธีกรรมหรือนับถือผีทางฝ่ายเดิมของตนได้ เนื่องจากชาวไทยทรงดำให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการนับถือผี แต่สมาชิกสามารถร่วมงานพิธีกรรมได้ รวมถึงผู้ที่อาศัยในชุมชนเดียวกันต้องมาช่วยกัน ด้วยการส่งตัวแทนแต่ละครอบครัวมาร่วมงาน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบเครือญาติของชาวไทยทรงดำที่ยังกระทำอยู่วบจนถึงปัจจุบันคือ พิธีเสนเรือน ซึ่งเป็นพิธีที่ให้ญาติมาพบกัน ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวจะถูกจารึกเป็นอักษรลงใน "ปี่ป" ทำให้ทราบถึงครอบครัวใดเป็นญาติฝ่ายไหน และอยู่ที่ใดบ้าง การออกไปตั้งรกรากถิ่นฐานในที่ต่างๆ ถือได้ว่าเป็นการขยายเครือข่ายของชุมชนให้กว้างออกไปในแนวราบ

รวมถึงพิธีศพบของเครือญาติ พิธีกรรมของชาวไทยทรงดำใดๆ ก็ตามที่มีจำนวนของเครือญาติ และผู้มาร่วมงานมาก แสดงให้เห็นถึงความมีหน้ามีตาทางสังคม การยอมรับ ความมีชื่อเสียง และเป็นคนที่คนในชุมชนให้ความนับถือและมีไมตรีจิตที่ดี ดังนั้น เมื่อชุมชนตัดสินใจดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงพบว่า ทุกคนให้ความร่วมมือ ความช่วยเหลือ ความเสียสละเป็นอย่างดี เนื่องจากระบบความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ

ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนดำเนินไปได้ด้วยความนับถือกันเสมือนเป็นญาติพี่น้อง ภายใต้อาณัติ ความเคารพในเรื่องเดียวกัน การจัดการแหล่งท่องเที่ยวจึงอาศัยความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันได้

3) การจัดลำดับชั้นทางสังคม

การจัดแบ่งกลุ่มของชาวไทยทรงดำมี 2 กลุ่มชนชั้น โดยแบ่งตาม “สิ่ง” (ตระกูล) การสืบทอดสิ่งกระทำได้โดยสายเลือดข้างพ่อเท่านั้น ได้แก่ ชนชั้นผู้ดี ซึ่งเป็นชนชั้นปกครอง และชนชั้นผู้น้อยเป็นชนชั้นของสามัญชน ความแตกต่างระหว่างชนชั้นทั้งสองนี้ มีตำนานได้เล่าขานกันมาเรื่องน้ำเต้าปุง โดยได้กล่าวไว้ว่า ผู้ดีและผู้มีมีการกำเนิดที่แตกต่างกัน ผู้น้อยนั้นสืบเชื้อสายมาจากผู้คนที่พากันหลงไหลออกมาจากผลน้ำเต้าปุงที่เคิบโตขึ้นมา ภายหลังจากที่น้ำได้ท่วมโลกขณะเดียวกัน ผู้ดีนั้นเป็นผู้ที่แดนส่งลงมาเพื่อทำหน้าที่ในการปกครองผู้คนสามัญชนเหล่านี้จากการศึกษาในพื้นที่พบว่า ชาวไทยทรงดำที่ตั้งรกรากอยู่ หมู่ 5 ตำบลเขาชัยแห่งนี้ ประกอบด้วยชนชั้นผู้น้อยเป็นส่วนใหญ่ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับเฉพาะความเชื่อในเรื่องผี ชนชั้นผู้น้อยกับผู้ดีจะมีการนับถือผีแตกต่างกัน การประกอบพิธีกรรมจะไม่ข้องเกี่ยวกับ รวมถึงข้อห้ามคำสอนบางอย่าง เช่น การห้ามผู้ดีขอพรพิชจากผู้น้อยเพราะถือว่าจะสูญเสียบุญไม่เจริญอกงาม ห้ามผู้ดีขายของให้กับผู้น้อยนอกจากผู้ดีด้วยกัน เครื่องเซ่นในการทำพิธีเสนของผู้ดีต้องล้มสัตว์ใหญ่กว่า เช่น วัว ควาย ส่วนผู้น้อยใช้หมูเป็นเครื่องเซ่น ระบบชนชั้นในปัจจุบันและในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับคำสอนมีการเปลี่ยนแปลง นอกจากความแตกต่างที่เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับระบบคุณค่าของชาวไทยทรงดำ

สรุป การรวมกลุ่ม และการชักชวนให้เข้าร่วมในโครงการเยี่ยมชมเรือนเขื่อนเหย้าชาวไทยทรงดำ สามารถกระทำได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย ทั้งนี้ภายในชุมชนได้อาศัยความมีระบบความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะถือได้ว่าชาวไทยทรงดำนั้นต่างก็เป็นญาติพี่น้องกัน ไม่ว่าจะผ่านทางพิธีการแต่งงานหรือการสืบทอดสายเลือดโดยตรง ชาวไทยทรงดำที่เข้าร่วมในโครงการฯ ทุกคนต่างก็ถือว่ามีที่มาจากที่เดียวกัน ทุกคนต่างนับถือผีสูงสุดเช่นเดียวกันและเคร่งครัดต่อการนับถือมาก ดังนั้นการร่วมกันจัดทำโครงการฯ นี้ ช่วยให้เกิดการรวมกลุ่ม โดยมีผู้นำชุมชน

ที่ได้เสียสละ การสร้างสรรค์ทางด้านความคิด เพื่อนำเสนอให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในชุมชน รวมถึงผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ ผู้อาวุโสในชุมชนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งชาวไทยทรงดำมีการให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสในชุมชนเป็นอย่างมาก สามารถทำให้เกิดการรวมกลุ่ม ความสามัคคี ความร่วมมือในการทำงาน รวมถึงการเข้าร่วมในโครงการฯ เป็นการส่งเสริมให้วัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำได้เป็นที่รู้จัก ย่อมทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึภาคภูมิใจและแสดงถึงความสามารถในการรักษาวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้ แม้ว่าบางครั้งเรือ่นจะไม่ได้รับผลประโยชน์คือ รายได้จากการท่องเที่ยว การจัดแบ่งชนชั้นระหว่างผู้ดีวกับผู้น้อยภายในชุมชนที่ศึกษา ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นผู้น้อย สมาชิกที่เข้าร่วมในโครงการฯ นี้ประกอบด้วยชนชั้นผู้น้อย แต่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับเฉพาะความเชื่อในเรื่องผี ซึ่งชนชั้นผู้น้อยกับผู้ดีวจะมีการนับถือผีที่ต่างกันและการประกอบพิธีกรรมไม่เกี่ยวข้องกัน ดังนั้น จึงไม่พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นทั้งสองจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

2.3 ระบบคุณค่า

ระบบคุณค่าของชุมชนเป็นการสะท้อนระบบคุณค่านั้นให้ผ่านทางความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี การดำเนินวิถีชีวิตที่สอดคล้อง ซึ่งจะทำให้ชุมชนได้เข้าใจในระบบคุณค่าของชุมชน ระบบดังกล่าวต่างมีผลและสัมพันธ์กับระบบการผลิตและระบบความสัมพันธ์ของชาวไทยทรงดำ

1) ความเชื่อในเรื่องผีและวิญญาณ

ความเชื่อของชุมชนไทยทรงดำนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องผี ไม่ว่าจะเป็นผีบรรพบุรุษ ผีป่า ผีน้ำ ผีภูเขา ผีทุ่งนา เกี่ยวกับอำนาจหรือปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติที่ส่งผลต่อการจัดระเบียบทางสังคมได้แก่

- แถนหรือผีฟ้า ชาวไทยทรงดำให้ความเคารพและนับถือแถนผีฟ้า ผู้ซึ่งเป็นทุกสิ่งทุกอย่างและเป็นผู้กำหนดให้ทุกสิ่งบังเกิดมาในโลก ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต การเชื่อฟังและกำหนดตามแถนสั่งจะทำให้เกิดความสุขแก่ครอบครัว เป็นระบบของอำนาจเหนือธรรมชาติที่ทำหน้าที่ดูแลความเป็นไปของสรรพสิ่งในโลกมนุษย์ แถนหลวงเป็นหัวหน้าแถนทั้งปวง และมีแถนอื่นๆ เช่น แถนปิวกำลาวิเป็นผู้ดูแลทุกข์สุขของโลก ดูแลฝนฟ้า แถนชาดทำหน้าที่ส่งมนุษย์ลงมาเกิดและดูแลชะตาชีวิตของมนุษย์ แถนแนนดูแลมิ่งขวัญและความตื่นยาวของอายุมนุษย์ แถนบุนดูแลความมั่งคั่งสมบูรณ์ แถนเคอบันดาลความเจ็บไข้ แถนเคาะบันดาลภัยพิบัติ แถนศักดิ์ดูแลระเบียบวินัย คุ่มครองคนคิดโทษคนทำผิด แถนนุงขาวบันดาลให้เกิดแสงสว่างและความงาม แถนสิ่งเป็นแถนประจำตระกูล ดูแลคนในตระกูลให้อยู่เย็นเป็นสุข (กัญญา ติลาถัย, 2541) ดังเช่นการดำเนินตามที่แถนได้สั่งว่าให้มีลูกชายเพื่อเป็นการขยายเผ่าพันธุ์ (เรไร สืบสุขและคณะ, 2523)

จากการสังเกตพบว่า การเรียกชื่อของชาวไทยทรงดำจะเรียกชื่อลูกชายคนแรกของครอบครัวนั้น แทนการเรียกชื่อจริงของเจ้าตัว ถ้าเรียกชื่อจริงอาจทำให้เกิดสิ่งไม่ดีได้ ยิ่งไปกว่านั้น การนับถือผีก็ให้นับถือทางฝ่ายชาย ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อผู้ชายมากกว่าผู้หญิง (สัมภาษณ์ป้าหมอน)

- ผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ความเชื่อที่มีความสำคัญอย่างสูงสุดของชาวไทยทรงดำและได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัดคือ ความเชื่อเกี่ยวกับผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ โดยมีการจัดทำพิธีขึ้นมา เพื่อให้ผีเรือนกลับมาคุ้มครองปกป้องรักษาให้กับสมาชิกในครอบครัว สมาชิกจะเพิกเฉยต่อการนับถือผีเรือนไม่ได้ ถ้าเกิดการกระทำที่เป็นการล่วงละเมิดผีเรือนต้องมีการขอขมาผีเรือน

- ผีประจำสถานที่ ชาวไทยทรงดำมีความเชื่อว่ามีผีประจำอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ของบ้านเรือน เช่น ผีกะล่อมข้าว มีคำสอนไว้ว่าชาวไทยทรงดำจะต้องกราบไหว้บูชาผีกะล่อมข้าว ผีแม่ธรณี ผีเตาไฟ โดยเชื่อว่าห้ามข้ามแม่เตาไฟเพราะจะทำให้เดือดร้อน เป็นต้น คำสอนที่สอดแทรกโดยมีผีเป็นตัวกำหนดให้บุคคลเกิดความกลัวและต้องเคารพนั้น สะท้อนให้เห็นว่าชาวไทยทรงดำได้ให้ความสำคัญทั้งบุคคลและสิ่งของที่ใช้ในชีวิตรประจำวัน อีกทั้งยังเป็นการสอดแทรกคำสอนเพื่อมิให้เกิดอันตรายแก่คนในครอบครัว

- ผีประจำตัวบุคคล แต่ละคนจะมีผีขวัญอยู่ประจำตัว ถ้าทำให้ผีขวัญตกใจ ก็จะทำให้ผู้นั้นเจ็บไข้ได้ป่วย

- ผีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกรรมคุณธรรม ได้แก่ ผีนาที่ทำหน้าที่ในการคุ้มครองดูแลผลผลิตคือต้นข้าวให้เติบโตเจริญงอกงาม มีการเซ่นผีนาก่อนการเกี่ยวข้าว เพื่อแสดงความขอบคุณผีนา ปัจจุบันพบว่ายังมีการเลี้ยงผีนาอยู่ โดยใช้เหล้ากับไก่เป็นเครื่องเซ่น แม่โพสพถือว่าเป็นผีที่อยู่ประจำในเมล็ดข้าว ผีลานนวดข้าว

- ผีประจำหมู่บ้านหรือเสือเมืองที่หมู่บ้านแห่งนี้มีการนับถือผีประจำหมู่บ้าน โดยจะตั้งศาลไว้และมีพิธีในการเซ่นไหว้ในเดือนหก

ดังนั้น ผีในระบบคุณค่าของชุมชนไทยทรงดำมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติ และเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความสัมพันธ์กันภายในชุมชน โดยต้องอาศัยกันอยู่อย่างให้ความเคารพ ความนอบน้อม และมุ่งเน้นให้เกิดการแสดงความกตัญญูรู้บุญคุณของพ่อ แม่ และบรรพบุรุษ และสิ่งแวดล้อมที่ได้เกื้อหนุนให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

2) พิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ

- พิธีเส่นเรือน

พิธีเส่นเรือนเป็นการจัดทำพิธีกรรมของแต่ละครัวเรือนที่จัดขึ้น เพื่อแสดงถึงความเคารพ ความนับถือ ความจงรักภักดี สายสัมพันธ์ของความเป็นพี่น้องกัน ความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว

ซึ่งเกี่ยวข้องกับทั้งระบบการผลิตและระบบความสัมพันธ์ของชุมชน พิธีกรรมดังกล่าวจะต้องมีการปฏิบัติขึ้นอยู่กับความพร้อมของครอบครัว โดยปกติจะทำ 2-3 ปี ต่อ 1 ครั้ง (ยกเว้นเดือน 9 ถึงเดือน 11 เพราะเป็นช่วงที่ผีเรือนไปเฝ้าแค้นและเป็นช่วงฤดูกาลการทำงาน) แต่ถ้ามีความพร้อมมีงบประมาณสำหรับค่าใช้จ่ายที่พอเพียงก็สามารถทำได้ทุกปี ผู้ที่ทำหน้าที่จัดการทำพิธีคือหมอเสน ผู้ทำพิธีในทุกขั้นตอน ผู้สืบทอดพิธีเสนเรือนจะนับทางฝ่ายบิดา ผู้ที่เข้าร่วมในพิธีได้ต้องเป็นผู้ที่นับถือผีเดียวกันเท่านั้น และสวมใส่เสื้อฮี พิธีนี้จะทำขึ้นในบริเวณส่วนหนึ่งของ ด้วนบ้าน เรียกว่า “กะล่อห้อง” เป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ ผู้ที่สามารถเข้าไปในห้องนี้ได้ต้องเป็นสมาชิกของครอบครัวเท่านั้น บุคคลภายนอกไม่สามารถเข้าไปได้ ในการประกอบพิธีกรรมหมอเสนจะเป็นผู้ทำพิธีเรียกผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษมารับเครื่องเช่น รายชื่อของผีอยู่ในบัญชีผีเรือน เรียกว่า “บับผีเรือน” มีความยาวมากและมีรายชื่อของสมาชิกทุกรุ่นหลายสมัย ทำให้เกิดการขยายฐานของระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติให้กว้างออกไป การเข้าร่วมในพิธีจะทำให้สมาชิก ทุกคนได้รับทราบถึงความเป็นสังคมของไทยทรงดำ ที่มีการนับถือตามความเป็นเครือญาติเดียวกัน และเป็นการรวมญาติมิตรในเครือข่ายเดียวกันหรือมีผีเดียวกัน สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องเข้าร่วมในพิธีนี้ทุกคน การจัดทำพิธีทำให้ทุกคนรู้ถึงบรรพบุรุษของตนและญาติพี่น้องที่อยู่ในผีเดียวกันว่ามีใครบ้าง ใครเป็นลูกเต้าเหล่าใครและมาจากทางญาติสายไหน และยังทราบถึงขั้นตอนในการจัดเตรียมและจัดทำพิธีเสนเรือนว่าต้องทำอะไรบ้าง รวมถึงการถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบอย่างถูกต้อง ผู้ศึกษาพบว่า ผู้อาวุโสไม่ได้มีความวิตกทุกข์ร้อนว่าการทำพิธีเสนเรือนนี้จะสูญหายไปแต่อย่างใด เนื่องจากพิธีนี้ได้รับการสืบทอดและถ่ายทอดมาอย่างยาวนาน ลูกหลานในครัวเรือนมีการเข้าร่วมในพิธีทุกครั้งที่มีการจัด ถ้าไม่ทำพิธีถือว่าได้สร้างความเดือดร้อนให้กับผีพ่อแม่และบรรพบุรุษ ลูกหลานเองก็จะอยู่อย่างไม่เป็นสุข

- พิธีศพ

นอกจากพิธีเสนเรือน ซึ่งถือว่าเป็นพิธีที่สำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดของชาวไทยทรงดำแล้ว ยังมีพิธีศพ การจัดทำพิธีของไทยทรงดำที่เหมือนกับคนไทยคือการเผา ในอดีตจะมีป่าช้าของชุมชนอยู่ ปัจจุบันทำพิธีที่วัด (พื้นที่ส่วนหนึ่งของศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเป็นป่าช้าหรือป่าเฮ้วของชาวไทยทรงดำ) ภายหลังจากเผาแล้วก็จะเก็บกระดูกเพื่อนำไปฝังแล้วปลุกเรือนหลังเล็กๆ เรียกว่า เรือนแก้วทับไว้ ตามความเชื่อของชาวไทยทรงดำเชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้วขวัญหรือวิญญาณของผู้ตามจะเดินทางไปเฝ้าแค้นก่อน หลังจากนั้นก็จะกลับมาประจำอยู่ที่บ้านและเป็นผีเรือนประจำบ้าน เพื่อคอยดูแลทุกข์สุขของลูกหลานในครอบครัว การทำพิธีจะมีหมอเสนทำหน้าที่ในการบอกทางให้กับขวัญหรือวิญญาณผู้ตายคือ “เขยกก” เพื่อชี้แนะเส้นทางในการเดินทางไป เฝ้าแค้นได้ โดยจะอ่านเส้นทางจากหนังสือที่ได้บันทึกไว้เป็นภาษาไทยทรงดำ โดยจะบอกเส้นทาง ให้กับขวัญ

อย่างละเอียด เส้นทางที่เริ่มกล่าวถึงจะเป็นทางที่ตั้งแค่ภายในหมู่บ้านของตนเอง หมู่บ้านใกล้เคียง และผ่านไปบนเส้นทางชุมชนสายหลัก คือจังหวัดนครปฐมและสุพรรณบุรีก่อน จากนั้นจึงจะเดินทางต่อไปยังนครเวียงจันทน์ เลี้ยวขึ้นไปยังเมืองแกง ประเทศเวียดนามและขึ้นสู่ท้องฟ้า เพื่อไปเฝ้า แดน การบอกทิศทางแก่ขวัญยังเป็นการตอกย้ำให้ชาวไทยทรงดำได้รู้จักถึงที่มาของตนเองว่าถิ่นฐานของบรรพบุรุษมาจากไหน การดำรงอยู่ในชีวิตปัจจุบันต้องผ่านที่ใดมาบ้าง อีกทั้งยังเป็น การแสดงถึงความสัมพันธ์ของแต่ละแห่ง และการกระจายตัวของชาวไทยทรงดำในที่ต่างๆ อีกด้วย การจัดทำพิธีทั้งพิธีเสนเรือนและพิธีศพเป็นการกระทำซ้ำทางวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ ทำให้ ครอบครัว ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ การสืบทอด และการถ่ายทอด ประการสำคัญคือเป็นการแสดง ถึงทั้งความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบการผลิตของชุมชน และระบบคุณค่าโดยผ่านความเชื่อ พิธีกรรมอย่างสอดคล้องกัน

- พิธีอื่นๆ

ภายในครัวเรือนยังมีพิธีปาดตงคือการเซ่นไหว้ผีเรือนของแต่ละครัวเรือน เพื่อให้มากิน เครื่องเซ่น โดยจะทำทุกๆ สิบวัน อาหารที่นำไปเซ่นผีเรือนเรียกว่า “ปาดตง” ซึ่งมีความแตกต่าง จากอาหารที่ใช้ในพิธีเสนเรือน โดยอาหารที่ใช้ในพิธีปาดตงเป็นอาหารที่ปรุง เพื่อรับประทาน ในครอบครัว แต่ละครัวเรือนอาจทำพิธีนี้ไม่ตรงวันกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวันที่เชษฐาภิธานของผีบรรพ บุรุษมาเป็นผีเรือนในครั้งแรก การเซ่นผีเรือนให้มาเครื่องเซ่นในครั้งต่อๆ ไปจะต้องเป็นวันที่ได้ เชษฐาภิธานมาเป็นผีเรือนในครั้งแรก การนับวันของไทยทรงดำวันแรกคือ มือฮับ มือฮาย มือเป็ง มือเป็ก มือกัด มือขด มือฮ้วง มือเต่า มือกำ และมือกาบ การละเว้นการเซ่นผีเรือนในวัน ดังกล่าว ผีเรือนอาจจะไม่อยู่และไม่ได้รับอาหารที่ถูกหlananได้นำมาเซ่น พิธีปาดตงข้าวใหม่เป็น พิธีที่กระทำขึ้นเพื่อเซ่นไหว้และเป็นการขอบคุณ พิธีเรียกขวัญ พิธีแต่งงาน พิธีที่เหลือดังกล่าว สามารถกระทำได้เลยเฉพาะภายในครอบครัว

ดังนั้น พิธีกรรมที่มีการสืบทอดและถ่ายทอดเกิดจากการเรียนรู้ภายในครัวเรือน ผ่านการ เข้าร่วมในพิธีกรรม ผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดเป็นกลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และเป็น ผู้สืบทอดในระบบอุดมการณ์ของชุมชน ผู้รับการถ่ายทอดคือสมาชิกในครัวเรือน เนื้อหาของพิธี กรรมสะท้อนถึงความเคารพที่มีต่ออุดมการณ์ การรู้จักถึงรากเหง้าที่มาของตนเอง โดยมีการปฏิบัติ ซ้ำแล้วซ้ำอีก การปฏิบัติในพิธีกรรมเป็นสิ่งที่กำหนดให้ทุกคนต้องมีความรับผิดชอบในการแสดง ความเคารพต่อผี และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนโดยแทรกอยู่ในพิธีกรรม แสดงให้เห็น ถึงความร่วมมือในการทำงาน ความสามัคคี การยอมรับทางสังคม การเอื้ออาทร ความเสียสละ และการเป็นชุมชนเดียวกัน

3) ประเพณี

นอกจากระบบคุณค่าที่สะท้อนออกมาเป็นความเชื่อในพิธีกรรมแล้ว ภายในชุมชนยังมีประเพณีที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยึดกันดีคือ

- ประเพณีการเล่นลูกช่วงหรืออินทอน คำว่าอิน หมายถึง เล่น มะกอน คือ ลูกช่วง ทำจากผ้าที่เย็บคล้ายหมอนสี่เหลี่ยมเล็กๆ ภายในบรรจุด้วยทรายหรือเมล็ดขนุน มีพู่ห้อย 4 มุม มีการจับเพลงทอดคอน การเล่นแคน และการเกี่ยวพาราตีระหว่างหนุ่มสาว ประเพณีนี้จึงเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันทำความรู้จักกัน เป็นการแสดงถึงปฏิภาณไหวพริบ จนถึงกิริยามารยาทของทั้งสองฝ่าย ทำให้รู้จักพฤติกรรมในตัวบุคคลได้ดีและเป็นไปอย่างรวดเร็ว รวมถึงการแสดงถึงอารมณ์ของแต่ละฝ่ายว่ามีความมั่นคงหนักแน่นหรือไม่ ในระหว่างการเล่นมีการพูดประชดประชัน เสียดสีและหยอกล้อให้ฝ่ายตรงข้ามโกรธ ฝ่ายใดไม่โกรธถือว่าเป็นบุคคลที่มีความเหมาะสมในการเลือกเป็นคู่ครอง เพราะสามารถระงับอารมณ์ได้ดี หญิงสาวคนใดถูกเลือกให้เป็นสะใภ้ก็จะไม่เคียงสามี ชายหนุ่มคนใดถูกเลือกให้เป็นลูกเขยก็จะไม่มีเรื่องกันลุงตา (พี่ชายของภรรยา ในพุทธประวัติกล่าวว่า เจ้าชายสิทธัตถะมักจะมีเรื่องกระทบกระทั่งกับเจ้าชายเทวทัต ผู้เป็นพระเชษฐาของพระมเหสีอยู่เป็นนิจ) ชาวไทยทรงดำได้คิดค้นอย่างชาญฉลาดให้ผู้เป็นเขยยอมให้กับพี่ภรรยาและครอบครัวนั้นจะราบรื่นคือ ต่างฝ่ายต่างให้ความเกรงอกเกรงใจซึ่งกันและกัน ประเพณีจะส่งผลถึงการเลือกคู่ครองและแต่งงานกันในอนาคต การจัดประเพณีนี้ถูกจัดขึ้นในเดือน 5 ถึงเดือน 6 ข้างขึ้นต้นๆ คือขึ้น หนึ่งค่ำถึงหกค่ำ (อาจารย์ถนอม คงยิ้มละมัย) ปัจจุบัน ประเพณีนี้ได้สูญหายไปนานแล้ว

- ประเพณีลงช่วงหรือขวง (ผู้ศึกษาใช้คำว่า “ช่วง”) เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับความรักของหนุ่มสาว ทั้งภายในและภายนอกชุมชน “ช่วงหรือขวง” เป็นสถานที่ในบริเวณบ้าน มีลักษณะเป็นลานโล่ง เพื่อใช้สำหรับการทำงานร่วมกันของสาว ๆ ในหมู่บ้าน กิจกรรมในการทำงาน เช่น ปั่นฝ้าย กรอผ้า ตำข้าว ปักผ้า เป็นต้น หนุ่ม ๆ ในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงจะมายังสถานที่แห่งนี้ เพื่อมาพบปะพูดคุยกัน จนก่อเป็นความรักของหนุ่มสาวที่นำไปสู่การแต่งงานกัน

จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนพบว่า ในสมัยที่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาวกันอยู่นั้นยังมีการเล่นอินทอนกันอยู่ แต่พอถึงรุ่นลูกหลานกลับไม่มีใครได้สืบทอดประเพณีนี้ เนื่องจากต้องทำงานนอกบ้าน ลูกหลานบางคนก็ไปเรียนหนังสือในเมือง การพบปะพูดคุยระหว่างหนุ่มสาวได้เปลี่ยนแปลงสถานที่ จากที่เคยทำนาพอกลับถึงบ้านทอผ้า หรือตำข้าวก็จะมารวมกันที่บ้านใดบ้านหนึ่ง เพื่อช่วยกันทำงานระหว่างการทำงานก็จะมีหนุ่มมาช่วยทำงานมาพูดคุยด้วย จึงทำให้การเลือกคู่ครองของชาวไทยทรงดำจึงเป็นเฉพาะกลุ่ม ไม่มีการเลือกคู่ครองกับคนภายนอกที่ไม่ใช่คนไทยทรงดำ

ปัจจุบันเมื่อมีการทำงานนอกบ้านย่อมทำให้ประเพณีได้สูญหาย การพบปะผู้คนภายนอกมีมากขึ้น ดังนั้น ภายในชุมชนแห่งนี้จึงประกอบด้วยคนไทยทรงดำและไม่ใช่คนไทยทรงดำ อย่างไรก็ตาม ชาวไทยทรงดำเองได้เห็นความสำคัญของประเพณีที่ยังอยากจะฟื้นฟู อนุรักษ์มิให้ประเพณีนี้สูญหายหรือถูกลืมเลือนไป การแสดงการเล่นอันก่อนนี้พบว่า ประเพณีนี้ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาที่ตำบลหนองปรัง ประมาณ ปี พ.ศ. 2516 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้อนรับพี่น้องที่ไปทำงานในที่ห่างไกลบ้าน ขั้นตอนของการเล่น การใช้ดนตรี ภาษา มีการปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสม เกิดการรับรูปแบบของการรำรำที่คงเค้าโครงหลักเดิมของชุมชนอยู่ การปรับเปลี่ยนนี้เกิดจากการออกไปเล่นอันก่อนตามแต่ละหมู่บ้าน โดยไทยทรงดำจะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อพบปะกัน ซึ่งจัดทำปีละครั้งในขึ้นเดือนห้าจนถึงเดือนหกข้างขึ้นต้นๆ แต่ละหมู่บ้านจะจัดวันไม่ให้ตรงกันสาเหตุที่เลือกเดือนห้าในการพบปะกันของแต่ละหมู่บ้านที่เป็นไทยทรงดำนั้น เนื่องจากเป็นช่วงที่พักผ่อนและว่างเว้นจากการทำนาที่จะเลือกกำหนดวัน เดือนเพื่อให้มีการละเล่นต่างๆ ภายหลังจากที่ได้มีการทำงานที่ยาวนาน เปรียบเสมือนเป็นการพักผ่อนประจำปี ซึ่งภายในเดือนนี้จะไม่มีการทำงานใดๆ นอกจากให้ไทยทรงดำที่อยู่ต่างหมู่บ้าน ต่างจังหวัดได้มีโอกาสมาพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ได้กระทำกันมายาวนาน ประเพณีที่จัดขึ้นเรียกว่าประเพณีไทยทรงดำหรืองานทรงดำ หรืออินทรงดำ

นอกจากนี้ ประเพณีดังกล่าวได้ถูกถ่ายทอดและจัดแสดงให้กับนักท่องเที่ยวได้ชมในงานประจำปีพระนครคีรี ซึ่งถือว่าเป็นงานประจำจังหวัดเพชรบุรี รวมถึงการจัดแสดงให้กับผู้ที่สนใจเมื่อได้ติดต่อกับชุมชนไทยทรงดำ

ดังนั้น ประเพณีของชุมชนไทยทรงดำมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากกระบวนการผลิตที่เข้ามากระทบต่อชุมชน หลังจากชุมชนได้มีการรวมกลุ่มกันจัดการแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดการระดมความคิดและหาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน โดยพบว่าประเพณีของชุมชนควรได้รับการฟื้นฟู เพื่อนำมาเผยแพร่แม้ว่าจะแตกต่างจากวัตถุประสงค์เดิม แต่ทำให้ชุมชนพอใจที่ทำให้ประเพณีได้รับการฟื้นฟูและได้ถ่ายทอดให้กับรุ่นลูกหลานและนักท่องเที่ยว

4) การแต่งกาย

สิ่งที่ยังคงปรากฏให้เห็นบ้างภายในชุมชนไทยทรงดำแห่งนี้คือ การแต่งกาย จากการเข้าไปศึกษาในชุมชนแห่งนี้พบว่าชาวไทยทรงดำบางคนยังคงแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำ โดยส่วนใหญ่ศึกษาพบว่าเป็นผู้อาวุโสที่อยู่ทำงานอยู่กับบ้าน บางคนก็ไม่แต่งแบบไทยทรงดำ แต่จะแต่งกายแบบไทยภาคกลาง กล่าวคือ เวลาอยู่บ้านผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้า นุ่งผ้าถุง การนุ่งผ้าถุงบางคนจะนุ่งแบบไทยทรงดำเป็นส่วนใหญ่ ผู้ชายบางคนจะใส่เสื้อแต่บางคนก็ไม่ใส่ เสื้อที่ใส่เป็นเสื้อผ้าฝ้าย กลุ่มวัยทำงาน วัยรุ่นหรือเด็กเล็กไม่แต่งกายไทยทรงดำ แต่จะแต่งชุดไทยทรงดำเฉพาะมี

พิธีการต่างๆ ที่สำคัญ ทั้งที่เกี่ยวกับไทยทรงดำและไม่เกี่ยวข้อง เช่นงานพิธีการต่างๆ เกี่ยวกับวันสำคัญของทางราชการ การเดินทางไปดูงาน เป็นต้น การแต่งกายไทยทรงดำดังกล่าวพบว่ามีเพียงในกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเท่านั้นที่ยังคงแต่งกายแบบไทยทรงดำ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น สมาชิกโครงการฯ ที่เข้ามาทำงานคือทอผ้าที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ หรือการประชุมภายในหมู่บ้าน บางคนก็จะนำเสื้อผ้าไปผลิตเปลี่ยนเวลาทำงาน เพื่อความสะดวกสบายในการทำงาน

เสื้อผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของผู้ชายคือนำกางเกงขาสั้นสีดำหรือสีครามเข้ม เรียกว่า “ตัวขบตัน” สวมเสื้อแขนกระบอกยาวสีดำ รัดข้อมือผ่าหน้าตลอด มีกระดุมเงิน 10-15 เม็ด ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นสีดำหรือสีครามเข้ม มีลายขาเป็นทางลงสลับดำ เรียกว่าลายแดงโม มีเชิงผ้าเป็นขอบขวางกว้างประมาณ 2-3 นิ้ว ถ้าเป็นแม่ย่าจะเอาเชิงออก สวมเสื้อแขนกระบอก แขนยาวสีดำ รัดข้อมือ ผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมเงินประมาณ 9-10 เม็ด เรียกว่า “เสื้อก้อม”

เสื้อผ้าที่ใช้ในโอกาสพิเศษผู้ชายนุ่งกางเกงขาวสีดำ เรียกว่า “ตัวขบฮี” สวม “เสื้อฮี” ตัวเสื้อเข้ารูปเล็กน้อย ผ่าหน้าตลอดและยาวคลุมสะโพก ด้านข้างตัวเสื้อผ่าข้างขึ้นมาถึงเอว คอเสื้อเป็นคอกลม ติดคอ กั้นรอบคอด้วยผ้าไหมสีแดง แล้วเดินเส้นทับด้วยไหมสีแสด สีเขียว สีขาว คอเสื้อมีกระดุมติดคดองไว้หนึ่งเม็ด แขนเสื้อเป็นแขนกระบอกยาว ปักคดแต่งตรงรักแร้ และด้านข้างของตัวเสื้อด้วยเศษผ้าไหมสีต่างๆ รวมทั้งติดกระดุมเงินเล็กๆ เสื้อฮีของผู้หญิงมีลักษณะตัวใหญ่กว่าของผู้ชายมาก คอด้านหน้าปักแหลมเล็ก ให้สวมทางศรีษะ ปักคดแต่งด้านหน้าด้วยเศษผ้าไหมสีต่างๆ แขนเสื้อเป็นแขนกระบอก แขนสามส่วน นิยมปักคดแต่งปลายแขนเสื้อด้วยไหมสีแดง สีแสด สีเขียวและสีขาว เป็นส่วนใหญ่ เสื้อฮีเป็นเสื้อที่สามารถใส่ได้ทั้งสองด้านการสวมใส่ด้านที่มีลวดลายมากใช้สำหรับงานอวมงคล ด้านที่มีลวดลายน้อยและคดแต่งบริเวณคอเสื้อ หรือด้านข้างใช้สำหรับงานมงคล การสวมเสื้อฮี เพื่อร่วมในงานต่างๆเป็นการแสดงถึงการให้เกียรติเจ้าภาพอย่างมาก

ลักษณะที่มีความเฉพาะตัวของรูปแบบเครื่องแต่งกายและเสื้อผ้าของชาวไทยทรงดำ ทำให้คนภายในชุมชนเกิดความภูมิใจที่ยังมีการแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำ อีกประการหนึ่งคือชุดไทยทรงดำนี้จะเป็นชุดที่แต่ละครอบครัวทอเอง ปัจจุบันนิยมซื้อเส้นฝ้ายหรือเส้นไหมสำเร็จรูปมาทอ เพราะเห็นว่าสะดวกและประหยัดเวลามากขึ้น แต่วิธีการย้อมและการตัดเย็บทำเองทั้งหมด บางครัวเรือนที่ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะทอเองได้นั้น ก็จะขอแบ่งซื้อผ้าจากเพื่อนบ้านที่ทอผ้าไว้จำนวนมาก สังเกตได้ว่าแต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงมีเครื่องมือสำหรับทอผ้าอยู่บริเวณใต้ถุนบ้าน

รูปแบบและลวดลายผ้าทอยังคงเหมือนเดิม ชุดที่มีความสำคัญและเป็นของไทยทรงดำที่ใช้ในพิธีเฉพาะพิธีแต่งงานและพิธีศพนั้น จะใช้สีเหมือนที่เคยใช้ในอดีต คือ ใช้สีขาว เขียว แดง แสด

หรือเหลือง สดคล้ายรอบๆ ตัวเสื้อจะใช้ไหมปักตกแต่งเพื่อความสวยงาม ส่วนใหญ่ไทยทรงดำไม่นิยมซื้อวัสดุชิ้นเล็กๆหรือที่ใช้จำนวนน้อยๆ แต่จะใช้วิธีขอ เป็นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ไม่มีใครหวงห้ามเพราะถือกันว่า ทุกคนที่อยู่ในชุมชนที่เป็นไทยทรงดำถือเป็นญาติพี่น้องกัน ความเอื้อเฟื้อไม่ได้มีเฉพาะคนไทยทรงดำเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงบุคคลอื่นๆที่อยู่ในชุมชน เช่น การขอฝ้าย ไหม ผักตำรื้อหรือในบริเวณบ้าน ยารักษาโรค เป็นต้น การแต่งกายของไทยทรงดำยังเหมือนเดิม และใช้ให้ถูกต้องตามพิธีแต่ละพิธี โดยเฉพาะในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่จะใช้ให้ถูกต้องและอย่างเคร่งครัด จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านได้กล่าวว่า การแต่งกายของผู้ใหญ่ยังคงแต่งกายเหมือนที่เคยแต่งในอดีต แต่ชุดการแต่งกายสำหรับให้เด็กที่แสดงการรำแคนนั้นต้องมีการคิดแปลงให้มีลวดลายที่ดึงดูดใจ คราใดที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมในหมู่บ้านจะสามารถสร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจก็เกิดการซื้อขายอุดหนุน ผ้าทอหรือของที่ระลึกไทยทรงดำ นอกจากนี้ยังเห็นว่าผ้าทอไทยทรงดำเองสามารถใช้ประโยชน์หรือคิดแปลงประยุกต์ให้เกิดความหลากหลายในการใช้ที่มากขึ้น

การแต่งกายไทยทรงดำได้สูญหายไปเนื่องจากรุ่นลูกหลานออกไปทำงานนอกชุมชน ความรู้สึกอายที่มักจะถูกเรียกว่าเป็นลาว เด็กที่ไปโรงเรียนมักจะถูกล้อเลียน ทำให้เกิดการสูญเสียความมั่นใจเพราะคิดว่าตนเองเป็นเพียงชนกลุ่มน้อย จึงทำให้การแต่งกายในชีวิตประจำวันยิ่งลดน้อยลงลงไป คงเหลืออยู่เฉพาะการแต่งกายเวลายามงานพิธีเกี่ยวกับไทยทรงดำ และอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม ชาวไทยทรงดำกลับมาแต่งกายด้วยแบบของตนเองอีกครั้งหลังจากที่ทางชุมชนมีการต้อนรับผู้มาเยือน ผู้มาศึกษาดูงาน นักท่องเที่ยวที่บ่อยครั้ง และในงานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงศพของสมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนี ที่ประกอบไปด้วยชาวไทยทรงดำเองและคนในชุมชนที่ไม่ใช่ชาวไทยทรงดำพร้อมใจกันแต่งชุดไทยทรงดำ เพื่อร่วมในพระราชพิธีครั้งนั้น

นอกจากนี้ การแต่งกายของสตรีบางท่าน เช่น คุณพระณี สืบอำ ภรรยากำนันหรือประธานกลุ่มสตรีไทยทรงดำ และผู้ที่มีความรักในผ้าทอไทยทรงดำมักจะนิยมแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำเวลาออกงานต่างๆ จึงทำให้ทุกคนเห็นว่าผ้าทอไทยทรงดำนี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ไม่ควรเพิกเฉยละเลยไป ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อชุมชนถูกจัดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ทำให้เกิดการฟื้นฟูกลับมาแต่งกายกันอีก ผู้อาวุโสในชุมชนกล่าวว่าเด็กรุ่นใหม่ไม่ได้มีการปฏิบัติที่ถูกต้อง กล่าวคือ เสื้อฮีของไทยทรงดำจะใช้เฉพาะงานมงคลและอวมงคล โดยจะใส่ด้านที่มีลวดลายน้อยในงานมงคล ด้านมีลวดลายมากนั้นจะใช้สำหรับงานอวมงคล แต่ในกลุ่มบางคนวัยรุ่นปฏิบัติไม่ถูกต้อง โดยจะใส่เฉพาะด้านที่มีลวดลายเป็นด้านนอก เพราะเห็นว่ามีความสวยงาม ซึ่งทำให้ผิดวัตถุประสงค์และเกรงว่าจะทำให้ผู้ที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยทรงดำเข้าใจอย่างผิดๆ แต่ก็ได้มีการตัดเตือนแต่ก็ยังจะมี

การปฏิบัติผิดๆ กันอยู่บ้าง นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชนแต่งกายด้วยเสื้อที่ใส่ผิดด้าน ชาวบ้านก็จะอธิบายให้เข้าใจและ การให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ถูกต้อง

ดังนั้น การแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่ แต่งกายด้วยชุดสมัยนิยม แต่การแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำสามารถพบได้มากในกลุ่มผู้อาวุโส การจัดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบคุณค่าของไทยทรงดำได้กำหนดให้ชาวไทยทรงดำแต่งกายด้วยชุดที่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และผู้ร่วมงานต้องแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำ เพื่อให้เกียรติกับเจ้าภาพ รูปแบบและสวดกลายังคงสามารถรักษาแบบเดิมไว้ได้ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมชุมชนจึงสามารถเห็นวิถีชีวิตด้วยการแต่งกายแบบเดิมได้เฉพาะการจัดพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวได้ทำให้ชาวไทยทรงดำหันมานิยมและให้คุณค่ากับผ้าไทยทรงดำมากขึ้น รวมถึงการผลิตเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว

5) ภาษา

- การใช้ภาษาไทยทรงดำเพื่อการสื่อสาร

ผู้ศึกษาพบว่าการใช้ภาษาไทยทรงดำเป็นเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของชุมชน การใช้ภาษาไทยทรงดำพูดสื่อสารเฉพาะภายในกลุ่ม กลุ่มที่ยังคงใช้ภาษาไทยทรงดำในการสื่อสารคือกลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มวัยทำงานส่วนเค็ภายในชุมชนไม่ค่อยนิยมใช้ภาษาไทยทรงดำ และพบว่ามีจำนวนน้อยที่สามารถพูดภาษาไทยทรงดำได้ แต่สามารถฟังและเข้าใจในบางคำบางประโยค ลักษณะของคำบางคำคล้ายคลึงกับภาคเหนือและภาคอีสาน เช่น ชาว (ยี่สิบ) สอด (ถึง) วี (พัก) เป็นต้น ม. ศรีบุษรา (2522) กล่าวว่าสำเนียงของไทยทรงดำคล้ายกันมากกับภาษาเชียงใหม่แท้ การสื่อสารกับบุคคลภายนอกชาวไทยทรงดำนิยมใช้ภาษาไทย

- การใช้ภาษาไทยทรงดำเพื่อการเขียน

ปัจจุบันยังพบว่า การถ่ายทอดอักษรในการเขียนของชาวไทยทรงดำและการอ่านภาษาไทยทรงดำของชุมชนแห่งนี้มีน้อยมาก โดยส่วนใหญ่จะพบในผู้อาวุโสที่สามารถอ่านได้บ้างคำเท่านั้น แต่ในชุมชนอื่นเช่น ตำบลหนองปรัง อำเภอยะโฮนยังพบว่า มีผู้ที่สามารถเขียนและอ่านภาษาไทยทรงดำได้แต่ก็ในจำนวนที่น้อย การใช้ภาษาไทยทรงดำเพื่อการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวมีน้อย โดยส่วนใหญ่เป็นการสอนการออกเสียง การพูดมากกว่าและเป็นคำง่ายๆ ถ้านักท่องเที่ยวถามหรืออยากรู้ในความหมาย การออกเสียงก็จะให้ชาวบ้านช่วยสอน ซึ่งชาวไทยทรงดำรู้สึกยินดีที่จะสอนให้กับนักท่องเที่ยว

ดังนั้น การใช้ภาษาไทยทรงดำเป็นการสื่อสารเฉพาะภายในกลุ่ม และพบมากในกลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งผู้ศึกษามีความเห็นว่า การสื่อสารกับบุคคลภายนอกอาจเกิดปัญหาการเข้าใจความหมาย

ได้ ชุมชนเองมีความยินดีที่จะสอนให้กับนักท่องเที่ยวได้รู้จักและเข้าใจในความหมายเฉพาะนักท่องเที่ยวที่สนใจถามเท่านั้น

6) ทรงผม

ไทยทรงดำมีทรงผมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะทางสถานภาพของบุคคลนั้น และจะกระทำผิดขั้นต้นไม่ได้ เด็กหญิงและเด็กชายจะถูกกร้อนผมตั้งแต่เด็ก เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาวผู้ชายจะตัดผมสั้นทรงคอกกระทุ่มหรือทรงสูง ผู้หญิงไว้ผมยาวได้แก่

- ทรงสับปลิ้น (อายุ 14-15 ปี) ผมจะเริ่มยาวพอที่จะพันปลายผมม้วนขึ้น แล้วสับหัวที่ท้ายทอย

- ทรงจุกต๊ับ (14-15 ปี) ผมมีความยาวมากพอที่จะขมวดเป็นก้อน แต่ยังไม่แน่น

- ทรงขอดกระต๊อก (16-17 ปี) ผมที่มีความยาวและสามารถรวบไว้ข้างหลัง สามารถผูกเป็นปมเหมือนผูกเชือก ปล่อยชายผมสูงมาข้างหน้าได้

- ทรงขอดชอย (17-18 ปี) ทรงผมที่สามารถเกล้าผมได้แน่นและผูกเป็นปมเหมือนเงื่อนตาย เอาชายไว้ข้างซ้ายทำผมเป็นโบว์ทั้งสองข้าง

- ทรงปิ่นเกล้าชอย (19-20 ปี) หญิงสาวที่มีอายุในช่วงนี้จะมีผมที่ยาวมากพอที่จะผูกผมเหมือนเนคไททูลกระด้าย มีหางยาวออกมาทางขวา

- ทรงปิ่นเกล้าหรือปิ่นเกล้าล้วน (อายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป) ผมมีความยาวมากและสามารถเกล้ารวมวนตลบไว้ถึงกลางศรีษะ ชายม้วนสอดเข้าไว้ด้านใน ใช้ไม้ขัดเพื่อไม่ให้ผมหลุด ด้านหน้าจะเป็นลอนใหญ่

- ทรงปิ่นเกล้าคัก สำหรับหญิงที่สามีตาย โดยจะปล่อยผมปิ่นเกล้าลงหมด ไม่ใส่เครื่องประดับใดๆ ทั้งสิ้น เมื่อเผาศพแล้วต้องไว้ทุกข์หนึ่งปี ในช่วงการไว้ทุกข์ไม่ต้องปล่อยผมหมด ทำผมปิ่นเกล้าไว้ด้านหลังเหนือท้ายทอยเล็กน้อย หลังจากพ้นจากการไว้ทุกข์แล้วสามารถทำทรงปิ่นเกล้าธรรมดาได้ แต่ต้องทำพิธีโดยให้หญิงที่มีสามีแล้วและมีชีวิตที่เจริญ รุ่งเรือง มีฐานะทางสังคมและมีชีวิตที่ประสบผลสำเร็จและมีความสุขเป็นผู้ทำผมให้ โดยกำหนดวัน เวลาตามความเหมาะสม การทำพิธีจะมีผู้มาอวยพรให้กับชีวิตใหม่และสามารถมีครอบครัวใหม่ได้

ดังนั้น ทรงผมของไทยทรงดำเป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งพบเฉพาะในกลุ่มผู้อาวุโสและสามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน การท่องเที่ยวได้ส่งผลให้ชุมชนมีการทำทรงผมนี้ขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นนักท่องเที่ยวได้รู้จักรูปแบบทรงผมและได้เข้าใจถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดแบ่งสถานะทางสังคมของหญิงสาวไทยทรงดำและการประพาศิตัวที่ถูกต้องตามประเพณี

สรุป ลักษณะเด่นและความเข้มแข็งของระบบคุณค่ากลายเป็นสิ่งดึงดูดใจที่สามารถสร้างความสนใจ โดยการนำมาเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) เพื่อจัดแสดงและสร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยว พิธีกรรมหลักได้แก่ พิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน พิธีเสนแม่้มค การจัดทำพิธีได้มีการพูดคุยกันและทำความตกลงภายในชุมชน เพื่อหารูปแบบของการจัดพิธีที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อ การจัดทำพิธีได้ให้เหมือนจริงเป็นผู้ประกอบพิธี ผู้ร่วมแสดงพิธีกรรมต่างๆ พบว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้อาวุโสและเด็ก กลุ่มวัยทำงานมีการเข้าร่วมน้อย เพราะส่วนใหญ่ต้องทำงาน อีกทั้งผู้อาวุโสของครัวเรือนได้ไปร่วมงานแล้ว จึงถือได้ว่าเป็นการส่งตัวแทนในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

การปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ ล้วนแต่เป็นพิธีกรรมที่ยังคงได้รับการสืบทอด ดังนั้น เนื้อหา และคุณค่าของการแสดงให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก ย่อมมิได้หวังผลเพียงแต่การชมแล้วกลับไป แต่เป็นการแสดงถึงศักยภาพของชุมชนที่สามารถดำรงระบบคุณค่าเหล่านี้ไว้ได้ โดยยึดถือในเรื่องของความกตัญญูรู้คุณ การแสดงถึงคุณธรรมที่มีต่อบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญและความสมานฉันท์ของคนในชุมชน

นอกจากนี้ ความเคร่งครัดต่อการนับถือผีบรรพบุรุษเป็นสิ่งที่เจ้าของครัวเรือนจะควรรักษาไว้ และมีผลต่อการดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชนกล่าวคือ เมื่อนักท่องเที่ยวจะมาพักที่บ้านโดยปกติส่วนใหญ่จะเป็นผู้อาวุโส หรือหัวหน้าครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นผู้ชายต้องจัดเตรียมหมาก พลุ ซึ่งเป็นเครื่องถวายไปถวายผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษในห้องผี หรือ “กะล่อห้อง” เพื่อขออนุญาตและแจ้งให้ผีเรือนได้รับทราบว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาพักที่บ้าน การบอกกล่าวกับผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษนั้น เป็นการขออนุญาตและให้ความเคารพกับผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ อันจะบังเกิดผลดีแก่เจ้าของบ้านและนักท่องเที่ยว ฉะนั้น การยอมรับการท่องเที่ยวมิได้ส่งผลให้ลดการปฏิบัติต่อระบบคุณค่า แต่กลับทำให้มีการแสดงความเคารพปฏิบัติต่อผีอย่างเคร่งครัด ทำให้การเข้ามาพักของนักท่องเที่ยวเป็นการให้ความเคารพ ความเกรงใจ ทั้งเจ้าของครัวเรือนและผีเรือนทุกครั้งที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาพัก เจ้าของบ้านก็จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนไทยตรงคำเกี่ยวกับความเชื่อ ความเคารพกับผีบรรพบุรุษ ซึ่งจะนำไปสู่ความสุข ความเจริญ และคอยสอดส่องดูแลลูกหลานของครอบครัว เกิดการเรียนรู้ในวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ถ่วงดุลทางสังคมที่นักท่องเที่ยวต้องเคารพต่อพิธีกรรมและตระกูล เครือญาติ รวมถึงการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมในการเข้าพัก

ผู้ศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อระบบคุณค่าของชุมชนเช่นกัน กล่าวคือทำให้พิธีกรรมและประเพณีที่ได้สูญหายไปแล้ว เนื่องจากระบบการผลิตของชุมชนได้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้ถูกนำมาฟื้นฟูและอนุรักษ์ขึ้นมาอีก เช่น การเล่นอินทกอน การเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่

ถูกหลานในการทำงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ด้วย การทอผ้า การปักผ้า ด้วยลวดลายที่เคยทำมา เป็นต้น การถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ของไทยทรงดำ บรรพบุรุษของตนเองเป็นผลทำให้เกิด ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ความรู้สึกถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่จะไม่ถูกคุกคามหรือ สูญหายไป ตลอดจนการถ่ายทอดเรื่องราวของไทยทรงดำอีกทางหนึ่ง การกระทำซ้ำทางวัฒนธรรม ด้วยการปฏิบัติจริงและการเล่าเรื่องราว ทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคมของไทยทรงดำให้เกิด ความเหนียวแน่นยิ่งขึ้น แม้ว่าการสั่งสอนอบรม ระบบคุณค่าบางอย่างไม่สามารถถ่ายทอดให้ กลุ่มวัยทำงานได้ เช่น การทอผ้า การปักผ้า หรือระบบการผลิต แต่อยู่ในรูปแบบของพิธีกรรม ความเชื่อที่ทุกคนในครัวเรือนต้องกระทำอย่างเคร่งครัด การสั่งสอนและปลูกฝังให้กับรุ่นเด็ก ทำให้เกิดความมั่นใจว่าวัฒนธรรมของตนเองจะได้รับการสืบทอดต่อไป และเกิดการอนุรักษ์ให้คง สืบต่อไป

3. การพึ่งตนเองของชุมชนไทยทรงดำในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

3.1 ด้านเศรษฐกิจ

1) อาชีพ

ในเชิงปัจเจกแล้ว สมาชิกภายในครอบครัวที่เป็นสมาชิกโครงการเชื่อมเวียนเยือนเหย้า ชาวเขาช้อยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มเด็ก การประกอบอาชีพของสมาชิกนั้นในอดีตคือการทำนาข้าวเหนียวและข้าวเจ้า การผลิตดังกล่าวเป็นการปลูกเพื่อการบริโภคเป็นหลักและนิยมปลูกข้าวเหนียวเพื่อบริโภค มีการปลูกข้าวเจ้าบางส่วน เพื่อทำบุญตักบาตร การจำหน่ายให้กับคนในท้องถิ่น และเพื่อบริโภคบ้างเป็นครั้งคราว ปัจจุบันกลุ่ม อาวุโสเท่านั้นที่ยังคงประกอบอาชีพทำนาและให้เช่าที่นา แต่เปลี่ยนจากการทำนาข้าวเหนียวมาเป็น นาข้าวเจ้าแทน เพราะพฤติกรรมในการบริโภคเปลี่ยนไป จากการรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก หันมาบริโภคข้าวเจ้าแทน เนื่องจากมีความสะดวกในการปลูก การปลูกข้าวเหนียวกับข้าวเจ้าในพื้นที่ใกล้เคียงกันทำให้ข้าวเหนียวที่หุงแล้วแข็ง ไม่หอมอร่อยจึงหันมาปลูกข้าวเจ้าแทน อีกประการหนึ่ง คือข้าวเจ้าสามารถขายได้ดีกว่า เพราะคนในชุมชนบางส่วนไม่ใช่ชาวไทยทรงดำ ส่วนข้าวเหนียวนิยมซื้อเพื่อบริโภค กลุ่มวัยทำงานนิยมออกไปทำงานนอกบ้านและรับราชการ เพราะการทำนาได้รายได้ที่ไม่แน่นอนและขึ้นอยู่กับตลาด ประกอบกับค่านิยมของการส่งเสริมให้ลูกหลานได้ทำงานที่สบายกว่าและมีการงานที่มั่นคง รวมถึงการให้การศึกษาแก่บุตรหลานให้ สูงสุดเท่าที่จะทำได้ ความยากลำบากขอให้ถึงเพียงแค่นี้รุ่นพ่อรุ่นแม่ก็พอแล้ว ในกลุ่มสมาชิกที่

เข้าร่วมในโครงการฯ ผู้ศึกษาพบว่า กลุ่มอาวูโต มีรายได้จากการทำนาหรือค้าเช่าที่นาเป็นหลัก กลุ่มวัยทำงานมีรายได้จากการประกอบรับราชการ อาชีพรับจ้างและค้าขาย ซึ่งเป็นอาชีพที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน กลุ่มเด็กเป็นกลุ่มที่ได้เรียนหนังสือกันทุกครัวเรือน

อาชีพรองของชุมชนส่วนใหญ่คือการทำปลาแห้งเพื่อนำไปขายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน บางครัวเรือนได้ยึดอาชีพการทำปลาแห้งเป็นอาชีพหลัก แต่บางครัวเรือนได้ทำเป็นอาชีพเสริม ซึ่งจะทำมากกว่าเดิมที่เคยผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน การทอผ้า เส้นใยที่นำมาถักทอนั้นบางครอบครัวจะปลูกฝ้าย เลี้ยงไหมเอง ปั่นฝ้าย สาวไหมและทอเอง แต่บางครอบครัวก็จะซื้อเส้นฝ้ายหรือไหมที่ทำสำเร็จรูปแล้ว ด้วยเห็นว่าประหยัดเวลาและไม่ยุ่งยากในการทำเป็นเส้นฝ้ายเส้นไหม แต่กรรมวิธีในการย้อมก็ยังย้อมเองและใช้แบบดั้งเดิม โดยปกติชาวไทยทรงดำจะใช้พื้นที่ได้ดูบ้านของตนเองเป็นสถานที่ในการทอผ้า เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทอเหมือนครั้งสมัยที่พ่อแม่ได้ทอไว้ จุดประสงค์ของการทอผ้าคือผลิตเพื่อไว้ใช้เองและทำให้กับคนในครอบครัวญาติพี่น้อง แต่ถ้าจำนวนผ้าทอมีมากพอก็จะจำหน่ายให้กับทั้งคนในและนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทยทรงดำและผู้สนใจในงานผ้าทอไทยทรงดำ ผ้าที่ทอได้ถูกนำไปทำเป็นสินค้าที่ระลึกในการจัดแสดงงานออกร้านแสดงสินค้า เมื่อครั้งมีการจัดงานทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัด โดยขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนคือ กำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแจ้งให้ทราบหรือหน่วยงานราชการ

การจัดตั้งเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวและสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ ทำให้ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง และทำให้ผ้าทอที่สมาชิกผลิตได้มีช่องทางในการจำหน่ายมากขึ้น ผ้าทอไทยทรงดำสามารถจำหน่ายให้กับคนในชุมชน และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมในชุมชน

ภายในชุมชนยังจัดให้มีการรวมกลุ่ม 2 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มแม่บ้านเกษตรและกลุ่มสตรีพัฒนาไทยดำ โดยมีภรรยากำนันคือ คุณพรรณี สืบอ่ำ เป็นประธาน การรวมกลุ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสร้างรายได้เสริม สร้างอาชีพรองให้กับกลุ่มแม่บ้านในชุมชน โดยกลุ่มสตรีพัฒนาไทยดำจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ การให้ความร่วมมือในการแสดงวัฒนธรรมไทยทรงดำ การทำงานร่วมกัน การร่วมกันฝึกการทอผ้าโดยใช้กึ่งกระตุก การหัดทำขนม การสอนเรื่องวัฒนธรรมไทยทรงดำแก่เด็กๆ เมื่อมีผู้มาเยือนก็จะช่วยกันต้อนรับ สมาชิกโครงการเยี่ยมชมเรือนเย็บหมอนเย็บผ้าชาวไทยทรงดำถือได้ว่าเป็นสมาชิกกลุ่มสตรีพัฒนาไทยทรงดำเช่นกัน ในการเข้ามาทำงานหรือการเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้า การทำขนมหรือการฝึกอบรมเพื่อการสร้างอาชีพต่างๆ ตามที่ประธานและคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำได้จัดหามาให้นั้น ไม่ได้มีการกำหนดเฉพาะผู้เรียนที่เป็นชาวไทยทรงดำเท่านั้น แต่ยังเปิดกว้างให้กับทุกคนในชุมชนที่สนใจอยากเข้ามาฝึก การฝึกทำขนมหวาน เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง หม้อแกง เป็นต้น ซึ่งเป็น

ชนที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเพชรบุรีได้รับความสนใจทั้งชาวไทยทรงดำและคนไทย ผู้ศึกษาพบว่า การฝึกอบรมที่คนในชุมชนทั้งชาวไทยทรงดำสนใจคือการฝึกทอผ้าไทยทรงดำด้วยกี่กระตุก

ดังนั้น ชาวไทยทรงดำที่เข้าร่วมในโครงการฯ แต่ละครัวเรือนมีการพึ่งตนเองในเชิงปัจเจกสูง แต่ละครัวเรือนมีศักยภาพเพียงพอที่จะเลี้ยงดูคนในครัวเรือนได้ กลุ่มผู้อาวุโสส่วนใหญ่มีรายได้จากการทำนา กลุ่มวัยทำงานมีอาชีพประจำ ถูกหลานได้เข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่อง อาชีพเสริมของชุมชนเกี่ยวข้องกับระบบการผลิตแบบดั้งเดิมของชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถได้ชมและศึกษาถึงวิถีชีวิตของชุมชน

2) แหล่งเงินทุน

- แหล่งทุนภายในชุมชน

ภายในชุมชนไทยทรงดำมีการรวมกลุ่มกัน การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจนั้นไม่ได้เกิดขึ้น เพราะการท่องเที่ยวในชุมชน แต่เป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือประชาชนกันภายในชุมชนตำบลเขาชัยย้อยที่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาชัยย้อย โดยสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ มีวัตถุประสงค์ในการเป็นแหล่งในการระดมเงินทุน เงินออม และแหล่งเงินทุนเพื่อการลงทุนให้กับสมาชิกสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ การจัดทำเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นผลพลอยได้หรือเป็นผลทางอ้อมที่ทำให้เกิดโครงการเยี่ยมชมเรือนเย็บผ้าชาวไทยทรงดำ กล่าวคือสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ จะมีผู้คนเดินทางมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากและบ่อยครั้งหรือเกือบทุกเดือน โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาดูงานมากกว่าหนึ่งวัน ทำให้มีการพักค้างคืน ที่พักของผู้ศึกษาดูงานคือบ้านของสมาชิกสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ โดยทางเจ้าหน้าที่สหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ เป็นผู้แจ้งแก่สมาชิกและกระจายการพักไปตามครัวเรือนต่างๆ

การพักแรมดังกล่าว เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้นำชุมชนคิดว่าจะสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิกสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ รายได้จากบริการที่พักเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดทริปรถอุปกรณ์เครื่องนอน และค่าน้ำค่าไฟภายในบ้าน นอกจากนี้ยังช่วยให้สินค้างานหัตถกรรมได้จำหน่าย ประการสำคัญคือ ผู้อาวุโสในชุมชนได้มีโอกาสในการถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนของตนเองแก่ผู้มาเยือน ซึ่งสร้างความพึงพอใจและยินดีกับคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง โดยผู้ศึกษาพบว่าชาวไทยทรงดำในชุมชนแห่งนี้มักจะต้องรับและเป็นผู้ให้ข้อมูลกับ นักท่องเที่ยวหรือนักศึกษาเป็นอย่างดี จึงมีความคุ้นเคย ไม่เคอะเขินหรือประหม่ากับการเข้ามาเยือนของนักท่องเที่ยวหรือนักศึกษา

แม้ว่าในการจัดตั้งสหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาชัยย้อยจะส่งผลโดยอ้อม ต่อการเกิดหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดการสร้างอาชีพและรายได้ แต่สหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ ยังได้เข้ามาช่วยด้านค่าใช้จ่ายทั่วไป ค่าอุปกรณ์ เครื่องมือบางอย่าง เช่น ค่าจัดอาหารว่างในการเลี้ยงต้อนรับ เครื่องเขียน การจัดทำเอกสาร เป็นต้น ทุกครั้งที่มีการจัดงานที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ ทางสหกรณ์เครดิต

ยูเนียนฯ จะมีบทบาทเข้ามาช่วยเหลือ การจัดทำหมู่บ้านท่องเที่ยวและจัดสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทย ทรงดำไม่ได้จัดทำเป็นนิติบุคคล ดังนั้นการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนต่างๆ จึงไม่สามารถกระทำ ได้ อย่างไรก็ตาม สหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ และหน่วยงานราชการอื่นๆ ก็ได้เข้ามาช่วยเหลืออย่างเต็มที่

การจัดการครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวในส่วนของตัวเองนั้น มีการ จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเอง เช่น ที่นอน หมอน มุ้ง เครื่องนอนต่างๆ สมาชิก โครงการฯ เป็นผู้จัดหาเองและมีตามครัวเรือนอยู่แล้ว แต่บางครัวเรือนก็ต้องจัดซื้อใหม่ โดยอาศัย ทุนส่วนตัวของแต่ละครอบครัว

ดังนั้น แหล่งเงินทุนของชุมชนมาจากการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรภายในชุมชน องค์กร นี้ได้เข้ามา มีบทบาท และมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนตั้งแต่ในระยะเริ่มแรก ของโครงการฯ สมาชิกมีการช่วยเหลือตัวเองในการจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับ นักท่องเที่ยว โดยเป็นผู้ออกเงินทุนสำหรับค่าใช้จ่ายเองทั้งหมด

- แหล่งทุนภายนอกชุมชน

การพึ่งตนเองในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนต้องพึ่งพิงจากรัฐ เพื่ออนุมัติ งบประมาณในการสนับสนุน โดยความช่วยเหลือจากรัฐได้แก่การสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ อาคารเอนกประสงค์ ลานจัดกิจกรรม วิทยากรอบรมความรู้การใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร เครื่องทอผ้าแบบกี่กระตุก การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

ดังนั้น ชุมชนยังต้องการงบประมาณจำนวนมากจากรัฐ เพื่อมาสนับสนุนการก่อสร้าง การอบรม อุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องใช้งบประมาณในการลงทุนค่อนข้างสูง ดังนั้น ชุมชนเองจึงต้องประสานงานร่วมกับรัฐ เพื่อให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่ชุมชนไม่สามารถจัด หาได้

- การตลาดและการประชาสัมพันธ์

การเผยแพร่โครงการประชาสัมพันธ์ของชุมชน ในขั้นต้นได้รับความช่วยเหลือจาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในการจัดทำแผ่นพับให้จำนวนหนึ่ง และลงในอนุสารการท่องเที่ยว จากนั้นทางผู้นำชุมชนคือ กำนันประนอม สืบอ่ำ ได้จัดให้มีการทำพิธีเปิดหมู่บ้าน โดยเชิญสื่อมวลชนทางโทรทัศน์ ช่อง 11 มาร่วมในงานและถ่ายทอดพิธีดังกล่าว ขอความร่วมมือกับเคเบิลทีวีช่วยส่งเสริม จากนั้นก็มีการรู้จักชุมชนมากขึ้นและมีการเข้ามาถ่ายทำ เพื่อการเผยแพร่มากขึ้น ทำให้โครงการฯ ได้รับความสนใจ โครงการฯ นี้ได้มีโอกาสในการลงเผยแพร่ในนิตยสารกวี นิตยสารที่เผยแพร่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของประเทศไทย ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ

ที่ความเป็นไทยทรงคำของตนเองได้เผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น โดยไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มของนักท่องเที่ยวคนไทย

ในปีพ.ศ. 2541 ผลจากการสนับสนุนให้เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวไทย หรือ Amazing Thailand 1998-1999 และกระแสของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) ทำให้ชุมชนได้เป็นที่รู้จักจากสื่อต่างๆ มีการเข้ามาถ่ายทำเรื่องราวเพื่อนำเสนอเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยทรงคำมากขึ้น การเข้ามาเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับชุมชนไทยทรงคำ โดยได้รับความสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมที่มีการสัมภาษณ์ ถูกถ่ายทำมากที่สุดคือ พิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน ประเพณีอื่นก่อน การเล่นลูกช่วง และรำแคน ทำให้ชุมชนได้จัดให้พิธีและประเพณีดังกล่าวเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชน จากการสัมภาษณ์และการสังเกตของผู้ศึกษาเองพบว่า สื่อท้องถิ่นเช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วิทยุ การแพร่กระจายข่าวประชาสัมพันธ์ภายในจังหวัด รวมถึงการให้ความสนใจของคนภายในจังหวัดเพชรบุรีหรือจังหวัดใกล้เคียงยังพบว่า ยังมีน้อย เนื่องจากการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ส่วนใหญ่ มุ่งเน้นไปที่แหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัด คือ อ่างกษะอำ

นอกจากมีการเผยแพร่จากสื่อด้านทีวี วิทยุ และสิ่งพิมพ์ ภายในชุมชนเองได้จัดทำป้ายบริเวณ 2 แห่ง คือหน้าบ้านของสมาชิกโครงการฯ ตั้งอยู่ในซอยบ้านวัง “หมู่บ้านท่องเที่ยว” ห่างจากถนนหลักของหมู่บ้านประมาณ 20 เมตร และบริเวณหน้าสหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาย้อย ป้ายที่ได้ติดตั้งทั้งสองแห่งนี้ ได้งบประมาณจากภายในชุมชนคือจากผู้นำและการให้ความช่วยเหลือจากสหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาย้อย จากการสังเกตพบว่าป้ายโครงการตั้งป้ายแรกนั้นตั้งอยู่ในบริเวณที่มองเห็นได้ยาก ป้ายมีขนาดเล็ก ป้ายมีสีซีดจางไม่น่าสนใจ และตั้งอยู่ในซอยบ้านวัง ห่างจากถนนสายหลักของชุมชนประมาณ 20 เมตร อีกแห่งหนึ่งคือ ได้ติดตั้งป้ายไว้ด้านหน้าสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ มีลักษณะเป็นป้ายขนาดใหญ่แต่ไม่ได้ติดตั้งกับถนน กล่าวคือได้ติดตั้งป้ายเล็กเข้าไปในบริเวณสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ ถ้าไม่สังเกตก็ไม่สามารถมองเห็นได้ อีกทั้ง บริเวณที่ตั้งของ สหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ ตั้งอยู่ใกล้กับสะพาน ทำให้ยากแก่การสังเกตและหยุดรถเพื่อมองป้าย อีกประการหนึ่งคือ คราวเรือนที่ได้เข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวไม่ได้มีป้ายหรือสัญลักษณ์ ที่บ่งบอกถึงการเข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมก็ไม่สามารถทราบได้ว่าคราวเรือนใดที่เข้าร่วมในโครงการฯ และสามารถให้บริการที่พิกกับนักท่องเที่ยว ยกเว้นแต่นักท่องเที่ยวจะเป็นผู้สอบถามเอง

การเข้ามาถ่ายทำเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยทรงคำจากสื่อต่างๆ นั้น ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนในการที่จะส่งเสริมและสร้างชื่อเสียงชุมชนให้เป็นที่รู้จัก โดยชุมชนเองไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างบริษัทโฆษณามาถ่ายทำ เนื่องจากไม่มีงบประมาณที่มากพอที่จะส่งเสริมได้

เพราะอาจสร้างความไม่พอใจให้กับคนในชุมชนที่ไม่ใช่ชาวไทยทรงดำ ถ้าจะนำงบประมาณของชุมชนโดยรวมมาเป็นค่าใช้จ่ายในการประชาสัมพันธ์เฉพาะการท่องเที่ยว ในการถ่ายทำต่างๆ ต้องมีการเลี้ยงอาหาร คำทำพิธีต่างๆ ในการแสดง การจัดหาที่พัก และสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับผู้บันทึกภาพ ค่าใช้จ่ายในการต้อนรับในระยะแรก ทางผู้จัดทำไม่ได้เรียกร้องค่าตอบแทนใดๆ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการและสหกรณ์เครดิตยูเนียนฯ ได้เข้ามาช่วยเหลือในค่าใช้จ่ายต่างๆ เหล่านี้ แต่เมื่อชุมชนได้เป็นที่รู้จัก จำนวนของผู้เข้ามาเพื่อถ่ายทำย่อมมีมากขึ้น ทำให้คณะกรรมการไม่สามารถจัดหางบประมาณหรือแบกภาระในค่าใช้จ่ายได้ จึงต้องให้ผู้มาบันทึกภาพหรือผู้ศึกษาช่วยเหลือในค่าใช้จ่ายต่างๆ แทนที่ชุมชนจะต้องจ่ายแต่เพียงผู้เดียว โดยเฉพาะพิธีกรรมหลักของไทยทรงดำและมีการบันทึกภาพหลายพิธี โดยจะขอจากสื่อหรือรายการที่มีชื่อเสียงและเป็นบริษัทใหญ่เท่านั้น ส่วนรายการเล็กหรือบริษัทขนาดเล็กก็จะไม่ขอในเรื่องค่าใช้จ่าย เพราะเห็นว่างบประมาณก็คงมีน้อยเช่นกัน และเห็นว่าการเข้ามาถ่ายทำเป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนอยู่แล้วจึงต่างก็ควรช่วยเหลือกัน

ดังนั้น การประชาสัมพันธ์ของชุมชนในระยะเริ่มต้นได้รับความช่วยเหลือจากรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ชุมชนเองมีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยว จึงทำให้สื่อต่างๆ จากภายนอกสนใจที่จะเข้ามายังชุมชน เพื่อศึกษาและได้เผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนออกไป อย่างไรก็ตาม สื่อท้องถิ่นกลับไม่ได้ให้ความสำคัญมากเท่ากับสื่อภายนอก

สรุป การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของสมาชิกโครงการพบว่า ในเชิงปัจเจกแล้วแต่ละครัวเรือนมีอาชีพหลักและรายได้หลัก ซึ่งเป็นการผลิตที่ต้องพึ่งพาระบบการตลาดภายนอก โดยมีการปรับตัวและใช้ภูมิปัญญาในการเรียนรู้ เพื่อให้ตรงตามความต้องการของตลาด อาชีพรองของชุมชนยังเกี่ยวข้องกับระบบการผลิตแบบเดิม ทำให้เกิดการพึ่งตนเองและส่งผลต่อการดำรงอยู่ได้โดยไม่พึ่งพาการท่องเที่ยวให้เป็นอาชีพหลัก แต่ได้กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเพิ่มจำนวนผลผลิตให้มากขึ้น เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือน ซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดกำไรมากนัก การท่องเที่ยวไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่ออาชีพ เพียงแต่ทำให้ชุมชนได้รวมกลุ่มทำงานเพื่อชุมชน การพึ่งตนเองทำให้เกิดการพึ่งตนเองในเชิงกลุ่ม ภายหลังจากชุมชนตัดสินใจร่วมกันจัดการท่องเที่ยว กลุ่มเกิดจากชาวไทยทรงดำที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ โดยจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาทำหน้าที่บริหารและจัดการ นอกจากนี้ ภายในชุมชนยังมีกลุ่มองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือ การสนับสนุนโครงการ รวมถึงองค์กรภายนอกที่ช่วยเหลือเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์และเงินทุนจำนวนมาก

3.2 ด้านสังคม

1) การศึกษา

รูปแบบทางการศึกษาของชุมชนไทยทรงดำขึ้นอยู่กับระบบกลไกของรัฐ โดยผู้ศึกษาแบ่งเป็น 3 กลุ่ม พบว่ากลุ่มเด็กและวัยทำงานได้รับการศึกษาจากสถาบันของรัฐ แต่ผู้อาวุโสไม่ได้เรียนหนังสือหรือได้เรียนสูงสุดคือในระดับประถมศึกษา การมีรายได้เพิ่มขึ้นทำให้เกิดความพยายามส่งบุตรหลานให้ได้มีการศึกษาสูงๆ เมื่อจบการศึกษาหรือเป็นผู้ที่มีความรู้จะได้มีอาชีพการทำงานที่ดีมีความมั่นคงแน่นอนและมีรายได้สูง ภายในชุมชนมีสถาบันการศึกษาของรัฐที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงชุมชนมากที่สุดคือ โรงเรียนบ้านวังเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา และโรงเรียนวัดยางเขาย้อยวิทยาคม ปัจจุบันพบว่าวัฒนธรรมชุมชนส่งผลต่อการจัดระบบการศึกษาภายในชุมชนแห่งนี้ ด้วยความตระหนักในการศึกษาของรัฐและคนในท้องถิ่น โดยพบว่าวัฒนธรรมชุมชนของไทยทรงดำได้ถูกนำไปบูรณาการเข้ากับกระบวนการวิชาของนักเรียน เช่น วิชาท้องถิ่นของเรา ส 071 และชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ของอาจารย์ถนอม คงยิ้มละมัย อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนเขาย้อยวิทยา ซึ่งได้กลายเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนและสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

นอกจากการได้รับการศึกษาของรัฐแล้ว เด็กไทยทรงดำยังมีการศึกษานอกระบบของชุมชนโดยผ่านทางวัฒนธรรมของชุมชนได้แก่ระบบการผลิต ระบบความสัมพันธ์ทั้งครอบครัวและสังคมทำให้เกิดการเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคม การยึดมั่นในระบบคุณค่าของชุมชนที่ได้มีการถ่ายทอดและสืบทอดในการปฏิบัติและต้องทำกันในรุ่นต่อรุ่น ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมทั้งมงคลและอวมงคล โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน ระบบเครือญาติ ทำให้ชาวไทยทรงดำไม่สามารถละเว้นจากการปฏิบัติได้ ซึ่งการถ่ายทอดของชาวไทยทรงดำผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน การเข้าร่วมปฏิบัติโดยถือว่าเป็นหน้าที่และการถ่ายทอดให้กับรุ่นต่อไป วิธีการสืบทอดและการถ่ายทอดของไทยทรงดำกระทำโดยการให้สมาชิกเข้าร่วมในพิธี โดยเฉพาะพิธีหลัก เช่น พิธีसनเรือที่สมาชิกต้องเข้าร่วมพิธีภายใน “กะล่อห้อง” การอบรมสั่งสอนถึงความกตัญญู ดังที่ป้าหวัน คงสนิทกล่าวว่า “ลูกหลานทุกคนต้องเข้าร่วมในพิธี ถ้าใครไม่สามารถมาร่วมได้ก็ต้องบอกผีเพื่อไม่ให้ผีโกรธ ไม่อย่างนั้นจะทำให้ทุกคนในบ้านเดือดร้อนกัน บางทีก็ไม่สบาย ถ้าเราตายไปลูกก็ต้องทำ ไม่อย่างนั้นพ่อแม่ ก็อยู่ไม่เป็นสุข ก็จะมาวนเวียนอยู่อย่างนี้ เพื่อบอกให้ลูกหลาน ยังไงก็ต้องทำ พิธีพวกนี้รู้จากพ่อแม่สอน และเราก็ต้องร่วมในพิธี เมื่อตอนเด็กๆเวลาจะทำอะไรเขาก็ใช้ให้ทำพอใดๆ มากี่ทำได้ เคี้ยวนี้ให้ลูกหลานช่วยทำงานหิบบุ่นหิบบี้ เขาก็รู้เอง ... อย่างภาษาไทยทรงดำ ป้าก็พูดได้ อ่านได้บ้าง แต่เขียนไม่ได้เลย มันลืมไปหมด รุ่นลูกพูดภาษาไทยทรงดำกัน แต่กับหลาน บางทีก็พูดภาษาลาว ก็ฟังรู้เรื่องไม่ ก็ต้องบอกต้องอธิบายอีก แต่ก็ช่วยสอน...” (สัมภาษณ์ วันที่ 27 มกราคม 2543)

ดังนั้น ระบบการศึกษาของชาวไทยทรงดำในรุ่นใหม่นี้จึงมีการเข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐมากขึ้น และได้รับการส่งเสริมให้มีการศึกษาที่สูง อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการศึกษาของวัฒนธรรมไทยทรงดำยังคงอยู่ภายใต้การให้ความรู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของระบบการศึกษาของรัฐและชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วม ทำให้วัฒนธรรมไทยทรงดำได้เข้าไปปลูกฝังอยู่ในวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำ แม้ว่าในขณะนี้กลุ่มเด็กยังไม่มีความรู้อย่างถ่องแท้ แต่การอบรมและความเคร่งครัดของระบบคุณค่า ย่อมทำให้ชาวไทยทรงดำต้องปฏิบัติและเกิดการสืบทอดต่อไป ซึ่งให้เห็นถึงความเป็นชุมชนที่มีศักยภาพและความตระหนักรู้ต่อวิถีชีวิตของคนรุ่นต่อไป

2) สุขภาพอนามัย

การรักษาโรคของชาวไทยทรงดำในปัจจุบันนิยมรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน เพราะที่ตั้งของโรงพยาบาลประจำอำเภอคือโรงพยาบาลเขาย้อยตั้งอยู่ใกล้ชุมชน และภายในชุมชนก็มีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนตั้งอยู่ที่สหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาย้อย การรักษาด้วยวิธีการปัจจุบันทำให้เห็นผลของการรักษาอย่างรวดเร็ว ผู้ศึกษาพบว่าแม้ว่าภายในชุมชนจะมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนตั้งอยู่ แต่ประชาชนในชุมชนนิยมเข้ารับการรักษาจากโรงพยาบาลของรัฐมากกว่า ผู้ศึกษาพบว่าภายในชุมชนยังมีการจัดทำพิธีในการรักษา โดยมีหมอเอื้องทำหน้าที่ในการเสี่ยงทายว่าเกิดอะไรกับผู้เจ็บป่วย เมื่อพบว่ามีการทำผิดหรือทำสิ่งที่ไม่เป็นมงคลก็จะต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์ หรือการรักษาโดยหมอเป่าซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เคยรักษา ก็พบว่าหายจากการเจ็บป่วยในการรักษาของหมอเป่าจะรักษาผู้ป่วยทั้งก่อนยังไม่ได้ไปหาหมอแผนปัจจุบัน หรือเมื่อได้รับการรักษาจากหมอแผนปัจจุบันแต่ไม่หายก็จะให้หมอเสนเป็นผู้เป่าโรคภัยให้ บางคนรักษาด้วยหมอแผนปัจจุบันไม่หาย แต่พอกลับบ้านให้หมอเป่าก็สามารถเดินไปไหนมาไหนได้สบาย กินข้าวได้เยอะ นอกจากจะมีหมอเป่าในการเป่าโรคภัยแล้วยังมีหมอปรุง ซึ่งทำหน้าที่ในการปรุงยาสมุนไพร ผู้ศึกษาได้สอบถามในกรณีที่มีนักท่องเที่ยวมาพักและเจ็บป่วยจะต้องรักษาโดยหมอเป่าหรือให้ทานยาจากหมอปรุงหรือไม่ ผู้ถูกสัมภาษณ์กล่าวว่าทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการให้รักษาแบบไหน ผู้ศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตว่าการรักษาโดยหมอเอื้องหรือหมอเป่านั้น เป็นจิตวิทยาในการรักษา การให้กำลังใจและสร้างความสบายใจ ซึ่งจะส่งผลต่อผู้รับการรักษาและสามารถหายป่วยได้ แม้ว่าภายหลังจากที่ได้รับการรักษาในระยะหนึ่งจะพบว่าผู้ป่วยได้เสียชีวิต แต่ก็ทำให้ผู้ป่วยมีกำลังใจที่ดีขึ้น

ดังนั้น การรักษาของชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่รักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน เนื่องจากเห็นผลรักษาที่รวดเร็ว ประกอบกับการคมนาคมที่สะดวก รวดเร็ว และโรงพยาบาลตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากชุมชน แต่ในบางครั้งก็ยังคงรักษาแบบดั้งเดิมอยู่ สำหรับอาการที่ไม่สาหัส

3) กลุ่มองค์กรทางสังคม

การรวมกลุ่มกันของชุมชนทำให้ชุมชนสามารถจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้นั้น อาศัยความสามัคคีที่มิได้เกิดจากการบังคับหรือการสั่งการของคนใดคนหนึ่ง แต่จุดประสงค์ที่ทำให้เกิดเป็นกลุ่มและยังสามารถมีวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างยาวนานถึง 200 ปีนั้น ไทยทรงดำอาศัยวัฒนธรรมชุมชน ทั้งระบบการผลิตที่มีการประกอบอาชีพทำนาเหมือนกันสืบต่อๆ กันมา ความสามัคคีที่ยังเกิดขึ้นทำให้เกิดการรวมตัวกันอย่างเสมอ แม้ว่าจะไม่มีการทำนาเองแล้ว แต่ยังมี การละเล่นอื่นๆ เช่น การรำ การเล่นแคน และความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดที่ทำให้ เจอกันและเกิดการปะทะทางสังคม ความเป็นเครือญาติที่ทำให้สมาชิกทุกครอบครัวต้องกลับมาที่ ชุมชนและเข้ามามีส่วนช่วยกันทำพิธีกรรมเกี่ยวกับครอบครัว ความสามัคคีภายในชุมชนที่เกิด ขึ้นพบว่าเป็นแบบแนวราบ กล่าวคือทุกครัวเรือนที่เป็นไทยทรงดำจะเป็นญาติพี่น้องกัน ไม่ว่าจะ เป็นลูกหลาน ลูกเขยลูกสะใภ้ แม้ว่าจะไม่ได้เป็นพี่น้องกันแต่การมีวัฒนธรรมเกี่ยวข้อกันและมีมา อย่างช้านาน มีที่มาจากที่เดียวกันก็ถือว่าทุกคนเป็นญาติกัน โดยสังเกตจากการทำงานที่ต่างก็ ช่วยเหลือกันในทุกกิจกรรม ในการจัดทำเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวได้อาศัยความเป็นญาติพี่น้อง การนับถือผีเดียวกัน ซึ่งทั้งชุมชนต่างก็เป็นญาติกัน ทำให้ร่วมแรงร่วมใจกายทำโครงการฯ นี้ขึ้นมา ได้ การทำเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวก็ไม่ได้กระจุกตัวอยู่เพียงแก่ผู้สูงอายุ แต่ยังมีคนหนุ่มสาวและเด็ก แม้ว่าหนุ่มสาวซึ่งเป็นกลุ่มวัยทำงานจะเข้าไปทำงานต่างบ้านต่างเมือง แต่เมื่อมีโอกาสก็จะเข้าร่วม กันทำกิจกรรมของชุมชน โอกาสในที่นี้ขึ้นอยู่กับเวลาว่างที่มีและความพร้อมส่วนบุคคล

- กลุ่มผู้อาวุโส

แม้ว่าไม่ได้มีการก่อตั้งเป็นกลุ่มองค์กรที่เป็นรูปธรรม แต่การติดต่อกันการไปมาหาสู่กัน การรวมกลุ่มในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำกิจกรรมทำให้ถือได้ว่ากลุ่มผู้อาวุโสเป็นกลุ่มที่มีบทบาท ต่อชุมชนไทยทรงดำ โครงสร้างทางสังคมของไทยทรงดำให้ความสำคัญต่อผู้อาวุโสเป็นอย่างมาก ดังนั้นในการทำกิจกรรมใดๆก็ตาม โดยเฉพาะหมู่บ้านท่องเที่ยวที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นสินค้า เพื่อสร้างเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ผู้อาวุโสเหล่านี้เป็นผู้พิจารณาให้ความสำคัญ เพื่อให้การดำเนินการถูกต้องไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมเดิม และเพื่อเป็นการเผยแพร่ ผู้อาวุโสเป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดและถ่ายทอดเกี่ยวกับวัฒนธรรมของไทยทรงดำ โดยตรง การสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ทำให้ผู้อาวุโสทุกคนที่เป็นไทยทรงดำรู้เรื่องราว ของเกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนเป็นอย่างดี นอกจากนี้ การเดินทางแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไทยทรงดำ กับหมู่บ้านอื่นๆ ทำให้เกิดการประยุต์และพิจารณาปรับเอาสิ่งที่เหมาะสมให้กับชุมชนของตนเอง เช่น การร่วมงานประเพณีวัฒนธรรมไทยทรงดำของหมู่บ้านไทยทรงดำในถิ่นอื่นมีการฟ้อนรำแคน ซึ่งได้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยนำเอาเครื่องดนตรีที่ทันสมัยมาประกอบการแสดง กลุ่มผู้อาวุโสมอง

ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ใช่วัฒนธรรมไทยทรงดำ แต่สิ่งที่สามารถรับอย่างเช่นการรำรำที่สวยงามและแสดงถึงการถ่ายทอดวิถีชีวิตของไทยทรงดำก็จะจดจำท่าทาง และนำมาประยุกต์หรือผสมผสานกับท่ารำที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อเพิ่มท่ารำให้มากขึ้น ถือได้ว่าผู้อาวุโสเป็นจุดศูนย์กลางของแหล่งความรู้ทางวัฒนธรรมไทยทรงดำ ผู้อาวุโสเหล่านี้ได้รับความสำคัญและไม่ถูกทอดทิ้ง แต่ได้เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้เข้าร่วมในกิจกรรม การให้คำแนะนำต่างๆ ที่ดี และเป็นผู้ที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

การรวมกลุ่มกันในการทำกิจกรรมทางสังคมของชาวไทยทรงดำที่ผู้ศึกษาได้พบนั้น พบว่ามีการรวมกลุ่มสามกลุ่ม คือ กลุ่มทำงานที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มาเข้าร่วมอบรมการทำขนม การทอผ้าทั้งแบบเก่าและการอบรมการทำผ้าแบบใหม่ คือการใช้กี่กระตุก กลุ่มบ้านป่าเม็ย ซึ่งตั้งอยู่ในซอยบ้านใต้ครคิยูเนี่ยน บ้านป่าเม็ยเป็นครัวเรือนหนึ่งที่เข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวและเป็นคณะกรรมการกลุ่มสตรีไทยทรงดำ ซึ่งเป็นคณะที่ทำหน้าที่ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน กลุ่มนี้มีการรวมกลุ่มเพื่อสนทนา การถามไถ่สารทุกข์สุขดิบ จนถึงเป็นสถานที่ในการพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ในอดีตบ้านป่าเม็ยถูกใช้เป็นสถานที่ในการลงช่วง โดยถือว่าบ้านโคกที่ได้รับเลือกเป็นสถานที่ลงช่วงจะได้รับการยอมรับ การยกย่อง และได้รับเกียรติจากชาวไทยทรงดำในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง บ้านป่าเม็ยจึงเป็นสถานที่ที่ผู้ศึกษามักจะไปเยี่ยมเยียนเสมอ เพราะมีการรวมกลุ่มกันทุกวัน อีกแห่งหนึ่งคือ บ้านป่าหวน คงสนิท ตั้งอยู่ซอยบ้านวัง บ้านป่าหวนเป็นหลังคาเรือนแรกที่ได้จัดทำเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ดังนั้น บ้านแห่งนี้มีการรวมกลุ่มกันโดยเฉพาะการร่วมกันคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชน เมื่อมีข้อเสนอแนะใดๆ ก็จะเป็นตัวแทนในการไปพูดคุยกับผู้นำชุมชน หรือการเสนอข้อคิดเห็นในที่ประชุมกลุ่มสตรีไทยทรงดำเช่นเดียวกันกับกลุ่มบ้านป่าเม็ย การรวมกลุ่มกัน ไม่ได้มีการแบ่งแยกอย่างชัดเจนภายในทั้งสามกลุ่ม ทั้งนี้ ด้วยระบบความสัมพันธ์อันดี เครือญาติทำให้มีการไปมาหาสู่กัน

ดังนั้น กลุ่มผู้อาวุโสของชุมชนเป็นบุคคลที่ได้สังสรรค์ระบบต่างๆ ทางวัฒนธรรมชุมชน โดยผ่านการเรียนรู้ การปฏิบัติจากประสบการณ์จริง และต้องเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดและถ่ายทอดในระบบวัฒนธรรมชุมชน กลุ่มนี้จึงเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในชุมชน เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ รวมถึงระบบความสัมพันธ์ของชุมชนที่ให้ความสำคัญอย่างมากกับผู้อาวุโส การจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน จึงจำเป็นต้องให้กลุ่มผู้อาวุโสเป็นผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อวัฒนธรรมชุมชน

- ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

นอกจากการให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสในชุมชนแล้ว ผู้นำที่คอยส่งผลต่อความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเช่นกัน ผู้นำที่กล่าวถึงนี้คือกำนันประนอม สืบอ่ำ ซึ่งเป็นชาวไทยทรงดำและมี

ความสัมพันธ์ที่ดีต่อบ้านเป็นนักคิด นักทำ นักพัฒนา โดยโครงการฯ นี้ถูกริเริ่มมาจากกำนัน ผู้ยอมเสียสละรายได้จำนวนมากกลับสู่ชุมชน เพื่อต้องการให้ชุมชนของตนมีการพัฒนาที่คึกคักเทียบกับพื้นที่อื่นที่พัฒนาแล้ว โดยได้เข้าไปชักชวนและประจวบร่วมกับลูกบ้านแต่ละบ้านที่เป็นชาวไทยทรงดำให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมไทยทรงดำ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นและจัดทำโครงการเพื่อให้ชุมชนได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยการให้ความสำคัญแก่ผู้อาวุโสเป็นผู้ร่วมกันคิดพิจารณาว่าควรจะทำกิจกรรมท่องเที่ยวในรูปแบบใด และเห็นว่าถ้าไม่มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยทรงดำ อาจสูญหายไป การให้ความสำคัญกับทุกกลุ่ม จึงทำให้ชุมชนไทยทรงดำเกิดศักยภาพในการรวมกลุ่มที่มากขึ้นและเห็นความสำคัญรวมถึงการให้ความร่วมมืออย่างแข็งขัน ทุกคนที่เข้าร่วมกันทำงานต่างก็ทราบกันดีว่าจะไม่ได้รับค่าตอบแทน หรือถ้าได้ก็อาจจะไม่ได้กำไรมาก

นอกจากบุคคลท่านนี้แล้วยังมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคือ คุณสมศรี ศาสตรพันธ์ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารโครงการฯ และทำหน้าที่ในการรวบรวมชาวบ้านและเป็นฝ่ายจัดหา และจัดการในการฝึกอบรมให้ความรู้ การจัดแสดงพิธีต่างๆ รวมถึงทำหน้าที่ในการสอนการรำให้กับเด็กร่วมกับผู้อาวุโส เดิมทีแล้วคุณสมศรี ศาสตรพันธ์ไม่ได้มีหน้าที่อย่างเป็นทางการภายในชุมชน แต่ด้วยเห็นถึงการให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมไทยทรงดำ และอยากทำคนให้เกิดประโยชน์ จึงได้มาเข้าร่วมในโครงการเยี่ยมเรือนเยือนเหย้าชาวไทยทรงดำและได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ดังนั้น ชุมชนไทยทรงดำจึงประกอบด้วยผู้นำอย่างเป็นทางการที่มีศักยภาพและผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่ได้รับการยอมรับ การนับถือจากคนในชุมชน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงสามารถดำเนินไปได้ ด้วยความเชื่อมั่นของชุมชนที่มีต่อผู้นำ

- กลุ่มเยาวชน

การดำเนินกิจกรรมนอกจากจะอาศัยบุคลากรที่เป็นผู้อาวุโสแล้ว ภายในกลุ่มของหนุ่มสาวเกิดการข้ามช่วงไปสู่รุ่นเด็กวัยรุ่นและเด็กเล็กภายในชุมชน ซึ่งเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน การสนับสนุนให้เด็กในชุมชนเข้าร่วมในการแสดงวัฒนธรรมไทยทรงดำนี้มีเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ กลุ่มหนุ่มสาวไทยทรงดำเป็นกลุ่มทำงาน ไม่สามารถให้เวลากับการเข้าร่วมแสดงได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากเหตุผลด้านเศรษฐกิจ การเริ่มต้นในการรวมรวมกลุ่มของเด็กในชุมชนเกิดจากกลุ่มบริหารของชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้อาวุโสในชุมชนที่ได้ตระหนักถึงพิษภัย ปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะยาบ้าที่กำลังได้แพร่ระบาดในกลุ่มเด็กวัยรุ่น การมีส่วนร่วมของกลุ่มเด็กในชุมชนใกล้เคียง การแก้ปัญหาการถูกหลอกลวงไปในทางที่ผิด ทางกำนันและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการชุมชนจึงได้มีความคิดที่จะให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยเห็นว่าการให้เด็กได้เข้าร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับ

วัฒนธรรมของตนเองโดยตรง โดยแสดงการที่ อนุกรมนี้จะทำให้เด็กได้มีความรู้เกี่ยวกับ วัฒนธรรมชุมชน การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ผลพลอยได้คือการได้ค่าขนมคนละเล็กน้อย จากการแสดง และการประดิษฐ์ของที่ระลึกขายให้แก่ผู้มาเยี่ยมชมโครงการฯ

การรวมของกลุ่มเด็กๆ ได้จัดตั้งเป็นสภาเยาวชนขึ้นมา ให้เด็กๆ ได้มีการเลือกตั้งประธาน และร่วมกันแสดงความคิดเห็น สมาชิกภายในกลุ่มมีทั้งหมดประมาณ 80 คน กลุ่มสมาชิกสภา เยาวชนประกอบด้วยทั้งไทยทรงดำและเด็กไทย ซึ่งทางผู้ใหญ่ก็ได้จำกัดเฉพาะเด็กไทยทรงดำ เท่านั้น อีกทั้งยังจะเป็นผลดีที่ทำให้เด็กได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ประการสำคัญคือ การชักจูง เด็กๆ ให้เข้าร่วมโครงการนั้น ถ้ากระทำในบางกลุ่ม ก็อาจทำให้ภายในชุมชนยังมีเด็กๆ ที่มีปัญหา คิดยาเสพติดอยู่ ดังนั้นโอกาสในการหันหน้าเข้าหาอาสาสมัครของเด็กในโครงการยังมีความเสี่ยงสูง จากการชักจูงจากกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่ม การชักจูงให้เด็กในชุมชนเข้าร่วมในโครงการ ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่าใช้ระยะเวลาเพียง 3 เดือนเท่านั้น ในการรวบรวมเด็กเข้ามารวมกลุ่ม เนื่องจากการเข้าไปพูดคุยกับผู้ปกครองของเด็กด้วยตัวเอง การอธิบายถึงความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี อีกทั้งยังเห็นว่าทำให้ลูกหลานได้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ทำให้ เด็กได้อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่และเป็นสิ่งที่ไม่เสียหาย แต่กลับจะมีผลได้แก่เด็กๆ กิจกรรมที่ได้ กระทำคือ การฝึกซ้อมรำ การฝึกหัดเป่าแคน นอกจากนี้ให้มีการฝึกในด้านการแสดงแล้วยังจัดให้มีการ ฝึกประดิษฐ์ของที่ระลึก เช่น การปั้นแป้งเป็นรูปตุ๊กตา ผลไม้ การเย็บผ้าไทยดำสำหรับทำ ชายเสื้อ แขนเสื้อ เป็นต้น โดยฝึกทุกวันเสาร์ตั้งแต่ช่วงเช้าถึงช่วงบ่าย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกับผู้อาวุโสในการฝึกอบรมเด็กเกี่ยวกับมารยาทการพูด การเดิน การไหว้ เป็นต้น โดยเฉพาะเวลานักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน เด็กๆ ต้องไม่ประพฤติตัวเหมือนเด็กขอมานที่มีมักจะเข้าไป รุมล้อมหน้าล้อมหลังนักท่องเที่ยว ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ภายหลังจากการเข้าร่วม ในกิจกรรมของชุมชนนี้ทำให้เกิดผลดีต่อตัวเด็กๆ เอง คือ มีบุคลิกภาพและความกล้าในการแสดง ออก การแสดงความคิดเห็น เพราะในระหว่างการฝึกซ้อมนั้น ความอดทนของเด็ก ยังมีน้อยจึงต้องมี กิจกรรมอื่นเข้ามาแทรก โดยการเปิดโอกาสให้เด็กๆ ได้แสดงความคิดเห็นหรือการให้เล่นเกมส์

ผู้ฝึกสอนที่รับผิดชอบนอกจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังประกอบด้วยคนผู้อาวุโสในชุมชน เองที่ได้เข้ามาช่วยสอน และร่วมกันคิดทำรำต่างๆ ให้ดูพร้อมเพรียง เดิมทำรำของไทยทรงดำจะไม่ มีทำรำที่แน่นอนหรือตายตัว แต่เพื่อความสวยงามและพร้อมเพรียง จึงคิดเป็นกระบวนทำขึ้นมา ซึ่งก็ได้มาจากการเดินทางไปแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไทยทรงดำในหมู่บ้านอื่นๆ ในช่วงเดือนหา การคิดทำรำเองด้วยการประยุกต์เอาวิถีชีวิตมาถ่ายทอดเป็นทำรำ เช่น การปลุกฝ้าย เก็บฝ้าย ปั่นฝ้าย ทอผ้าฝ้าย ทอผ้าไหม เป็นต้น

ดังนั้น กลุ่มเยาวชนในชุมชนเกิดการรวมกลุ่ม จากการสังเกตเห็นถึงผลกระทบจากภายนอกของผู้อาวุโสและกลุ่มผู้นำชุมชน ผลประโยชน์ที่จะได้รับอย่างยิ่งคือ การได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนให้กับรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นการต่อยอดในระบบ ความคิดของเยาวชนให้ซึมซับกับระบบคุณค่า นอกเหนือจากการได้เข้าร่วมในพิธีกรรมจริงของครัวเรือน

- เครือข่ายทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

การรวมกลุ่มกันของชุมชนยังเป็นการรวมกลุ่มที่เกี่ยวข้องอยู่กับวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะในระบบคุณค่าที่มีความสัมพันธ์ทั้งระบบความสัมพันธ์และระบบการผลิต การรวมกลุ่มกันเพื่อทำให้ชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้น เกิดขึ้นภายในเครือข่ายของชุมชนที่มาจากระบบเครือญาติ แม้ว่าไม่ใช่พี่น้องด้วยระบบนี้แต่ความมีไมตรี ความเอื้อเฟื้อกันก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายที่มีความผูกพันกันในความเป็นไทยทรงดำ ซึ่งระบบเครือญาตินี้ไม่ได้มีเฉพาะในกลุ่มหมู่บ้านแห่งนี้ แต่ยังมีการสร้างเป็นเครือข่ายในกลุ่มอื่นๆ ด้วยเห็นได้จากการมีประเพณีที่จัดทำในเดือนห้า การเดินทางมาพบปะกันของชาวไทยทรงดำทั้งภายในและภายนอกชุมชนนั้น ผู้ศึกษาพบว่าเป็นการเดินทางสืบเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ ได้แก่ การมีบรรพบุรุษเดียวกันมีประวัติศาสตร์ของชาวไทยทรงดำที่ยาวนาน การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน วัฒนธรรมชุมชนเหมือนกัน แม้ว่า พี่น้องจะแยกย้ายกันไปที่อื่นหรือไปก่อตั้งบ้านเรือนอื่น เมื่อนับถือผีเดียวกันเป็นญาติกันอย่างน้อยต้องมาพบปะกัน การสืบทอดประเพณีที่ยังคงมีมาแต่ช้านาน การเดินทางมาพบปะกันซึ่งปีหนึ่งจะมีครั้งเดียว นอกจากจะเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อให้ได้พูดคุยถามไถ่สารทุกข์สุขดิบแล้วยังได้มีการแลกเปลี่ยนประเพณีและการละเล่นที่ได้กระทำมานาน

ผู้ศึกษาได้มีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมนี้ โดยชาวไทยทรงดำเรียกประเพณีนี้ว่า ประเพณีไทยทรงดำ ประกอบด้วย การร่วมรับประทานอาหารร่วมกัน การขับร้องเพลงภาษาไทยทรงดำ การรำ การเล่นแคน ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีทำรำ การแต่งกายที่แตกต่างกันไปบ้าง รวมถึงการใช้เครื่องดนตรีที่เพิ่มขึ้นมา ซึ่งปัจจัยหนึ่งที่มีผลคือลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน ที่เอื้ออำนวยให้สามารถจัดหาเครื่องดนตรีที่ทันสมัยมาประกอบ แต่รูปแบบยังคงเหมือนเดิมกล่าวคือ การแต่งกายด้วยผ้าทอสีดำ การใช้ภาษาไทยทรงดำในการสื่อสาร การรับประทานอาหาร ทรงผม เป็นต้น ประเพณีไทยทรงดำนี้แต่ละชุมชนมีการกำหนดวันที่ไม่ตรงกันและจะจัดงานตลอดคืน บางแห่งจัดงานจนถึงรุ่งเช้า

เครือข่ายทางวัฒนธรรมของชุมชนไทยทรงดำเกิดจาก ความสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานจากครอบครัว เครือญาติ แต่เครือข่ายทางการท่องเที่ยวระหว่างชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆยังไม่ปรากฏเด่นชัด โดยเป็นเพียงนโยบายและแผนการในอนาคตของผู้นำชุมชน เพื่อร่วมกันสร้างความหลากหลายทางการท่องเที่ยว และทำให้ชุมชนไทยทรงดำเป็นศูนย์กลาง

การท่องเที่ยวระหว่างอำเภอและจังหวัด นอกจากนี้ การร่วมมือกันเป็นเครือข่ายทางการท่องเที่ยว ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนเกิดศักยภาพ และสามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยว สามารถกระจายให้แหล่งท่องเที่ยวที่อยู่โดยรอบมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น เช่นการสร้างเครือข่ายทางการท่องเที่ยวร่วมกับอำเภอบ้านแหลม ซึ่งมีกิจกรรมที่น่าสนใจคือการนั่งวัวเทียมเกวียน การชมวิถีไฮกระดาน โดยจุดเริ่มต้นของการเดินทางอยู่ที่หมู่บ้านเขาชัย จากนั้นก็จะประสานงานกับเครือข่ายอำเภอบ้านแหลม ผู้ศึกษาพบว่า เป็นจุดค้อยที่ควรที่จะพัฒนาให้เป็นโอกาสของชุมชน ซึ่งชุมชนมีศักยภาพในการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดี การขยายเครือข่ายย่อมทำให้เกิดกลุ่มเครือข่ายที่ใหญ่ขึ้น ย่อมหมายถึงการสร้างเงื่อนไขหรือข้อต่อรองที่มาจากชุมชน มิใช่มาจากรัฐที่มุ่งเน้นเพียงการส่งเสริมหรือเผยแพร่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ประการสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการกระจายของนักท่องเที่ยวสามารถลดความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวต่อพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งส่งผลต่อขีดความสามารถของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม

ดังนั้น ศักยภาพของชุมชนเกิดจากการรวมกลุ่ม เพื่อประกอบกิจกรรมร่วมกัน โดยอาศัยปัจจัยพื้นฐานจากครอบครัวและระบบเครือญาติ ซึ่งเป็นเครือข่ายทางวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้เกิดการสร้างเงื่อนไขหรือข้อต่อรองที่เกิดจากชุมชน เกิดความร่วมมือกันทำงาน การสนับสนุนและส่งเสริมสามารถสร้างสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือน สร้างรายได้ให้กับแหล่งท่องเที่ยวโดยมิได้มุ่งเน้นให้รัฐเข้ามาเป็นผู้ควบคุม จุดค้อยที่สามารถพัฒนาให้เป็นโอกาสทางการท่องเที่ยวระหว่างชุมชนกับชุมชนคือการสร้างเครือข่ายทางการท่องเที่ยว เนื่องจากปัจจุบัน เครือข่ายในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นยังไม่มีความเด่นชัด การสร้างเครือข่ายจะส่งผลต่อการจัดการด้านขีดความสามารถในการรองรับที่เหมาะสมต่อจำนวนนักท่องเที่ยว

4) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ภายในชุมชนเปรียบเสมือนญาติพี่น้องกันจึงช่วยกันดูแลกันและกัน และคอยสอดส่องดูแลความปลอดภัยภายในชุมชน เมื่อได้มีการจัดทำโครงการฯ นี้ขึ้นมาก็ยังทำให้ชุมชนต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวที่มาพัก และเที่ยวภายในชุมชนเอง ดังนั้น ภายในชุมชนเองได้ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว จากข้อมูลของอำเภอเขาชัยพบว่ามีตำบลเขาชัยถูกจัดให้เป็นหนึ่งในเขตปลอดภัย

จากการเข้าไปในชุมชนของผู้ศึกษาหลายๆ ครั้ง ผู้ศึกษาได้รับมิตรไมตรีที่ดีจากชาวบ้าน การยิ้มแย้มแจ่มใส ความเอื้ออาทรที่ผู้ศึกษาได้รับและได้สัมผัส บางคนก็จะเข้ามาทักทายว่าจะไปไหนมาทำอะไร เมื่อไม่รู้เส้นทางก็จะพาไปส่ง หรือการแนะนำให้ผู้ศึกษาได้รู้จักกับผู้ที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาก็จะพาไปที่บ้านของผู้ถูกแนะนำ และช่วยแนะนำให้ผู้ศึกษาได้รู้จักกับเจ้าของบ้าน ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี รวมถึงข้าวที่ทำให้อิ่มท้องทุกครั้งที่ได้เข้าไปเก็บข้อมูล

จึงสังเกตได้ว่าถ้ามีคนแปลกหน้าเข้ามาในชุมชน คนในชุมชนก็จะทราบ ผู้ศึกษาสังเกตว่าส่วนใหญ่วัยรุ่นจะมีวัชระธรรมชาติ คือการปลูกต้นไม้ขาม กระถิน ขา ไว้บริเวณหน้าบ้าน ส่วนข้างบ้านทำเป็นไม้ไผ่ขัดตะ ทำให้สามารถมองเห็นแต่ละครัวเรือนได้อย่างชัดเจน

ปัจจุบันปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของชุมชนคือปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดที่กำลังแพร่ระบาดอยู่ ซึ่งปัญหานี้อาจส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยและในชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลและชุมชน การเห็นความสำคัญของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีลูกชายวัยรุ่นและเกรงว่าจะติดยาเสพติด จึงได้มีการจัดกลุ่มสภาเยาวชนขึ้นมา โดยการรวบรวมเด็กในชุมชน การชี้แจงผู้ปกครองของเด็กๆ ทำให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ และมีผู้ใหญ่ที่เอาใจใส่ และสามารถชักจูงทางสังคมได้ ทำให้ปัญหาเสพติดในชุมชนแห่งนี้ลดลงไปได้ในระดับหนึ่ง การเห็นความสำคัญของการจัดกลุ่มกิจกรรม ทางคณะกรรมการและผู้นำชุมชนจึงได้สร้างลานกีฬาภายในบริเวณศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ เพื่อให้กลุ่มเยาวชนและผู้ใหญ่หันมาเล่นกีฬา อีกทั้งยังเป็นการช่วยกันดูแลศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำอีกด้วย

ดังนั้น ชาวไทยทรงดำที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพากัน อีกทั้งการเป็นญาติพี่น้องที่ตั้งครัวเรือนอยู่ติดๆ กันทำให้ภายในชุมชนต่างช่วยกันในการดูแลผลประโยชน์ของกันและกัน ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จะเกิดการเห็นแก่ตัวเฉพาะตนหรือเฉพาะกลุ่ม แต่ยังมีอหิชาสัยโมตริ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน ความอาทรต่อผู้อื่น โดยเฉพาะเมื่อได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องรักษาชื่อเสียง ความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ การรวมกลุ่มกันที่มีใช้เพียงแค่ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเท่านั้น ยังประกอบด้วยการเล็งเห็นผลกระทบที่จะขึ้นต่อกลุ่มเยาวชนของตน จึงได้มีการสนับสนุนให้เกิดการเข้าร่วมในโครงการฯ

สรุป ชุมชนมีการพึ่งตนเองทางสังคมที่มาจากระบบความสัมพันธ์ที่ดี และส่งผลการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง ด้วยการให้ความสำคัญและความเคารพผู้อาวุโส ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยทรงดำเป็นอย่างดี บุคคลกลุ่มนี้มีส่วนร่วมและบทบาทต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน โดยเป็นผู้ถ่ายทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมไทยทรงดำให้กับรุ่นลูก รุ่นหลาน และนักท่องเที่ยว นอกจากนี้กลุ่มผู้นำทางการและไม่เป็นทางการเป็นกลุ่มที่ชุมชนให้การยอมรับ การนับถือ ความไว้วางใจจากชุมชน จึงเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อศักยภาพของชุมชนและเกิดการรวมกลุ่ม การท่องเที่ยวได้ส่งผลให้ชุมชนเกิดการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาอีกกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเยาวชนผู้ที่จะรับหน้าที่ในการสืบทอดวัฒนธรรมต่อไป การรวมกลุ่มและการก่อตั้งกลุ่มใหม่นี้ช่วยให้เกิดการช่วยเหลือกัน การดูแลกัน สร้างความปลอดภัยให้กับชุมชน ความเข้มแข็งทางสังคมของชุมชนในทุกระดับสามารถช่วยให้ชุมชนป้องกันอันตรายหรือผลกระทบจากปัจจัยภายนอก อันจะส่งผล

ต่อการทำลายความเป็นชุมชน อย่างไรก็ตาม เครือข่ายทางการท่องเที่ยวของชุมชนยังเป็นจุดค้อยที่ยังไม่ได้ทำอย่างจริงจัง ชุมชนเองยังต้องพึ่งพาทักษะนอก ซึ่งพบว่าเกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาที่รวมศูนย์อยู่ที่รัฐ การสาธารณสุข แต่ก็ยังคงผสมผสานระหว่างทำให้การศึกษา และการรักษาแบบปัจจุบันกับแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนคือปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดในรุ่นเด็กที่ยังต้องอาศัยความร่วมมือจากรัฐ ในการเข้ามาช่วยเหลือในการแก้ปัญหาเสพติดอย่างจริงจัง

3.3 ด้านสิ่งแวดล้อม

ผู้ศึกษาได้แบ่งการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนออกเป็น 4 หัวข้อ ประกอบด้วย

1) การจัดการขยะ

จากการสอบถามและการสังเกตพบว่าแต่ละครัวเรือนที่เข้าร่วมในโครงการฯ บางครัวเรือนมีถังขยะของเทศบาลวางอยู่หน้าบ้านแต่บางครัวเรือนไม่มี ภายในครัวเรือนที่ไม่มีถังขยะหน้าบ้านใช้วิธีการจัดการเอง โดยการจุดหลุมและนำขยะไปทิ้งส่วนใหญ่เป็นใบไม้แห้ง เศษกิ่งไม้ กระดาษ เป็นต้น เมื่อมีจำนวนมากก็จะเผา บางครั้งก็ใช้วิธีการฝังกลบส่วนใหญ่เป็นเศษอาหาร กิ่งไม้ ใบไม้ เป็นต้น ขยะที่สามารถนำไปผ่านกระบวนการรีไซเคิลหรือขายเป็นรายได้เช่น ขวดแก้ว ขวดพลาสติก เป็นต้น ก็จะเก็บรวบรวมกองไว้ในบริเวณบ้าน เช่นตามโคนต้นไม้ ใต้ถุนบ้าน ผู้ศึกษาได้สอบถามทำให้ได้คำตอบว่าจำนวนสมาชิกในบางครัวเรือนมีไม่มาก การบริโภคส่วนใหญ่แม้จะซื้อจากตลาด แต่ก็จะมีหิ้วตะกร้าไปจ่ายตลาด วัตถุดิบในการทำอาหารหรือปรุงอาหารจะมีไม่มากและส่วนใหญ่คือเนื้อ ปลาและผัก จากการได้เข้าร่วมในกิจกรรมพบว่าอาหารทุกมื้อส่วนใหญ่ประกอบด้วย หน่อไม้คอง ปลาไร่ ผักจืด แจ่ว เป็นต้น ซึ่งผู้ศึกษาได้กล่าวแล้วในส่วนที่ 2 เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนกับระบบการผลิตในเรื่องการบริโภคของชาวไทยทรงดำ แม้ว่าเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาพักทำให้สมาชิกในครัวเรือนต้องทำอาหารเพิ่ม หรือนักท่องเที่ยวได้นำสิ่งที่จะเป็นขยะเข้ามาในชุมชน แต่เป็นส่วนน้อย เพราะแต่ละครั้งที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาไม่มากนัก และความถี่ในการเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนี้ยังไม่มากนัก โดยเฉลี่ยมีนักท่องเที่ยวประเภทกลุ่มเข้ามาพักและชมการแสดงประมาณเดือนละ 2 กลุ่ม และนักท่องเที่ยวอิสระจำนวนไม่เกิน 5 คน ประมาณ 3-5 กลุ่ม การบริโภคเกิดขึ้นในชุมชน การจัดการส่วนใหญ่ก็เป็นวิธีที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้น

การจัดการขยะบริเวณศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำจะมีถังขยะที่เทศบาลตำบลเขาชัยนำมาตั้งไว้บริเวณหน้าอาคารเอนกประสงค์ จำนวน 1 ถัง ขยะที่สามารถย่อยสลายได้เช่น ใบคอง ใบไม้แห้ง เศษหญ้าหรือขยะจากการทำกิจกรรมในการจัดงานต้อนรับนักท่องเที่ยวถูกนำไปกองทิ้งไว้

บริเวณหลังถ่านพื้นที่โล่งด้านหลังศูนย์วัฒนธรรมฯ เมื่อกองไว้ได้จำนวนหนึ่งก็จะเผา ขยะที่เป็นพลาสติกก็จะนำไปทิ้งที่ถังขยะ

2) การจัดการน้ำเสีย

น้ำเสียจากการผลิตสามารถระบุแหล่งได้ 2 แห่ง ได้แก่ น้ำเสียจากบ้านเรือนและศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ โดยการจัดการภายในครัวเรือนได้แก่ ลักษณะของบ้านไทยทรงดำจะยกพื้นได้สูง บริเวณในการทำครัวและถ่านซักล้างจะจัดอยู่ส่วนหนึ่งของบ้าน ดังนั้นน้ำที่ใช้แล้วจะถูกนำไปรดน้ำต้นไม้ บางครั้งก็เททิ้งลงสู่พื้นข้างล่างซึ่งใกล้ๆ กันนั้นจะปลูกผักสวนครัวไว้

การจัดการน้ำเสียที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ การผลิตสินค้าการท่องเที่ยว ได้แก่ การทำของที่ระลึกผ้าทอ การปั่นแป้ง การทำขนม การทอผ้าแบบดั้งเดิมจะทอที่บ้านและที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ ดังนั้นในการข้อมสิจะทำที่บ้าน เมื่อทอเสร็จก็นำไปข้อม บางครัวเรือนก็จะนำผ้ามารวมกันและข้อมร่วมกัน วิธีในการข้อมจะใช้สีข้อมผ้าที่จำหน่ายตามร้านค้า จากการสอบถามพบว่า การข้อมแบบดั้งเดิมนั้นยุ่งยากและเสียเวลา อีกทั้งวัตถุดิบคือ ดินคราม เปลือกประดู่มีน้อยและหาได้ยาก การซื้อสีมาข้อมง่ายและสะดวกกว่าและได้สีที่ให้ความดำเหมือนๆ กัน นอกจากนี้บางครัวเรือนสามารถซื้อเส้นด้ายที่มีการข้อมสีมาเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นจึงไม่เสียเวลาในการข้อม น้ำเสียจากการข้อมถูกปล่อยทิ้งลงพื้น รวมถึงน้ำเสียจากการทำขนม การปั่นแป้งถูกปล่อยทิ้งที่ถ่านซักล้าง

3) การจัดการพื้นที่ภายในบริเวณบ้าน

การพึ่งตนเองของชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว นั้น ได้แก่ การมีที่พักที่เป็นของชาวไทยทรงดำเอง การปลูกสิ่งก่อสร้างมาจากน้ำพักน้ำแรงและการมีอาชีพของแต่ละครัวเรือน เมื่อได้เข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวสมาชิกที่เข้าร่วมนั้นต่างก็จัดการตามที่โครงการฯ ได้ระบุถึงคุณสมบัติของผู้เข้าร่วม ซึ่งคุณสมบัตินั้นได้เน้นถึงบ้านทรงไทยหรือบ้านไทยดำและบริเวณบ้านที่สะอาด ไม่รกรุงรังหรือมีหญ้าปกคลุม หรือมองแล้วไม่เกิดความสวยงาม ข้าวของส่วนใหญ่ได้แก่อุปกรณ์ทางการเกษตร เครื่องมือในการทอผ้าถูกจัดเก็บไว้บริเวณใต้ถุนบ้าน แต่ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการฯ จะต้องปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่หรือสร้างบริเวณบ้านใหม่เพื่อให้ความสวยงาม ซึ่งสมาชิกโครงการฯ แต่ละครัวเรือนมีการทำความสะอาดทั้งบ้านและบริเวณบ้านเป็นประจำอยู่แล้ว บ้านชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่จะมีบริเวณบ้าน ซึ่งสามารถปลูกพืชผักสวนครัว หรือปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น มะเขือ มะละกอ กระเพรา โหระพา พริก มะนาว มะกรูด ตะไคร้ มะพร้าว เป็นต้น รั้วบ้านแต่ละครัวเรือนเป็นรั้วธรรมชาติเช่น กระจดิน เทียนทอง มะขาม เป็นต้น

4) การจัดการพื้นที่สีเขียว

พื้นที่ในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นได้แก่บริเวณศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ พื้นที่ที่อยู่ในเขตหมู่บ้านเขาชัย เพราะทั้งนี้ถือว่าแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไม่ใช่เฉพาะ ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำหรือบ้านของสมาชิกที่เข้าร่วมในโครงการฯนี้เท่านั้น แต่ยังหมายถึง บริเวณทั่วไปที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้มาเยี่ยมชม และได้ศึกษาถึงลักษณะของวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ของชาวไทยทรงดำ พื้นที่เหล่านี้คนในชุมชนมีการจัดการกันเองในแต่ละครัวเรือน

การรักษาความสะอาด การดูแลความเรียบร้อยภายในบริเวณศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำมี ผู้ทำหน้าที่ประจำอยู่คือป่าเรือ ซึ่งผู้ศึกษาพบว่า การทำหน้าที่ในการดูแลศูนย์วัฒนธรรมแห่งนี้ มาด้วยความสมัครใจและการเสียสละ เพราะตนเองมีเวลาว่าง โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆในการ ดูแล นอกจากนี้ยังประกอบไปด้วยผู้ที่มาฝึกอบรมการทำขนม และการทอผ้าแบบที่กระตุกช่วยกัน ทำความสะอาดทุกวันที่มาทำกิจกรรม ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมกิจกรรม การแสดงที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ โดยการแจ้งล่วงหน้าจะถูกแจ้งให้ทราบโดยการบอกผ่าน และการประกาศเสียงตามสายของหมู่บ้าน ชาวไทยทรงดำต่างก็มาช่วยกันทำความสะอาด การ จัดสถานที่กันอย่างพร้อมเพรียง อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาพบว่าพื้นที่โล่งที่ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ใน บางแห่งมีหญ้าขึ้นรกขาดการดูแล เนื่องจากเจ้าของไม่ได้ใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะถนนเส้นทาง สายหลักของชุมชนมีพื้นผิวขรุขระ หญ้าขึ้นรก สองข้างทางยังพบเศษกระดาษ พลาสติก

การท่องเที่ยวของชุมชนช่วยให้รัฐได้เข้ามาให้ความสนใจที่จะพัฒนามากขึ้น เพื่อเป็น การประชาสัมพันธ์และเกิดผลงานในการส่งเสริมและสนับสนุนของรัฐเอง การให้ความช่วยเหลือ ดังกล่าวได้แก่ การประปา การจัดการขยะโดยมีถังขยะบริเวณหน้าบ้าน ถนนคอนกรีต ไฟฟ้า ผู้ศึกษาพบว่า การดูแลสิ่งแวดล้อมที่เป็นของสาธารณูปโภคนี้ยังไม่ค่อยได้รับการดูแลเท่าที่ควร เห็นได้จากสภาพถนนเส้นหลักยังขรุขระ ถนนที่แยกไปตามซอยต่างๆ เป็นถนนลาดยางที่ชำรุด ขรุขระ สองข้างทางบางแห่งมีแหล่งน้ำเน่าเสียและมีขยะเช่น พลาสติก กระดาษ ตามเส้นทางที่ ผู้ศึกษาเดินผ่าน อีกทั้งการรักษาให้เกิดความสวยงามในพื้นที่สาธารณะของชุมชนยังไม่ได้ รับการปรับปรุง

สรุป การพึ่งตนเองในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนมีการจัดการเฉพาะครัวเรือน ของตนเอง และศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำของตนเองเป็นอย่างดี วิธีในการจัดการขยะเป็นวิธี ง่ายคือการเผา การฝังกลบ และการกองทิ้งไว้เพื่อรอการจำหน่าย การจัดการภายในบริเวณ บ้านเป็นไปตามที่คุณสมบัติของการเข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวได้กำหนดไว้ จึงพบว่า ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการฯ มีการพึ่งตนเองด้วยการช่วยเหลือตนเองและการจัดการให้แหล่ง

ท่องเที่ยวให้เกิดความสะอาดชวนมอง แต่ก็พบว่าครัวเรือนและพื้นที่โล่งในบางแห่งยังไม่ได้รับการปรับปรุงเพื่อความสะอาดน่ามอง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาพรวมของการท่องเที่ยวของชุมชนได้ ดังนั้น การปรับปรุงด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างภูมิทัศน์ที่สวยงามและเป็นระเบียบเรียบร้อยจึงควรบริหารจัดการ ด้วยการณรงค์หรือการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความสะอาดของครัวเรือนและพื้นที่ว่างเปล่าในครอบครอง

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ผู้ศึกษาได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ระดับการมีส่วนร่วม รูปแบบการมีส่วนร่วม และกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ระดับของการมีส่วนร่วม

ผู้ศึกษาได้แบ่งระดับของการมีส่วนร่วมของกลุ่มสมาชิก โดยเกณฑ์จากแนวคิดระดับของการมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาว่าการเข้าร่วมในลักษณะดังกล่าวนั้นเป็นการเข้าร่วมแบบใด และในระดับใด ซึ่งอาจจะเป็นในบางระดับหรือทั้ง 3 ระดับ โดยพบว่า

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนจะอยู่ในระดับที่ 1 และ 2 ได้แก่

1) ระดับที่ 1 การปรากฏตัวเข้าร่วม การเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย การเข้าร่วมแบบปรากฏตัว การเข้าร่วมส่วนใหญ่แล้วสมาชิกโครงการฯ จะเข้าร่วมทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรมของชุมชน หรือที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชน อย่างไรก็ตาม ในการเข้าร่วมและปรากฏตัวนั้น ขึ้นอยู่กับการแจ้งข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการบริหาร ซึ่งไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ การเข้าร่วมนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยของแต่ละบุคคลด้วยว่ามีความพร้อมที่จะเข้าร่วมหรือไม่ เช่น การมีธุระที่จะต้องทำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องทำหรือต้องจัดการ และขึ้นอยู่กับสถานการณ์ว่าเป็นลักษณะของกิจกรรมประเภทใด เช่น การประชุมทั่วไปหรือให้แสดงความคิดเห็น

สมาชิกที่สามารถมาร่วมประชุมได้ก็จะมาร่วม แต่ในการแสดงตนเองในการร่วมแสดงความคิดเห็น พบว่ามีเพียงบางคนที่กล้าแสดงความคิดเห็นออกมาโดยการพูดในที่ประชุม แม้ว่าสมาชิกบางคนไม่ได้แสดงความคิดเห็นในที่ประชุม แต่การพูดคุยในลักษณะของกลุ่มย่อยตามบ้านที่มักจะมีการไปมาหาสู่กันเป็นประจำ หรือเมื่อได้มาร่วมกันทำงานฝึกอบรมทำกิจกรรมที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำทำให้เกิดการถกเถียง แสดงความคิดเห็นและหารือเกี่ยวกับการประเด็นการประชุมหรือการเสนอแนะ เมื่อได้ข้อตกลงหรือข้อเสนอที่ภายในกลุ่มต่างเห็นด้วยก็จะมีผู้อาสาไปคุยกับผู้นำชุมชน การเป็นผู้ที่เสียสละเวลาในการนำข้อเสนอแนะของกลุ่มไปพูดคุยกับผู้นำ

ชุมชนหรือคณะกรรมการ ผู้ศึกษามองว่าเป็นการเกิดผู้นำกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ และมักจะเป็นผู้ที่มิบทบาทต่อกลุ่มในการแสดงความคิดเห็น การออกไปพูดคุยกับชาวบ้านของผู้นำทำให้ทราบถึงความต้องการ และข้อคิดเห็นของสมาชิกที่มีต่อการประชุม

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือการจัดประเพณีไทยทรงดำสมาชิกที่เข้าร่วมในโครงการฯพบว่าจะมาเข้าร่วมงานกันมากมาย โดยถือว่ากิจกรรมนี้เป็นของทุกคน และทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ในการเข้าร่วม การมาร่วมงานแม้ว่าจะไม่ได้มีส่วนในการวางแผน การจัดการหรือการควบคุมในงานแต่ละครั้ง แต่การทำงานจำเป็นต้องอาศัยแรงงานในการร่วมกัน เช่น การจัดสถานที่ เตรียมอุปกรณ์ การทำอาหาร การจัดทำพิธีที่จะแสดงในงาน เป็นต้น ดังนั้น ระดับของการมีส่วนร่วมของสมาชิกจึงไม่ใช่เพียงแค่การปรากฏตัวเข้าร่วมแต่ยังอยู่ในระดับการมีส่วนร่วมด้วย

2) ระดับที่ 2 การมีส่วนร่วม การแสดงความคิดเห็นของการปรากฏตัวในการเข้าร่วมมิได้หมายถึงการมาร่วมปรากฏตัวในงานหรือกิจกรรมที่ทางชุมชนได้จัดทำขึ้นมาเท่านั้น แต่ยังอยู่ในระดับของการมีส่วนร่วมในระดับที่ 2 คือ ระดับของการมีส่วนร่วมที่เป็นกิจกรรมของชุมชนและเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น การประชุมกลุ่ม การจัดทำกิจกรรม ได้แก่การร่วมแรงกันมาทำงานในขั้นของการจัดเตรียมพิธี การจัดเตรียมสถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกจะเป็นไปในลักษณะของการรวมกลุ่ม ซึ่งสมาชิกทุกคนต่างเห็นความสำคัญของโครงการ ฯ การให้ความนับถือกัน และความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้ศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมประกอบด้วยการเข้าร่วมทั้งในระดับการปฏิบัติคือ เป็นผู้ร่วมทำงานเหมือนกัน แต่ไม่ได้มีส่วนในการบริหารหรือจัดการ ตลอดจนถึงผู้ที่ทำหน้าที่ทั้งผู้ปฏิบัติและผู้วางแผนในการจัดกิจกรรม การท่องเที่ยวของชุมชน การทำงานของกลุ่มสมาชิกและคณะกรรมการมีการแจ้งข้อมูลให้รับทราบ โดยการประกาศเสียงตามสาย การแจ้งตามบ้านและการบอกต่อๆ กันไปของกลุ่มสมาชิก ซึ่งโดยปกติมีการไปเยี่ยมชมเยือนกันอย่างสม่ำเสมอ

3) ระดับที่ 3 การควบคุม การทำงานของกลุ่มสมาชิกโครงการฯจำเป็นต้องมีการควบคุมงานให้เป็นไปตามที่ได้ตั้งไว้ว่าการทำงานต้องทำให้ได้ดี การจัดกิจกรรมต้องเป็นไปตามที่ได้กำหนดไว้และมีความถูกต้อง ผู้ที่ทำหน้าที่ในการรับผิดชอบ ประกอบด้วยผู้นำชุมชนและคณะกรรมการเป็นผู้ควบคุมการทำงาน รายละเอียดและเนื้อหาของกิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนที่เป็นสิ่งประาะบาง การนำเสนออันนั้นจะต้องไม่ให้ส่งผลกระทบต่อคน และวัฒนธรรมที่ได้ปฏิบัติกันมา ดังนั้น ในการให้บุคคลเข้าร่วมในกิจกรรมจึงจำเป็นต้องให้ผู้รู้ของชุมชนเป็นผู้เข้ามามีส่วนร่วม และเป็นผู้ควบคุมในกระบวนการจัดทำพิธี แม้ว่าจะไม่ได้เป็นสมาชิกโครงการฯก็ตาม เช่น การแสดงพิธีเสนเรือให้แก่กับนักท่องเที่ยวได้ชม หมอเสนของชุมชนเป็นผู้ทำพิธีและ

แสดงบทบาทในการควบคุมให้เป็นไปอย่างถูกต้อง รายละเอียดและขั้นตอนของการแสดงก็จะต้องให้ผู้อาวุโสและผู้รู้ของชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล

สรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว พบว่าระดับของการมีส่วนร่วมสมาชิกมีส่วนร่วมทั้งการปรากฏตัวและการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมในระดับของการควบคุมมีผู้นำชุมชนและคณะกรรมการบริหารทำหน้าที่ในการจัดการ รวมถึงผู้ที่มีความรู้และความสามารถในแต่ละกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องมีการควบคุมให้เป็นไปตามแต่ละกิจกรรมที่กำหนดไว้ การมีส่วนร่วมของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชนคือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 2 สำนักงานพัฒนาชุมชน และเทศบาลตำบลเขาชัยย้อย ได้ให้การช่วยเหลือในด้านงบประมาณและการประชาสัมพันธ์ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนหน่วยงานเหล่านี้ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ แต่เป็นเพียงผู้ที่เข้าร่วมในระดับของการปรากฏตัวเท่านั้น

4.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วมของสมาชิก

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในโครงการฯ มีเหตุผลหลายประการที่ทำให้เกิดการเข้าร่วมซึ่งผู้ศึกษาพบว่า

1) ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

การชักจูงใจของผู้นำชุมชนคือกำนัน ผู้ริเริ่ม โครงการฯ นี้ กำนันเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพและความเกรงใจ เป็นที่ขอมรับและนับถือทั้งจากคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการทำงานและบริหารงาน อีกทั้งยังเป็นนักพัฒนาชุมชน การได้รับมอบหมายหน้าที่หลายอย่างในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประธานกรรมการสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนวัดยางเขาชัยย้อย กรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเขาชัยย้อย กรรมการสุขาภิบาลเขาชัยย้อย (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นเทศบาล) การขอมรับจากหน่วยงานของรัฐและบุคคลภายนอก ประกอบกับในชีวิตการทำงานที่ดำรงตำแหน่งเป็นกำนันมาเป็นระยะเวลายาวนานถึง 16 ปี จึงได้รับการขอมรับของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ดังนั้น ในการขอความร่วมมือกับคนในชุมชนจึงเกิดความพร้อมใจเป็นอย่างยิ่ง อีกประการหนึ่งคือ กำนันเป็นไทยทรงดำ ทำให้เข้าใจและเกิดความรู้สึกเป็นพี่น้องกัน ดังที่ป้าแม่ย สมาชิกท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “กำนันเขาก็เป็นพี่น้องกับป้า ทุกๆ คนที่นั่งอยู่ที่นี้ก็เป็นพี่น้องกันหมด พอกำนันมาชวนว่าจะทำเป็น Home Stay ก็ดี เพราะกำนันเป็นคนดี เขาทำนุบำรุงทำนุอยู่ตลอด...” (สัมภาษณ์วันที่ 24 ตุลาคม 2542)

นอกจากนี้ ภายในชุมชนไทยทรงดำยังประกอบด้วยผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่ได้รับความเคารพและความเชื่อถือเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการทำงานให้กับชุมชน รวมถึงการเป็นที่ยอมรับในตั้งแต่สมัยอดีต เช่น การเป็นเจ้าบ้านการลงช่วง การพูดคุยกันเพื่อหาแนวทางในการทำเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยผ่านผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จึงได้รับความเห็นพ้องต้องกัน ทำให้มีการรวมกลุ่มและการทำงานร่วมกัน

2) วัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนไทยทรงดำมีการนับถือในผีโดยเฉพาะอย่างยิ่งผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องผิอย่างเคร่งครัด ทุกครัวเรือนต้องปฏิบัติต่อการแสดงความเคารพต่อผีบรรพบุรุษ การมีวัฒนธรรมชุมชนที่มาจากพื้นฐานเดียวกัน การประกอบอาชีพที่อาศัยความสัมพันธ์กันในการร่วมแรงทำงาน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ภายในชุมชนฉันทะริยา ความรักความสามัคคีภายในชุมชนไทยทรงดำ การดำเนินสืบทอดประเพณีที่ได้กระทำกันมาอย่างยาวนาน การทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมแรงจากญาติและพี่น้อง การให้ความช่วยเหลือกันและกันก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชน จนเกิดเป็นกลุ่มทางสังคมภายในชุมชน ดังนั้น เมื่อชุมชนมีผู้นำเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการเยี่ยมเรือนเยือนเหย้าชาวไทยทรงดำ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของตนเอง การก่อตั้งกลุ่มหรือการทำกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม จะเข้ามาช่วยเหลือกันอย่างดี การจัดตั้งโครงการฯ จึงจ่ายต่อการชักชวนกันเข้าร่วมในโครงการฯ

3) การเล็งเห็นผลประโยชน์ร่วมกัน

การเข้าร่วมของชาว ไทยทรงดำและก่อตั้งเป็นกลุ่มไม่ได้เป็นความประสงค์เฉพาะผู้นำชุมชนเท่านั้น แต่เป็นความต้องการของกลุ่มหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยผู้สูงอายุและผู้ที่มีความรักในวัฒนธรรมไทยทรงดำที่ต้องการให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำ เพื่อไม่ให้วัฒนธรรมชุมชนเกิดการสูญสลายไป เพราะการปฏิบัติประเพณีบางอย่าง เช่นการเล่นอันคอนได้หายไปจากชุมชนแล้ว ลักษณะบ้านเรือนที่ก่อสร้างแบบลาวโซ่งหรือไทยทรงดำหมดไป ถ้าทำให้ชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี การละเล่นที่เคยสูญหายหรือกำลังจะสูญหายไปได้ กลับมารื้อฟื้นกันอีก การก่อสร้างบ้านลาวโซ่งหรือไทยทรงดำที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ ซึ่งมีใช้เพียงแค่เรือนจำลอง แต่ยังสามารถใช้ประโยชน์จริง สิ่งเหล่านี้ได้ยอมทำให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสที่จะรู้จักวัฒนธรรมไทยทรงดำที่มีมาแต่ยาวนาน เกิดความรักที่จะหวงแหนและสืบทอดวัฒนธรรมของตน นอกจากนี้ คนภายนอกก็จะได้มีโอกาสได้รู้จักชนกลุ่มนี้มากขึ้น ความมีชื่อเสียงยอมทำให้วัฒนธรรมเกิดการปฏิบัติและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างความภูมิใจให้กับชาว ไทยทรงดำทั้งภายในชุมชนบ้านเขาฮ้อยและไทยทรงดำที่อาศัยอยู่ในถิ่นอื่น

4) ผลประโยชน์ในการสร้างรายได้และสร้างอาชีพ

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมในโครงการฯ ยังก่อให้เกิดผลดีกับชุมชนในการที่จะทำให้วัฒนธรรมชุมชนของไทยทรงค้ำคงอยู่แล้ว การสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเข้าร่วมทำกิจกรรม ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจที่ได้โดยเฉพาะเกี่ยวกับรายได้จะอยู่ใน 2 กลุ่มด้วยกัน กล่าวคือ กลุ่มที่หนึ่งรายได้จะเข้าสู่ชุมชนในกลุ่มชาวไทยทรงค้ำที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการฯ และให้บริการที่พัก จากการศึกษาและเข้าไปในชุมชนของผู้ศึกษาพบว่า ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจเป็นรายได้ที่น้อยมาก หรือแทบจะไม่ได้สร้างรายได้มากพอต่อการดำรงชีพ กล่าวคือ รายได้จากกาให้ที่พัก ค่าอาหารและทำบุญตักบาตรในตอนเช้ารวม 200 บาท รายได้ที่เกิดขึ้นนั้นครัวเรือนที่ได้รายได้นี้ต้องนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการซักอบรีดผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน ปลอกหมอน ค่าอาหารและอาหารแห้งสำหรับใส่บาตรในตอนเช้า ซึ่งรวมราคาค้นทุนเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายแล้ว คงเหลือกำไรหรือผลประโยชน์ที่ครัวเรือนนั้นจะได้รับน้อยมาก กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่มีรายได้จากการทอผ้าไทยทรงค้ำ การทำของที่ระลึก การทำขนมนั้นแม้ไม่ใช่สมาชิกในโครงการฯ ในการให้บริการที่พัก แต่ทุกคนก็ถือว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มสตรีพัฒนาไทยทรงค้ำ ซึ่งสามารถที่จะนำผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจำหน่ายที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงค้ำได้ การทำอาชีพเหล่านี้เป็นความสนใจในทางปฏิบัติที่ขึ้นอยู่กับความสนใจเฉพาะอย่าง โดยผู้นำชุมชนเป็นเพียงผู้สรรหาโอกาสมาให้เพียงเท่านั้น จึงเห็นได้ว่าผลประโยชน์รายได้ที่เกิดขึ้น ไม่มีผลมากนักในการชักจูงใจให้ชาวไทยทรงค้ำเข้าร่วมในโครงการฯ หรือมีผลอย่างมากในการจัดทำเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว

ผู้ศึกษาพบว่า นอกจากการท่องเที่ยวได้สร้างรายได้โดยตรงให้กับกลุ่มสมาชิกแล้ว ยังได้สร้างรายได้โดยอ้อมให้กับประชาชนในชุมชน กล่าวคือ การได้จำหน่ายสินค้าให้กับกลุ่มสมาชิกในการนำไปเป็นวัตถุดิบในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

สรุป การเข้าร่วมในกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนพบว่า สมาชิกมีความสมัครใจที่จะเข้าร่วม โดยรูปแบบของการมีส่วนร่วมนั้นเกิดจาก ผู้นำชุมชนที่สมาชิกให้การยอมรับและความเชื่อมั่นในการทำงานของผู้นำ อีกทั้ง ศักยภาพของผู้นำที่เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และความเป็นนักพัฒนาที่อยากให้ชุมชนเกิดรายได้ที่สามารถพึ่งพาตนเอง วัฒนธรรมชุมชนของชาวไทยทรงค้ำทำให้ชุมชนเกิดความรัก ความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติ การร่วมแรงร่วมใจในการทำงาน ดังนั้น การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจึงได้รับความร่วมมือในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกและการรวมกลุ่มทำงาน ยิ่งไปกว่านั้น การเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชนได้สร้างความตระหนักให้กับชุมชน โดยเฉพาะผู้นำุโสที่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมของคนที่ซึ่งไม่ต้องการให้วัฒนธรรมได้ถูกลืม ถูกกลืนและสูญหายไปจากระบบการผลิตในปัจจุบัน อีกทั้ง

การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนได้มีโอกาสในการเผยแพร่วัฒนธรรม ประเพณี การละเล่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรื้อฟื้นประเพณีของชุมชนที่ได้เลือนหายไป ทำให้ชุมชนเกิดเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน โดยมีพื้นฐานของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น การจัดการให้ชุมชนได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวยังได้สร้างผลประโยชน์ต่อรายได้และอาชีพของสมาชิกโดยตรง ทั้งจากค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าจัดการแสดง และค่าสินค้าของที่ระลึก รวมถึงการสร้างรายได้โดยอ้อมให้แก่ชุมชนในการได้จำหน่ายสินค้าที่ต้องนำไปเป็นวัตถุดิบในการจัดกิจกรรม

4.3 กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ผู้ศึกษาได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็น 5 ระดับ

1) การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

สมาชิกโครงการฯ และชาวไทยทรงดำได้มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการรับทราบข้อมูล โดยการประกาศเสียงตามสายของหมู่บ้าน โดยปกติแล้วผู้นำชุมชนคือกำนันประนอม สืบอ่ำ จะประกาศหรือแจ้งข้อมูลข่าวสารให้กับประชาชนในหมู่บ้านของตนเองทราบทุกๆ เช้า ตั้งแต่เวลา 06.00 น. ถึง 07.00 น. ข่าวสารที่แจ้งให้ทราบสามารถจำแนกประเภทได้ว่าเป็นเรื่องจากทางราชการ จากหน่วยงานเอกชน และเป็นข้อมูลข่าวสารภายในชุมชนนั่นเอง อาทิเช่น เรื่องความเป็นอยู่ การสร้างงานสร้างอาชีพ การเปิดกองทุนการเงินที่สนับสนุนให้กับประชาชนที่ไม่มีทุนในการทำกิจการ การแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับภาวะความเคลื่อนไหวในปัจจุบัน ข่าวสารที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ ที่น่าสนใจและอาจส่งผลกระทบต่อให้กับคนในชุมชนได้ การแจ้งข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้คนในชุมชนได้รับรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวคือ การแจ้งการเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมหมู่บ้านของนักท่องเที่ยวหรือผู้มาศึกษาดูงาน โดยส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มคณะ ความประสงค์ของนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาศึกษานั้นเกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง ชุมชนต้องจัดเตรียมการต้อนรับอย่างไร อีกประการหนึ่งคือ การขอให้ชาวไทยทรงดำได้พร้อมใจกันที่จะเข้าไปจัดกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น สถานที่ในการจัดทำกิจกรรมคือศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ

นอกจากได้มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากการประกาศเสียงตามสายของหมู่บ้านแล้ว กำนันประนอม สืบอ่ำ เป็นผู้แจ้งข้อมูลให้กับสมาชิกโดยตรงอีกด้วย ด้วยการไปแจ้งให้ที่บ้าน ซึ่งนอกจากจะเป็น การแจ้งข่าวสารแล้ว ยังสามารถทราบถึงข้อคิดเห็นของสมาชิกโครงการฯ รวมถึงชาวไทยทรงดำที่มีต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วกลุ่มเหล่านี้อาจไม่กล้าหรืออายที่จะพูด หรือเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมที่มีจำนวนสมาชิกอยู่จำนวนมาก ซึ่งการรับรู้ในส่วนนี้ทางผู้นำชุมชนคือ กำนันประนอม สืบอ่ำ กล่าวว่าจะทำให้ได้รับข้อเสนอแนะความคิดเห็นของคนเหล่านี้ที่มากขึ้น และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น

การเดินทางไปเยี่ยมเยือนลูกบ้านของตนเองยังเป็น การสำรวจหมู่บ้าน การสังเกตชีวิตความเป็นอยู่ของลูกบ้านตนเองและเป็นการแสดงถึงความเอาใจใส่ของผู้นำชุมชน

การแจ้งข้อมูลข่าวสารของประชาชนในชุมชน นอกจากการรับรู้ข้อมูลโดยการรับฟังเสียงตามสายของหมู่บ้านแล้ว ประชาชนที่มีความสัมพันธ์กันฉันท์พี่น้องมักจะเยี่ยมเยียนกันอยู่เสมอจึงเป็นการแจ้งข้อมูลกันอีกทางหนึ่ง การแจ้งข้อมูลให้ทราบนั้นก็มักจะมีการพูดคุย ถกเถียงกันในการดำเนินการ การหารือกันว่าจะต้องทำอะไร ในการเตรียมตัวต้อนรับนักท่องเที่ยว การพูดคุยกันนั้น เมื่อได้ข้อตกลงแล้วก็จะมีความคิดเห็นนั้น เสนอกับผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการ โดยส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการและพูดคุยกันที่บ้าน เนื่องจากบ้านตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน

นอกจากสมาชิกโครงการฯ ได้มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารแล้ว การดำเนินกิจกรรมของชุมชนยังได้อาศัยเสียงตามสายเป็นการประชาสัมพันธ์ และแจ้งให้คนในชุมชนได้ทราบว่าบริเวณศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำได้มีกิจกรรมอะไรขึ้นมาบ้าง โดยเฉพาะในช่วงวันเสาร์ ที่มีการฝึกฟ้อนรำและเล่นดนตรีของเด็กเยาวชนในชุมชน ซึ่งจะมีการเปิดเพลงระหว่างการฝึกซ้อมรำและการซ้อมเล่นดนตรีแทรกไปกับการนำเสนอกิจกรรมสันตนาการ เพื่อไม่ให้เด็กรู้สึกเบื่อหน่ายและไม่เคร่งเครียดจนเกินไปนัก การเปิดเพลงเป็นการสื่ออีกทางหนึ่งให้ประชาชนในชุมชนได้รับฟังทุกวันหยุด ทำให้ทราบว่าลูกหลานของตนได้ฝึกทำกิจกรรม

การฝึกซ้อมการแสดงในระยะแรกนั้น คนในชุมชนทราบว่ายังไม่สามารถทำได้ดี จากการฟังเสียงจากหอกระจายเสียงของชุมชน เมื่อได้ฝึกซ้อมบ่อยๆ ก็เกิดความชำนาญในการปฏิบัติ เช่น การเป่าแคนที่มีทำนองผิดเพี้ยน หรือไม่ถูกต้องก็จะมีชาวไทยทรงดำผู้อาวุโสได้เข้ามาร่วมสอน และการว่าจ้างครูเป็นผู้มาช่วยฝึกสอนด้วย เพื่อถ่ายทอดการเป่าเพลงให้กับเด็กๆ ส่วนทำรำต่างๆ นั้นชาวไทยทรงดำผู้อาวุโสหญิงเป็นผู้ถ่ายทอด และสอนทำรำต่างๆ ทำรำที่คิดค้นขึ้นมานั้นเกิดจากการร่วมกันคิด และเกิดจากการเดินทางไปแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไทยทรงดำในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี เพื่อให้มีทำรำที่พร้อมเพรียงกันและเป็นการสื่อถึงวิถีชีวิตของชุมชนไทยทรงดำโดยผ่านทำรำต่างๆ

ผู้ศึกษาพบว่า การแจ้งข้อมูลข่าวสารภายในกลุ่มทั้งอย่างเป็นทางการคือการประกาศเสียงตามสาย การประชุม ทำให้สมาชิกได้รับทราบข้อมูลอย่างเป็นประจำ การเดินทางไปเยี่ยมเยียนกันระหว่างครัวเรือนเพื่อแจ้งข่าวสารทำให้กระบวนการรวมกลุ่มมีความชัดเจนขึ้น กล่าวคือ มีการร่วมพูดคุยเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว การปรึกษาเพื่อหารูปแบบและความน่าสนใจของกิจกรรม การแจ้งให้ชุมชนได้รับทราบความเคลื่อนไหวกิจกรรมของชุมชน ประโยชน์ที่ผู้นำชุมชนได้รับคือ

การถามไถ่สารทุกข์สุกดิบของลูกบ้านในเรื่องต่างๆ การสังเกตความเป็นอยู่ รวมถึงผลสะท้อนของชุมชนที่มีต่อกิจกรรม เพื่อนำไปพัฒนาต่อไป

2) การตัดสินใจ

การตัดสินใจของสมาชิกโครงการฯ เพื่อเลือกแนวทางในการจัดการท่องเที่ยว ตั้งแต่เริ่มในการจัดทำโครงการฯ นี้ขึ้นมา ชาวไทยทรงคำทุกคนมีส่วนอย่างยิ่งในการตัดสินใจที่จะให้หมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยว การตัดสินใจที่จะคัดเลือกครัวเรือนที่จะเข้าร่วมโครงการฯ การตัดสินใจเป็นไปด้วยความสมัครใจของครัวเรือน แต่ทั้งนี้ก็ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่ได้กำหนด กิจกรรมต่างๆ ที่จะนำมาเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่พิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน พิธีปิ่นฝ้าย การแสดงฟ้อนรำและการเป่าแคน เกิดจากการร่วมมือกันและร่วมกันตัดสินใจว่ากิจกรรมใดควรนำมาเผยแพร่ ไม่ส่งผลกระทบต่อหรือผิดเพี้ยนไปจากวัฒนธรรมชุมชนเดิมๆ ผู้ที่เข้าร่วมตัดสินใจประกอบด้วยผู้นำชุมชน คณะกรรมการกลุ่มสตรีไทยทรงคำ ผู้อาวุโสที่ได้รับการยอมรับและนับถือในชุมชน และสมาชิกโครงการฯ ซึ่งส่วนใหญ่จะรับทราบข้อมูลผ่านทางเสียงตามสายและการแจ้งแต่ละบ้าน สถานที่ในการประชุมคือศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ

อย่างไรก็ตามอำนาจการตัดสินใจส่วนใหญ่อยู่ที่ผู้นำชุมชนคือกำนัน และคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยเฉพาะการติดต่อกับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้สมาชิกโครงการฯ เชื่อว่าผู้นำชุมชนและคณะกรรมการเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับและการนับถือของบุคคลส่วนใหญ่ การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม อาจสร้างความพึงพอใจและไม่พึงพอใจให้กับคนบางกลุ่มได้เช่นกัน แต่กลุ่มที่ไม่พึงพอใจอยู่ในกลุ่มน้อยซึ่งต้องยอมรับในเสียงส่วนมาก

ในการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้งเมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้ามาพักหรือเยี่ยมชมหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และคณะกรรมการโครงการฯ เป็นผู้ทำหน้าที่วางแผนการจัดการและดำเนินการ เช่น การจัดงานเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยจัดกิจกรรมเพื่อความเหมาะสม ตามงบประมาณและเวลาที่เพียงพอต่อการจัดการ หน้าที่เหล่านี้ยังอยู่ในกลุ่มของกลุ่มผู้นำและคณะกรรมการ สมาชิกเป็นเพียงผู้ปฏิบัติงาน แต่สามารถแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะได้ การปฏิบัติงานมักจัดขึ้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำและบ้านของคณะกรรมการ ผู้ศึกษาพบว่า การตัดสินใจของกลุ่มอยู่เพียงกลุ่มคณะกรรมการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่สมาชิกได้ยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยทรงคำ ความเสถียรในการทำงาน ดังนั้นการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมจึงอยู่ที่คณะกรรมการบริหาร

3) การปฏิบัติงาน ลักษณะของการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชนประกอบ ด้วย

- การจัดกิจกรรมการแสดง

การจัดกิจกรรมการแสดงให้กับนักท่องเที่ยวนั้น ได้แก่พิธีกรรมและการละเล่นตามที่ได้ กำหนดขึ้น การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานประกอบด้วยผู้นำชุมชน คณะกรรมการโครงการและ สมาชิกโครงการฯ ซึ่งส่วนใหญ่จะมาร่วมงานกันเป็นส่วนมาก ในการดำเนินงานจะเป็นไปตามที่ ได้พูดคุยกันและวางแผนไว้ล่วงหน้า และได้แจ้งให้สมาชิกทราบ โดยการประกาศเสียงตามสาย และการบอกต่อๆ กันไป ผู้ศึกษาสังเกตได้ว่าในระหว่างการทำงาน การสั่งการจำกัดอยู่เพียง บางคนที่อยู่ในคณะกรรมการ การแจกจ่ายแผนการทำงานยังไม่มีกระจายเท่าที่ควร แต่อย่างไร ก็ตาม กิจกรรมที่ได้กำหนดขึ้นมานั้นล้วนแต่เป็นวัฒนธรรมไทยทรงดำ ฉะนั้น สมาชิกจึงมีทักษะ ในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดีและร่วมแรงร่วมใจทำอย่างเต็มที่ กิจกรรมที่ได้ทำขึ้นมานั้นจึงมี ข้อผิดพลาดน้อย ผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรมในการทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวมีจำนวน มาก การให้ข้อมูลและความรู้กับนักท่องเที่ยวแต่ละครั้งพบว่าไม่ค่อยซ้ำบุคคล โดยเป็นผู้อาวุโส ที่ได้รับความเคารพจากคนในชุมชน

- การต้อนรับนักท่องเที่ยวตามโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว

การต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในครัวเรือน ที่ได้เข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว ก่อนเข้าพักของนักท่องเที่ยวเจ้าของครัวเรือนต้องทำพิธี ประกอบด้วยหมาก พลู เพื่อขออนุญาตกับ ผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการขอผีเรือนคือผู้นำครอบครัว หลังจากสมาชิก โครงการฯ ได้รับทราบว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาเข้าพัก คณะกรรมการจะแจ้งให้สมาชิกภายใน ครัวเรือนได้ทราบ เพื่อเตรียมเครื่องนอน อุปกรณ์ต่างๆที่จำเป็น รวมทั้ง การจัดหาอาหารให้กับ นักท่องเที่ยว การปฏิบัติงานนี้สมาชิกในครัวเรือนจะช่วยกันทำงานและร่วมกันต้อนรับ กิจกรรม ภายหลังจากนักท่องเที่ยวเข้าพักคือการพูดคุยหลังอาหาร เพื่อสร้างความเป็นกันเองกับนักท่องเที่ยว การบอกเล่าเรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยทรงดำ ที่อยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยว จากการสอบถามและการพูดคุยกับนักท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนไทย มีความรู้ สึกอบอุ้นที่ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี รวมถึงการได้แลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมต่าง ถิ่น

ผู้ศึกษาจึงพบว่า การดำเนินกิจกรรมของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในการทำงาน ทั้งการทำงานกลุ่ม และการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีของสมาชิกในครัวเรือน ผู้ที่ให้ความรู้เกี่ยว กับไทยทรงดำเป็นผู้ที่มีความรู้ซึ่งในวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ การปฏิบัติที่ต่อนักท่องเที่ยวเป็นไป

อย่างธรรมชาติ มีอรรถาสัยไมตรีที่ดี เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจดี ซึ่งผู้ศึกษาได้พบด้วยตัวเอง เนื่องจากวัฒนธรรมของไทยทรงดำที่ให้นับถือกันอย่างพี่น้อง

4) การประเมินผลการทำงาน

ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว ตั้งแต่การเริ่มทำกิจกรรมการท่องเที่ยว สมาชิกโครงการจะมีการประเมินทุกครั้ง โดยในระหว่างการทำงานก็จะพูดคุยกัน ประเมินกัน ซึ่งการทำงานสามารถมีความยืดหยุ่นได้ทุกครั้ง และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าไปด้วย ภายหลังจากการทำกิจกรรมสมาชิกโครงการฯ จะมีการประเมินการทำงานแต่เป็นไปในลักษณะของการพูดคุยกันว่า การทำงานในครั้งนี้มีปัญหาหรือข้อบกพร่อง ข้อผิดพลาดในส่วนใด เมื่อถึงคราวหน้าก็ต้องปรับปรุงใหม่ เช่น ทำร่าที่คิดขึ้นมาอาจไม่มีความอ่อนช้อยหรือควรจะมีเพิ่ม ทำร่าให้มากกว่านี้ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการทำพิธีเสนเรือตามแบบดั้งเดิมต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูง ซึ่งอาจจะต้องเปลี่ยนแปลงใช้วัสดุอุปกรณ์แทน การนำเอาสิ่งบกพร่องตรงนี้มาเป็นประสบการณ์ แต่ไม่ได้มีการประเมินโดยการทำเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นเพียงการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ในการประชุมหรือหารืออย่างเป็นทางการ เป็นหน้าที่ของผู้นำและคณะกรรมการโครงการฯที่จะร่วมกันประเมินและนำมาแก้ไข

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาพบว่า การพูดคุยกัน การร่วมกันแก้ปัญหาทำให้มีการคิดปรับปรุงพัฒนากิจกรรม ซึ่งส่งผลต่อการทำกิจกรรมในครั้งต่อไป แต่ยังคงขาดการประเมินอย่างเป็นทางการ เพื่อหาแนวทางร่วมกันที่ชัดเจน

5) การรับผลประโยชน์

จากผลการศึกษาผู้ศึกษาสามารถจำแนกกลุ่มของรายได้และผู้รับผลประโยชน์จากการเป็นสมาชิกโครงการเยี่ยมชมเรือนเหย้าชาวเขาย้อยเป็น 3 กลุ่มคือ

- กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยให้บริการที่พักและอาหารกับนักท่องเที่ยว อัตราการเข้าพักราคา 200 บาทต่อคน รายได้ที่ได้รับจากนักท่องเที่ยวนั้น คราวเรือนจะได้รับรายได้ทั้งหมดโดยไม่หักค่าใช้จ่ายให้กับกลุ่มสตรีไทยทรงดำ สหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดยางเขาย้อย หรือศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ รายได้ที่ได้รับจะถูกนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการซักผ้าห่ม มุ้ง ผ้าปูที่นอน ปลอกหมอน และค่าอาหารจากการพูดคุยกับครัวเรือนที่ให้บริการที่พักและอาหารพบว่า ถ้าไรจากการให้บริการนั้นน้อยมากหรือแทบจะไม่ได้รับเป็นผลกำไร อย่างไรก็ตาม สมาชิกให้ความเห็นว่า เป็นการช่วยเหลือกัน อันจะเกิดผลประโยชน์โดยรวมของชุมชนและเพื่อเป็นการสร้างชื่อเสียงให้ชุมชนด้วย

- กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการฯ โดยได้รับรายได้จากการทอผ้าไทยทรงดำและการทำของที่ระลึก โดยสินค้าของที่ระลึกจะถูกวางขายและ

จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ รายได้จากการขายของที่ระลึกจะถูกหัก ร้อยละ 5 เพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายบำรุงศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ และกองทุน ของศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงคำ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดการเกี่ยวกับการเงินของศูนย์วัฒนธรรม ไทยทรงคำคือคุณสมศรี ศาสตรพันธ์ ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการเงินและดูแลความเรียบร้อยของ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งนี้ ตลอดจนทำหน้าที่ในการควบคุมสอนเด็กๆ ไร่และเล่นดนตรี

- กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ที่ไม่ได้รับผลประโยชน์ในวงรายได้จากโครงการฯ แต่เป็นผลประโยชน์ ในเชิงวัฒนธรรมและสังคม ในการทำให้เกิดการรู้พื้นวัฒนธรรมไทยทรงคำและเกิด การเผยแพร่ วัฒนธรรมไทยทรงคำให้เป็นที่รู้จัก การให้ความช่วยเหลือเป็นการเสียสละเพื่อส่วนรวม และสร้าง ชื่อเสียงให้กับชุมชน สมาชิกโครงการฯที่อยู่ในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่ แต่ก็แสดงให้เห็นว่าทุกคน พร้อมใจที่จะเข้าร่วมในโครงการฯ แม้ว่าจะไม่ได้รับรายได้จากการเข้าร่วมในกิจกรรมใดๆก็ตาม

สรุป กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกพบว่า สมาชิกและคนในชุมชนมีการรับรู้ข้อมูล ข่าวสารทางการท่องเที่ยวของชุมชน โดยการประกาศผ่านหอกระจายข่าวของผู้นำชุมชน คณะกรรมการและการบอกต่อๆ กันไปทุกครั้งที่มีกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน โดยส่วนใหญ่ สมาชิกมีส่วนในการทำงานในระดับของการปฏิบัติมากกว่าการสั่งการ การควบคุม การประเมินผลการทำงานของสมาชิก เป็นไปในลักษณะของการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ ผลจากการพูดคุยได้นำไปสู่การหาวิธีการหรือแนวทางในการดำเนินงานครั้งต่อไป อีกประการหนึ่ง คือ สมาชิกมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งรายได้ และผลในด้าน สังคมที่วัฒนธรรมไทยทรงคำได้รับการอนุรักษ์และการเผยแพร่ กระบวนการตัดสินใจและ การประเมินผลอยู่ในอำนาจของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการกลุ่ม อย่างไรก็ตาม กระบวนการ ดังกล่าวเป็นการทำงานที่กลุ่มสมาชิกได้ให้ความไว้วางใจในการทำงานของคณะกรรมการ อีกทั้ง การทำงาน ไม่ได้มีหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกเข้ามาแทรกแซง